

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
The Building of Conservation Ancient Place Network within
Sanghadhikara in Loei Province

โดย

พระสิริรัตนเมธี

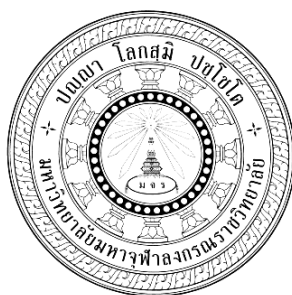
นายธีระวัฒน์ แสนคำ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760130

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
The Building of Conservation Ancient Place Network within
Sanghadhikara in Loei Province

โดย

พระสิริรัตนเมธี

นายธีระวัฒน์ แสนคำ

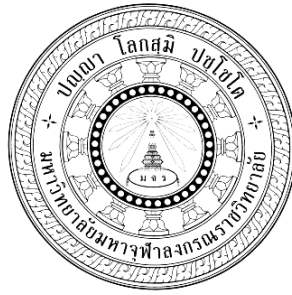
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760130

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Building of Conservation Ancient Place Network within
Sanghadhikara in Loei Province

by

Phra Srirattanamathee

Mr. Teerawatt Sankom

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Loei Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760130

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
 ผู้วิจัย: พระสิริรัตนเมธี นายธีระวัฒน์ แสนคำ
 ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
 ปีงบประมาณ: ๒๕๖๐
 ทูลอดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

จากการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยยังมีบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ซึ่งแปลผลจากค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับปานกลาง

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ได้เลือกวัดที่มีโบราณสถานจำนวน ๑๐ วัดเป็นพื้นที่ศึกษา พบว่าโบราณสถานหลายแห่งยังขาดการเอาใจใส่ในการดูแล ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลโบราณสถานของชุมชน พระภิกษุสามเณรจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน ร่วมกันดูแลรักษาความสะอาด วางแผนการอนุรักษ์ ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนา และสร้างเครือข่ายในการดูแลรักษาโบราณสถานกับกลุ่มพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ภายในวัดมีโบราณสถาน

ส่วนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เกิดกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่าย ขั้นตอนกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายพระสังฆาธิการ ซึ่งมีการนำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานเชิงบูรณาการ เพื่อที่จะนำพาให้โบราณสถานภายในวัดได้รับการอนุรักษ์อย่างจริงจังและยั่งยืนต่อไป

Research Title: The Building of Conservation Ancient Place Network within Sanghadhikara in Loei Province
Researchers: Phra Sririrattanamathee Mr. Teerawatt Sankom
Depatment: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
 Loei Buddhist College

Fiscal Year: 2560/2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research of “The Building of Conservation Ancient Place in Temple Network within Monasteries of Sanghadhikara in Loei Province” is a mix research, aimed to study the role and process of preserving ancient place in temple network within community networks to conservation ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province, study conservation approaches ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province and study community networks to conservation ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province.

From the study, had found monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province have role and process of preserving ancient place in temple results from the mean and the level of roles and processes in preservation of ancient place in temple from the questionnaire were at a moderate level.

A study the proper way to preserve ancient place in temple within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province has 10 temples as study area. Could found problems such as encroachment, destruction and lack of conservation, from many cause, such as the encroachment from depreciate, irresponsible of implicated institutions, ignorance-unknowing about ancient place in temple conservation, and lack of cooperation to conserved and observed local communities' ancient place in temple and community networks to conservation ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province

Finally, the establish of community networks to conservation ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province, affected to the process of the network establish working. Starting from bring together with related persons, meeting with related persons, selected to working group of network monasteries of Buddhist Sangkha, set the role and duty for working group of network by used the “APARIHANIYADHAMMA”, a teaching of Buddha. to applied for conservation, by integration, for ancient place in temple will be conserved earnestly and sustainable development.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ซึ่งคณะผู้วิจัยขออวยนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต อธิปัตย์กุล ที่ปรึกษาโครงการ ที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา งานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

๒. วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยพระสิริรัตนเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ได้อนุญาตให้คณะผู้วิจัยสามารถปฏิบัติงานและเก็บข้อมูลวิจัยในวันเวลาราชการได้ ตลอดจนคณาจารย์และเจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์เลย ที่อำนวยความสะดวกในระหว่างการทำวิจัย

๓. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น กรมศิลปากร และเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลในการทำวิจัย โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานโบราณคดี

๔. เจ้าคณะพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสวัด พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัย จนทำให้เนื้อหาออกมาอย่างสมบูรณ์

๕. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุง งานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

๖. ทีมงานผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนามที่ทำหน้าที่ในการช่วยสัมภาษณ์ จัดกิจกรรมและปฏิบัติงานในภาคสนาม ด้วยความเต็มใจและสนุกสนานมีความสุขกับการทำงาน จนทำให้ได้ข้อมูลชั้นต้นสำหรับการทำวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พระสิริรัตนเมธี และคณะ

๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญแผนผัง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ

บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวความคิดของการวิจัย.....	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน.....	๗
๒.๒ แนวคิดเรื่องการพัฒนาโบราณสถาน.....	๑๔
๒.๓ แนวคิดเรื่องการสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน.....	๒๒
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๓๐

บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๓๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๓๗
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๓๗
๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย.....	๓๗
๓.๒.๑ ประชากร.....	๓๗
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๓๘
๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ.....	๓๘
๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ.....	๓๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๔๐
๓.๔.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร.....	๔๐

๓.๔.๒ การใช้แบบสอบถาม.....	๔๑
๓.๔.๓ การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๔๑
๓.๔.๔ การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ.....	๔๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๔๒
๓.๕.๑ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร.....	๔๒
๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม.....	๔๒
๓.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก.....	๔๓
๓.๕.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ.....	๔๓
๓.๕.๕ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัย.....	๔๓
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๔๔

บทที่ ๔ ผลการศึกษา.....	๔๗
๔.๑ บทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๔๗
๔.๑.๑ บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดเลย.....	๔๗
๔.๑.๒ กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดเลย.....	๕๖
๔.๒ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย.....	๖๗
๔.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัดในจังหวัดเลยที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัด.....	๖๘
๔.๒.๒ สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ในจังหวัดเลย.....	๙๑
๔.๒.๓ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสม ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย.....	๙๖
๔.๓ การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดเลย.....	๑๐๖
๔.๓.๑ กระบวนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๐๖
๔.๓.๒ การจัดการและการบริหารงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๐๘
๔.๓.๓ แนวทางการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๑๐
๔.๓.๔ วิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๑๕
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๑๗

บทที่ ๕ สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ.....	๑๒๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๐
๕.๑.๑ บทบาทการและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๒๐
๕.๑.๒ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์ จังหวัดเลย.....	๑๒๔
๕.๑.๓ กระบวนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๒๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๘
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง.....	๑๒๘
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	๑๒๙
บรรณานุกรม.....	๑๓๐
ภาคผนวก.....	๑๓๔
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๓๕
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัย ไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๒
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ และผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๕๓
ภาคผนวก ง ตัวอย่างแบบสอบถาม.....	๑๕๕
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๖๐
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๖๑
ภาคผนวก ช รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๖๔
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๖๖

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

๓.๑ แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย.....	๔๔
๔.๑ แสดงค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๔๘
๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ยและระดับกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๕๗
๔.๓ แสดงรายชื่อพระสังฆาธิการที่เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทาง การอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย.....	๙๗
๔.๔ แสดงรายชื่อคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๐๘
๔.๕ แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๑๖
๕.๑ แสดงค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๒๑
๕.๒ แสดงค่าเฉลี่ยและระดับกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย.....	๑๒๓

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่

หน้า

๑.๑ กรอบแนวความคิดของการวิจัย.....	๖
๔.๑ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสม ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย	๑๐๕
๔.๒ สรุปลองค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๑๘

สารบัญญภาพ

ภาพประกอบที่

หน้า

๔.๑ พระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์.....	๖๙
๔.๒ พระเจดีย์ประธานวัดศรีจันทร์.....	๗๐
๔.๓ พระประธานในโบสถ์วัดศรีชมชื่น.....	๗๑
๔.๔ พระเจดีย์ประธานวัดศรีชมชื่น.....	๗๒
๔.๕ หอระฆังวัดศรีชมชื่น.....	๗๓
๔.๖ โบสถ์วัดศรีสัตตนาคน.....	๗๔
๔.๗ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตัน วัดศรีสัตตนาคน.....	๗๕
๔.๘ พระเจดีย์ญาณาคูชา วัดศรีสัตตนาคน.....	๗๖
๔.๙ วิหารพระเจ้าใหญ่ วัดโพธิ์ชัยมงคล.....	๗๗
๔.๑๐ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดโพธิ์ชัยมงคล.....	๗๘
๔.๑๑ เสาหินในวัดพัทธสีมาราม.....	๗๙
๔.๑๒ โบสถ์วัดศรีคุณเมือง.....	๘๑
๔.๑๓ พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีคุณเมือง.....	๘๑
๔.๑๔ วิหารหลวงวัดโพธิ์ชัย.....	๘๒
๔.๑๕ พระเจดีย์วัดโพธิ์ชัย.....	๘๒
๔.๑๖ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ชัย.....	๘๓
๔.๑๗ วิหารหลวงวัดศรีบุญเรือง.....	๘๔
๔.๑๘ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญเรือง.....	๘๕
๔.๑๙ โบสถ์วัดศรีบุญเรือง.....	๘๕
๔.๒๐ พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรือง.....	๘๖
๔.๒๑ วิหารหลวงวัดโพธิ์ศรี.....	๘๗
๔.๒๒ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ศรี.....	๘๘
๔.๒๓ โบสถ์วัดโพธิ์ศรี.....	๘๙
๔.๒๔ พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี.....	๘๙
๔.๒๕ โบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัย.....	๙๐
๔.๒๖ พระพุทธรูปพระปู้วัดศรีโพธิ์ชัย.....	๙๑
๔.๒๗ รอยส้นน้ำมันที่เสมาหินในวัดพัทธสีมาราม.....	๙๒
๔.๒๘ วิหารหลังใหม่ที่สร้างรูก้าโบราณสถานทีวัดศรีสัตตนาคน.....	๙๓
๔.๒๙ โบสถ์หลังใหม่ที่สร้างประชิดโบสถ์หลังเก่าในวัดโพธิ์ชัยมงคล.....	๙๓
๔.๓๐ ฐานวิหารพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ชัยมงคลอยู่ในสภาพเริ่มชำรุดผุกร่อน.....	๙๕

บทนำ

จังหวัดเลยเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของภูมิภาค มีอาณาเขตติดต่อกับภาคเหนือตอนล่างซึ่งมีแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์เป็นเขตกัน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหืองเป็นพรมแดนธรรมชาติ มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร^๑ จังหวัดเลยประกอบไปด้วย ๑๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอนาด้วง อำเภอเชียงคาน อำเภอปากชม อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอภูเรือ อำเภอท่าลี่ อำเภอวังสะพุง อำเภอภูกระดัง อำเภอภูหลวง อำเภอผาขาว อำเภอเอราวัณ และอำเภอหนองหิน

ในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยได้มีการพบร่องรอยชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดีสำคัญหลายแห่ง ดังนั้นในพื้นที่จังหวัดเลยมีร่องรอยการเข้ามาอาศัยอยู่ของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์^๑ เรื่อยมาจนถึงสมัยทวารวดี ก่อนเข้าสู่การได้รับอิทธิพลและกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง และเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณสำคัญหลายแห่งของอาณาจักรล้านช้าง เช่น เมืองทรายขาว ในเขตอำเภอสว่างแดนดิน เมืองเลย ในเขตอำเภอเมืองเลย และเมืองเชียงคานในเขตอำเภอเชียงคาน

^๒ กรมศิลปากร, *ศิลปะถ้ำในอีสาน*, (กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๑), หน้า ๘๑-๘๔ ; สรพล ดำริห์กุล, *แผ่นดินอีสาน*, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๓๒.

การที่บริเวณจังหวัดเลยเป็นพื้นที่เก่าแก่และเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้มีการพบร่องรอยแหล่งโบราณคดีหรือโบราณสถานต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โบราณสถานทางพระพุทธศาสนา เช่น สิม (โบสถ์) วิหาร พระพุทธรูปและพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณมาก่อน แต่หลักฐานทางศิลปสถาปัตยกรรมที่ยังสมบูรณ์อยู่ค่อนข้างมากที่สุด คือ พระพุทธรูปและพระเจดีย์ ซึ่งยังมีความสำคัญต่อจิตใจในด้านความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะถือเป็นปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่กราบไหว้สักการะของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย

เนื่องจากโบราณสถานส่วนใหญ่ในจังหวัดเลยตั้งอยู่ในวัด เช่น วัดกู่คำ วัดมหาธาตุ วัดศรีคุณเมือง วัดท่าคก วัดท่าแขก วัดศรีจันทร์ วัดศรีชมชื่น วัดศรีภูมิ วัดศรีมงคล วัดโพธิ์ชัย วัดโพธิ์ชัยมงคล เป็นต้น บางแห่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานจากกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม แต่ส่วนใหญ่มิได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเพียงแคได้รับการสำรวจเบื้องต้นเท่านั้น จึงทำให้การดูแลโบราณสถานค่อนข้างมีปัญหา ภาระในการดูแลโบราณสถานจึงตกอยู่ที่พระสังฆาธิการซึ่งเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองวัด ที่ต้องดูแลศาสนสถานต่างๆ ภายในวัด ให้มีความมั่นคงสมบูรณ์สนองศรัทธาจารจรโล่งใจพุทธศาสนิกชน

โดยปกติแล้ว พระสังฆาธิการมีหน้าที่หลัก ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ การปกครองและดูแลภายในวัดถือเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญที่สุดของพระสังฆาธิการ การปกครองดูแลวัดนั้น ไม่ใช่เฉพาะการปกครองพระสงฆ์สามเณรภายในวัดเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมไปถึงการดูแลรักษาและสร้างศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาภายในวัดด้วย^๓ ดังนั้น พระสังฆาธิการจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดูแลรักษาโบราณสถานที่อยู่ภายในวัดให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ หรือให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยให้เป็นไปตามกฎหมายบ้านเมืองและพระธรรมวินัย เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาอย่างเช่นที่เป็นข่าวโด่งดังในช่วงปี พ.ศ.๒๕๕๘ กรณีการฟ้องร้องดำเนินคดีกับวัดกัลยาณมิตร กรุงเทพมหานคร ของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม^๔

แม้ว่าประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติโบราณวัตถุโบราณสถาน ฯลฯ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ มีอนุสัญญาระหว่างประเทศ และทำสัญญากับบางประเทศเพื่อป้องกันการนำเข้า-ส่งออก โบราณวัตถุที่ผิดกฎหมาย^๕ เช่น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่เป็นหลักฐานความเป็นมาของประเทศชาติ จะซื้อขายได้ก็เฉพาะสิ่งของที่เป็สมบัติส่วนตัวที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษผู้สร้างขึ้นเท่านั้น แต่กระนั้นก็ยังมีการซื้อขายโบราณวัตถุอันเป็นสมบัติของชาติกันอย่างกว้างขวาง มิได้

^๓ พระมหาทวีวัฒน์ สุขเมธี, การบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพฯ: วัดไตรมิตรวิทยาราม, ๒๕๕๗), หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

^๔ “กรมศิลป์ ลั่นเอาผิดวัดกัลยาณมิตร พบบุราณสถานกว่า ๒๒ รายการ”, ไทยรัฐออนไลน์, สืบค้นจาก www.thairath.co.th/content/487919, วันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๘.

^๕ กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง, กรุงเทพฯ: กลุ่มงานนิติการ สำนักงานเลขาธิการกรม กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

เกรงกลัวอาญาของกฎหมายเลยวิธีเดียวที่อาจช่วยแก้ปัญหานี้ได้คือ กระตุ้นจิตสำนึกของคนให้มีคุณธรรม ให้มีความรู้สึกผิดชอบที่จะร่วมแรงร่วมใจอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของประเทศให้เป็นสมบัติวัฒนธรรมของบ้านเมืองมิใช่เป็นสมบัติส่วนตัว ทั้งนี้ต้องรีบกระทำนับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เพราะพຽ່ງนี้ก็อาจสายไปเสียแล้ว

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย ก่อนที่แหล่งโบราณสถานเหล่านี้จะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนพระสงฆ์สามเณรที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยดำเนินการสำรวจศึกษาแหล่งโบราณสถาน เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับพระสงฆ์ สามเณร นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

ทั้งนี้ หากมีการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ก็จะเป็นการสอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่น ภูเรือ ภูกระดึงและชุมชนวัฒนธรรมเชียงคาน เป็นต้น ถือเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวและกระจายรายได้ไปยังชุมชนต่างๆ ตลอดจนทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา อันจะเป็นการสอดคล้องการท่องเที่ยวในภูมิภาคที่จะเกิดขึ้นหลังการก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ที่จะถึงนี้ ซึ่งจังหวัดเลยจะมีความได้เปรียบเนื่องจากอยู่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเส้นทางคมนาคมติดต่อถึงการโดยสะดวก และมีความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดเลย
๒. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
๓. เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดเลย

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. บทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดเลยที่ผ่านมาเป็นอย่างไร
๒. แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลยในปัจจุบันควรเป็นอย่างไร

๓. เครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยมีกระบวนการสร้างเครือข่ายอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา บทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ขอบเขตพื้นที่ วัดในจังหวัดเลย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประกอบไปด้วย ๑๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอนาด้วง อำเภอเชียงคาน อำเภอปากชม อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอภูเรือ อำเภอท่าลี่ อำเภอวังสะพุง อำเภอภูกระดึง อำเภอภูหลวง อำเภอผาขาว อำเภอเอราวัณ และอำเภอหนองหิน

ขอบเขตประชากร

(๑) กลุ่มตัวอย่าง พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๒๙ รูป

(๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานสำคัญในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ รูป

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

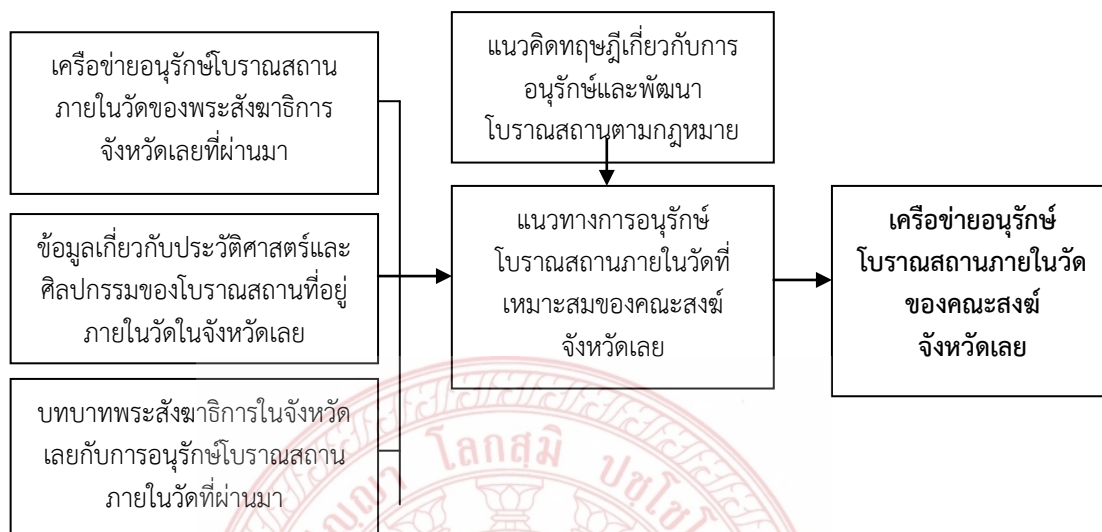
พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้มีตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ไทย นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสขึ้นไปจนถึงเจ้าคณะภาค ในงานวิจัยนี้ ได้แก่ พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสขึ้นไปจนถึงเจ้าคณะจังหวัดเลย

โบราณสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น มีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่เป็นประโยชน์ทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี และยังรวมถึงสถานที่หรือเนินดินที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือมีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ปรากฏอยู่ ในงานวิจัยนี้ ได้แก่ อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น มีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่เป็นประโยชน์ทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีที่อยู่ภายในวัดในจังหวัดเลย

การอนุรักษ์ หมายถึง การสงวนดูแลรักษาไว้ตามสภาพของเดิมที่เป็นอยู่ การบูรณะซ่อมแซมปรับปรุงให้ให้รูปทรงกลมกลืนของเดิมให้มากที่สุด การปฏิสังขรณ์หรือการทำกลับไปสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา และการเสริมความมั่นคงแข็งแรง ในงานวิจัยนี้ ได้แก่ การอนุรักษ์และแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย

จังหวัดเลย หมายถึง พื้นที่ในเขตปกครองของจังหวัดเลย ตามการแบ่งเขตการปกครองท้องที่ของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร ประกอบไปด้วย ๑๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอนาด้วง อำเภอเชียงคาน อำเภอปากชม อำเภอด่านซ้าย อำเภอ

๑.๖ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

แผนผังที่ ๑.๑ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย
๒. ทำให้ได้แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
๓. ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดต่างๆ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน

ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี^๑

กรมศิลปากรได้แสดงให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี โดยสามารถสรุปให้เห็นได้เป็น ๒ ประเด็นคือ การอนุรักษ์ ได้แก่ การรักษา อนุสาวรีย์ รูปปั้นบุคคลสำคัญ รูปเคารพในศาสนา โดยมีแนวคิดในการอนุรักษ์คือ ทำให้มั่นคงถาวร ให้สมเกียรติที่เขาเหล่านั้นได้รักษาบ้านเมืองมาให้ลูกหลาน การอนุรักษ์พระพุทธรูปในประเทศไทย มีการระดมแนวคิดสามารถรวมได้ ๔ ด้าน คือ

๑. ในกลุ่มนักวิชาการ คิดว่าหากพระพุทธรูปคงอยู่เพียงไร ให้คงไว้เพียงนั้น ไม่ควรไปต่อเติมในส่วนที่ขาดหายไปแต่อย่างใด

๒. ในกลุ่มพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนมองว่า หากพระพุทธรูปชำรุดต้องทำให้สมบูรณ์ เนื่องจากเป็นศูนย์รวมศรัทธา

๓. แนวคิดนักวิชาการทั้งพุทธศาสนิกชนทั่วไป มองว่า พระพุทธรูปเป็นหลักฐานสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ และโบราณคดี การจะอนุรักษ์ต้องมีขั้นตอน มีหลักเกณฑ์ ตามหลักวิชาการด้านอนุรักษ์

๔. แนวคิดของนักวิชาการอื่นๆ มองว่า ให้ดูความเหมาะสมแต่ละรายการ โดยใช้หลักรัฐประศาสนศาสตร์เข้ามามีส่วนในการอนุรักษ์

แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์^๒

^๑ กรมศิลปากร, **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี**, เอกสารโบราณคดี หมายเลข ๑/๒๕๓๒, ๒๕๓๓.

^๒ สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, **แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์**, กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๐.

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ว่าด้วยเรื่องของการอธิบายแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานของ พระสงฆ์ต่อแหล่งโบราณสถานที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทย โดยในบทแรกจะเป็นการกล่าวถึงลักษณะ และความหมายของโบราณสถานที่ยังอธิบายอยู่ในรูปแบบเชิงประจักษ์ รวมทั้งกล่าวถึงระยะย้อนตั้งแต่เดิม และความสำคัญของโบราณสถาน ในส่วนของบทที่สองจะกล่าวถึงการอนุรักษ์โบราณสถาน ที่เริ่มมี ปรากฏกันมาแต่อดีตและประวัติรวมถึงเรื่องราวของการแต่งตั้งองค์กรที่รับผิดชอบในการดูแลแหล่ง โบราณสถานขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ออกกฎบังคับใช้ในการดูแลบูรณะและการอนุรักษ์โบราณสถานขึ้น โดยที่ หัวข้อของบทที่สาม บทที่สี่ บทที่ห้า จะเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญต่อการกล่าวถึงบทบาทที่พระสงฆ์มี ต่อแหล่งโบราณสถานนับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งในปัจจุบันที่เกิดจากการความสัมพันธ์ในอดีต สะท้อนสู่ การอนุรักษ์ซ่อมบำรุง โดยที่ต้องมีการเคารพในกฎหมายที่ทางกรมศิลปากรเป็นผู้บังคับใช้ในการ กำหนดขึ้นเพื่อเป็นหลักที่เกี่ยวกับ โบราณสถาน, โบราณวัตถุ, หน้าที่ผู้รับผิดชอบ

ในส่วนท้ายเล่มจะเป็นอธิบายกฎหมายที่กล่าวถึงความเกี่ยวข้องในการใช้เพื่อป้องกันการถูก ล้ำทำลายและรักษาสภาพแวดล้อมโดยรอบของโบราณสถานอันมีผลเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์

การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม^๓

หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาที่ได้แสดงแนวทาง ของรัฐบาลที่ใช้ในการดูแลโบราณสถานอันเป็น หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญโดยมี สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมที่มีหน้าที่ในการ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมได้เล็งเห็นถึงความเกี่ยวข้องระหว่างสภาพแวดล้อมและ แหล่งโบราณสถาน ในเวลาต่อมาจึงมีมติคณะรัฐมนตรีในการปกป้องสภาพแวดล้อมรอบโบราณสถาน

ในส่วนแรกของหนังสือประกอบด้วย มติคณะรัฐมนตรีที่เป็นแบบภาพถ่ายประกอบอยู่ใน รูปเล่ม ต่อมาเป็นแผนพัฒนาการอนุรักษ์และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาประจำเพื่อดูแลแหล่ง โบราณสถานโดยในตัวเล่มอธิบายถึงแผนงานที่มีการอนุรักษ์รวมถึงหน้าที่ในการรับผิดชอบของ อนุกรรมการทำงานที่เกิดขึ้นด้วย

ส่วนที่สองของหนังสือมีว่าด้วยการระบุมাত্রกฎหมายที่กล่าวถึงเขตอนุรักษ์คุ้มครอง ปกป้องสภาพพื้นที่อันเป็นหลักฐานสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของชาติและหน่วยปกครองคุ้มครอง ท้องถิ่นด้วย

ส่วนสุดท้ายนั้นกล่าว กฎหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องและสรุปผลการดำเนินการที่กล่าวมา

ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย^๔

ในบทความประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศ ไทยได้กล่าวว่า แต่เดิมการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมในประเทศไทยจะเน้นที่โบราณสถานเป็นส่วน ใหญ่ เช่น ซากปรักหักพัง วัด วัง ต่างๆ แต่ต่อมาในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาได้มีกระแสของการ

^๓ ประวิทย์ มาศรังสรรค์ (บรรณาธิการ), การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๓๗.

^๔ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, “ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย”, ใน หน้าจั่ว: ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย, (ฉบับที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๕- สิงหาคม ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๑-๑๑๙.

อนุรักษ์ทางด้านชุมชนดั้งเดิมหรือชุมชนประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง แต่การอนุรักษ์ดังกล่าวยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างทำ

ในประเด็นการศึกษา ชุมชนตรอกบ้านจีน จังหวัดตาก ชุมชนบริเวณถนนสุนทรวิจิตร จังหวัดนครพนม ชุมชนริมน้ำจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี และชุมชนบริเวณถนนหลังสวน จังหวัดชุมพร จากการศึกษาในรายละเอียดทั้ง ๔ ชุมชนที่มีร่วมกันคือ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความต้องการจะอนุรักษ์ แต่ไม่ทราบจะเริ่มอย่างไร ในขณะที่บางชุมชนมีโอกาสดำเนินการได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลแต่บางชุมชนก็ไม่ได้ได้รับความสนใจ

ในบทความนี้ได้นำเสนอประเด็นที่น่าจะนำไปสู่โอกาสของการดำเนินการในการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในอนาคตสำหรับประเทศไทย ๓ ประเด็นหลัก ดังนี้

๑. การเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์

๒. การผนวกการอนุรักษ์ชุมชนเข้ากับแผนพัฒนาเมืองและผังเมือง ในข้อนี้มี ๓ ประเด็นย่อย ได้แก่ ขนาดพื้นที่ของย่านประวัติศาสตร์ การออกข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

๓. แรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์

เมื่อประชาชนมีการริเริ่ม ซึ่งต่อมารัฐบาลกลางได้เห็นความสำคัญและปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้อำนาจท้องถิ่นสามารถประกาศย่านประวัติศาสตร์เองได้ พร้อมทั้งการจัดหามาตรการแรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์ ประเด็นเหล่านี้จะทำให้การอนุรักษ์เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งในประเทศไทยยังไม่ได้มีการดำเนินการในเรื่องดังกล่าว

แนวคิดและการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน^๕

สมชาติ จิงสิริอารักษ์ ได้นำเสนอผลการศึกษาแนวคิดและการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นการศึกษาจากหลักฐานประวัติศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในแต่ละยุคสมัย ที่กล่าวถึงการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ เช่น จารึกเขารัง (พ.ศ. ๑๑๘๒) จารึกนครชุม (พ.ศ. ๑๙๐๐) จารึกวัดเขมา (พ.ศ. ๒๐๗๙) จารึกสมิงสิริมะโนราชา (พ.ศ. ๒๐๘๔) ชินกาลมาลีปกรณ์ (พ.ศ. ๒๐๖๐) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และจดหมายเหตุรัชกาลต่างๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีแนวคิดและวิธีการที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อยมาที่มีการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานต่างๆ

แม้ว่าในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานจะมีหลักการเป็นแนวทางสากล แต่ในความเป็นจริงแล้วลักษณะการอนุรักษ์ของไทยมีแนวปฏิบัติที่หลากหลายไม่ตายตัว เช่น การทำงานที่มีระบบระเบียบถี่ถ้วนอย่างกรณีการบูรณะปราสาทหินพิมาย หรือการบูรณะเพื่อให้กลับคืนสภาพความงดงามแข็งแรงดังเดิมอย่างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวิธีการก่สร้างใหม่ก่สงวนรักษาแบบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยและอยุธยา เป็นต้น

วิธีปฏิบัติทั้งหลายนี้ชี้ให้เห็นว่า คนไทยยังอนุรักษ์โบราณสถานในลักษณะพหุนิยม ด้านหนึ่งน่าจะเป็นเพราะรากเหง้าความเชื่อของคนไทยที่มีต่อปูชนียสถานหักพัง คือต้องการฟื้นฟูสภาพที่

^๕ สมชาติ จิงสิริอารักษ์, “แนวคิดและการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน”, ใน เมืองโบราณ, (ปีที่ ๓๘ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๕), หน้า ๘๔-๑๐๓.

งดงามให้ชวนคืบมาเพื่อบุญกุศลการมีแบบจารีตประเพณี ดังที่เห็นกันในงานที่เกี่ยวข้องกับปูชนียสถาน ตลอดจนสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกด้านหนึ่งก็พยายามที่จะรักษาหลักฐานวัสดุ และรูปแบบดั้งเดิมตามทฤษฎีสากลในงานบางประเภทที่อยู่นอกวัฒนธรรมไทย เช่น ปราสาทหิน และแบบสุดท้ายเป็นแบบที่ไม่ใช่ทั้งงานอนุรักษ์และงานปฏิสังขรณ์ เป็นงานอนุรักษ์ปนจินตนาการ อย่างเช่นที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นต้น

วิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนา^๖

บทความของวิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง ได้นำเสนอถึงการกล่าวถึง การอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรม ความแตกต่างของวัฒนธรรม ทำให้สังคมไม่เข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ สิ่งที่จะทำให้เกิดการอนุรักษ์ที่เป็นแก่นแท้ของแนวคิดของล้านนา มีสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นรากที่แข็งแรงคือความศรัทธาที่ต้องประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญา เพื่อให้เห็นความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมและความรู้สึกหวงแหนรักษาเพื่อดำรงไว้แก่คนรุ่นหลัง

ในอดีตท้องถิ่นมีการจัดการที่เรียกว่า การปฏิสังขรณ์แบบท้องถิ่น และการบูรณะแบบท้องถิ่น สองวิธีนี้เกิดขึ้นเมื่ออาคารสิ่งก่อสร้างสิ้นอายุการใช้งานหรือผู้สร้างอาคารนั้นเสียชีวิต การอนุรักษ์เกิดขึ้นเมื่อมีความต้องการของผู้บูรณะ การออกแบบของช่าง การก่อสร้างและวัสดุก่อสร้างเพื่อสร้างความเจริญ ความดี ความเป็นระเบียบ การประดิษฐ์เสริมเข้าไปในรากของวัฒนธรรม กระบวนการทั้งหมดไม่ได้ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์ท้องถิ่นแต่เป็นการผสมผสานให้สอดคล้องกับสังคม ความเชื่อและศาสนาของตนซึ่งขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของผู้บูรณะ การออกแบบของการมีช่างเฉพาะที่เรียกว่า ช่างสกุล ที่สืบทอดกันมาในตระกูลซึ่งเป็นการบูรณะเฉพาะถิ่นการทำให้เหมือนเดิมให้มากที่สุด และการก่อสร้างวัสดุก่อสร้าง คือการหาวัสดุในการสร้างซึ่งในล้านนามุ่งเน้นตอบสนองประโยชน์ต่อสังคมท้องถิ่นของตนเช่น อนุรักษ์เพื่อรักษาจารีตประเพณี ล้านนาจึงมีแนวทางในการอนุรักษ์ในทางปฏิสังขรณ์และบูรณะแบบเฉพาะท้องถิ่น วิธีในการอนุรักษ์ในปัจจุบันทางการอนุรักษ์แบบสากลเรียกว่า วิธีการจัดการมรดกวัฒนธรรมทางการอนุรักษ์คือ การศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัยที่นำไปสู่การเลือกวิธีการที่ดีที่สุดเหมาะสมที่สุดในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมแต่ละประเภทแต่ละแห่งให้มั่นคงเป็นแหล่งเรียนรู้ และตอบสนองประโยชน์ต่อสังคมปัจจุบัน ซึ่งการบูรณะเป็นการซ่อมแซมโดยใช้วัสดุที่ทำขึ้นมาใหม่ ส่วนการปฏิสังขรณ์การนำส่วนที่เหลืออยู่มาประกอบให้สู่สภาพเดิมโดยไม่ใช้วัสดุใหม่ ซึ่งเริ่มเน้นการอนุรักษ์รูปธรรมคงทนเป็นรูปแบบเดิมมากที่สุด

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในไทยเป็นการบูรณะให้กลับมาใช้ใหม่ได้อีกครั้งแต่การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมศาสนสถานในล้านนาเป็นการสร้างองค์ใหม่ครอบองค์เดิมตำแหน่งเดิมเป็นการปฏิสังขรณ์แบบท้องถิ่นรักษาเอกลักษณ์ด้วยการใช้ความศรัทธาในศาสนา การผาติกรรมคือการรื้อถอนการบริจาคมานำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นมีคุณค่าทางใจมากกว่าการอนุรักษ์ของเก่า การซ่อมแซมศาสนาสถานเป็นการทำบุญกุศล ความหวงแหนเป็นเจ้าของ ศาสนาสถานและโบราณสถาน หากไม่มี

^๖ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, “วิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนา”, ใน *ล้านนาคติศึกษา*, (เชียงใหม่: โครงการล้านนาคติศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓๔-๒๔๑.

ความรู้สึกว่าไม่เป็นเจ้าของไม่ใช่สมบัติของตนของท้องถิ่นจะไม่เกิดความใส่ใจ แต่หากมีความศรัทธา ความหวงแหนความเป็นเจ้าของการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานจะความสำเร็จในการอนุรักษ์แบบ ท้องถิ่น

ส่วนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอาคารบ้านเรือนในล้านนา เมื่ออาคารบ้านเรือนชำรุดก็จะ เผาสังหาริมทรัพย์ หากสภาพดีก็ถวายต่อศาสนา เพื่อให้เจ้าของบ้านคือผู้ตายไปใช้ในภายภาคหน้า วัสดุของล้านนาไม่คงทนถาวรความเชื่อของการอปริย์เรื่องการนำเอาเรือนเก่าไปบูรณะสร้างใหม่แม้แต่วัตถุก่อสร้างที่ใช้งานซักรังก็ยังห้ามใช้จึงยากต่อการอนุรักษ์ในอดีต แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนไปสู่วัตถุนิยมและความคิดเรื่องอนุรักษ์ในแบบสากล ที่ต้องสงวนรักษาของเดิมเพื่อการศึกษา ค้นคว้าวิเคราะห์ วิจัย การอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมให้มั่นคงเป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยว เริ่มด้วยเอกชน สถานศึกษา สมาคม ได้เก็บรวบรวมเป็นพิพิธภัณฑ์ที่รับแนวคิดแบบตะวันตกเข้ามาผ่านสู่ระบบการศึกษา การปกครอง และสังคมโลกาภิวัตน์ทำให้อาคารบ้านเรือนร้านค้าสิ่งก่อสร้างที่หลงเหลือในล้านนาเริ่มนำมาประยุกต์นำมาปฏิบัติในการศึกษาประวัติ ความสำคัญของสถานที่ ประเมินคุณค่ารักษาเปลือกอาคารขึ้นส่วนทางประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์เพื่อเชิงพาณิชย์ การโรงแรม การท่องเที่ยว ปรับอาคารประวัติศาสตร์ให้ใช้งานได้ตามความต้องการในปัจจุบัน

การอนุรักษ์เพื่อการใช้งานเดิมปรับปรุงอาคารประวัติศาสตร์ให้ได้ตามความต้องการ ปัจจุบัน การจัดกระบวนการอนุรักษ์สมัยใหม่ซึ่งสังคมล้านนาให้ความสำคัญในบริบทของสถานที่ พื้นที่ สถาปัตยกรรม แสดงถึงเอกลักษณ์ของล้านนาทางสิ่งก่อสร้างแม้จะไม่ได้ถูกควบคุมหรือส่งเสริมโดยรัฐ แต่ก็สามารถคงความเป็นล้านนาได้แม้อยู่ในสังคมโลกาภิวัตน์ที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงแต่ยังคงซึ่งความเป็นล้านนาในรูปแบบต่างๆ

การอนุรักษ์โบราณสถาน กรณีวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ลำปาง^๗

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ ได้นำเสนอถึงการอนุรักษ์โบราณสถานกรณีวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ลำปาง ถึงการที่การอนุรักษ์จะสำเร็จได้ก็ด้วยการร่วมมือของวัดและชุมชน ซึ่งวิธีการที่จะทำให้การอนุรักษ์สำเร็จได้นั้นสิ่งที่ต้องทำคือ การอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ที่ต้องสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนซึ่งมีความภาคภูมิใจทางด้านประวัติศาสตร์ ทำให้ชาวบ้านมีความคิดที่จะทำการบูรณะ โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนที่ต้องสร้างความเข้าใจด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่จับต้องได้คืออาคาร และจับต้องไม่ได้คือ ความรู้ ความทรงจำ พิธีกรรม จารีต เป็นต้น แล้วค่อยเปลี่ยนวิธีคิดให้วัดและชุมชนร่วมคิดหรือฟื้นความทรงจำ ร่วมตัดสินใจ มีการจัดพิมพ์หนังสือ จัดนิทรรศการภาพถ่ายตัก นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างความตื่นตัวในชุมชนเองและชุมชนภายนอก ขณะเดียวกันก็เป็น การหาทุนบูรณะ

มีการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์สู่ นักศึกษา เอกชน สถานศึกษา ทำโครงการสร้างเครือข่ายเกิดนิทรรศการ สัญจร “คนตัวเล็กกับการอนุรักษ์” มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์เพื่อสร้างจิตสำนึกและเครือข่ายการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมของ

^๗ วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, “การอนุรักษ์โบราณสถาน กรณีวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ลำปาง”, ใน ล้านนาคดีศึกษา, (เชียงใหม่: โครงการล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๒๔๒-๒๕๐.

ประเทศ ให้แก่กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ชาวบ้านพระสงฆ์และบุคคลผู้ที่สนใจ โครงการนี้ยังดำเนินให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำ ช่วยเหลือในการอนุรักษ์โบราณวัตถุในพื้นที่ต่างๆของภาคเหนือ ขณะเดียวกันก็อนุรักษ์ตัวอาคารวิหารพระเจ้าพันองค์โดยใช้วัสดุและเทคนิควิธีแบบดั้งเดิมของล้านนาผสมผสานกับเทคนิคสมัยใหม่

กระบวนการทั้งหมดนี้ได้สร้างกระแสการตื่นตัวทางด้านการอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่น และก่อให้เกิดโครงการต่อเนื่องเป็นปฏิกิริยาลูกโซ่ สุดท้ายนี้การอนุรักษ์ก่อให้เกิดการร่วมมือร่วมใจของคนจำนวนมาก เกิดความภาคภูมิใจ ตระหนักถึงคุณค่านำไปสู่ความมีน้ำใจในการอนุรักษ์โบราณสถาน

สองศตวรรษการอนุรักษ์โบราณสถาน : จากอารมณ์และศรัทธาสู่ความเป็นมรดกร่วมของมนุษยชาติ^๔

สมชาติ จิงสิริอารักษ์ เล่าถึงความเป็นมาของการอนุรักษ์โบราณสถานในช่วงสองศตวรรษ คือ ศตวรรษที่ ๑๙ และ ศตวรรษที่ ๒๐ โดยเริ่มตั้งแต่การอนุรักษ์สมัยโบราณจนถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

โดยบทความนี้จะแบ่งออกเป็นทั้งหมด ๖ หัวข้อด้วยกัน ได้แก่ หัวข้อที่ ๑ การอนุรักษ์ในสมัยโบราณ หัวข้อที่ ๒ แนวความคิดแบบใหม่ในสมัยเรอเนซองส์ หัวข้อที่ ๓ เหตุการณ์สำคัญในศตวรรษที่ ๑๘ หัวข้อที่ ๔ การอนุรักษ์โบราณสถาน ๒ แนวทางในศตวรรษที่ ๑๙ หัวข้อที่ ๕ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานตอนต้นศตวรรษที่ ๒๐ และหัวข้อสุดท้าย การเคลื่อนไหวเพื่อสร้างหลักการและโครงข่ายการอนุรักษ์นานาชาติหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

หัวข้อที่ ๔ ถึงหัวข้อสุดท้ายจะเป็นการเล่าถึงการอนุรักษ์โบราณสถาน ในการอนุรักษ์โบราณสถานในช่วงศตวรรษที่ ๑๙ ของชาวยุโรปนั้นเป็นการต่อสู้กันทางความคิดของวิธีการอนุรักษ์สองแบบ คือพวกที่เน้นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและความเป็นของแท้ของโบราณสถาน พวกหนึ่ง กับอีกพวกหนึ่งที่เน้นคุณค่าของความงามเป็นหลัก ต้องการให้โบราณสถานมีรูปแบบตามอุดมคติของตน การต่อสู้ของทั้งสองฝ่ายเริ่มขึ้นโดยฝ่ายเน้นความงามโดยแนวทางการบูรณะแบบนี้คือการบูรณะที่มีจุดประสงค์ในการสร้างรูปแบบสมบูรณ์ตามอุดมคติที่ควรจะเป็น โดยอยู่บนพื้นฐานของความรู้เรื่องประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและใช้หลักเหตุผลและวิเคราะห์แบบสถาปัตยกรรม แต่การทำเช่นนี้จึงเป็นแค่การคำนึงเพียงแค่ความสมบูรณ์เท่านั้น ส่วนในการอนุรักษ์ที่เน้นคุณค่า ไม่ได้ยอมรับในแนวทางของฝ่ายเน้นความงามโดยมองว่าโบราณสถานเป็นเอกสารที่บ่งบอกถึงพัฒนาการของมนุษย์ แต่ก็ยอมรับว่าอาจมีการต่อเติมบ้างในส่วนที่จำเป็นจริงๆเพื่อเสริมความมั่นคง และส่วนต่อเติมนั้นต้องถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของมัน รูปแบบความคิดในฝ่ายเน้นคุณค่าโดยผ่านการเผยแพร่และให้การศึกษาจนทำให้เป็นเรื่องที่ถูกต้องในศตวรรษต่อมา

และในศตวรรษที่ ๒๐ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ มีการตั้งสันนิบาตชาติเพื่อรักษาสันติภาพของโลก ต่อมาได้เกิดองค์การว่าด้วยการร่วมมือทางปัญญาซึ่งมีกิจกรรมหลักเกี่ยวกับวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดสถาบันนานาชาติว่าด้วยการพิพิธภัณฑสถานขึ้น โดยมีการประชุมเรื่องการบูรณะโบราณสถานทำให้

^๔ สมชาติ จิงสิริอารักษ์, “สองศตวรรษการอนุรักษ์โบราณสถาน : จากอารมณ์และศรัทธาสู่ความเป็นมรดกร่วมของมนุษยชาติ”, ใน เมืองโบราณ, (ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๘), หน้า ๘๔-๑๐๓.

ได้ข้อสรุปในการบูรณะหลายข้อ เช่น ให้หลีกเลี่ยงการปฏิสังขรณ์และให้มีการอนุรักษ์ความเป็นพื้นแท้ของโบราณสถาน มีการบำรุงรักษาที่ต่อเนื่อง หากต้องมีการปฏิสังขรณ์ต้องให้ความเคารพแก่โบราณวัตถุด้วย เป็นต้น และภายหลังการเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ตั้งศูนย์กลางนานาชาติว่าด้วยการศึกษาการสงวนรักษาและบูรณะทรัพย์สินทางวัฒนธรรมขึ้น โดยที่มีหลักการบูรณะคือ เมื่อไรก็ตามที่วัสดุหนึ่งถูกสร้างให้เป็นตัวงานศิลปะ คือเป็นตัวรูปสัญลักษณ์มันจะกลายเป็นประวัติศาสตร์ทันที นั่นคือไม่สามารถหาของอื่นมาทดแทนได้ ซึ่งภายหลังต่อมาก็มีการประชุมนานาชาติว่าด้วยความเป็นของแท้ ทำให้เกิดการเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป แต่ทุกวัฒนธรรมต้องยึดในหลักนานาชาติ ซึ่งก็คือต้องเป็นความจริงและน่าเชื่อถือ

ตัวอย่างหนังสือแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทั้ง ๙ เล่มที่ยกมาเป็นตัวอย่างสำหรับงานวิจัยนี้ สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีให้เป็นไปอย่างมีระบบระเบียบแบบแผนที่ถูกต้องตามหลักสากล กฎหมายและความเป็นได้ของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีของชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๒.๒ แนวคิดเรื่องการพัฒนาโบราณสถาน

โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง^๔

สายันต์ ไพเราะจิตร์ และคณะ ได้พูดถึงเกี่ยวกับการเข้าไปลงพื้นที่ที่แหล่งโบราณคดีเตาเวียงกาหลง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณ แห่งแรกในล้านนาที่ได้รับการสำรวจค้นพบใกล้เมืองโบราณเวียงกาหลง ท้องที่บ้านทุ่งม่าน บ้านข้าวหมาก จังหวัดเชียงราย กับอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

โดยกลุ่มโบราณคดีอาสาของมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เข้าไปลงพื้นที่ ซึ่งกลุ่มโบราณคดีอาสา จะเข้าไปทำโครงการในส่วนของการกระตุ้นให้เกิดการทำกิจกรรมต่างๆเพื่ออนุรักษ์ เรียนรู้ ทรัพยากรโบราณคดี และทรัพยากรวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการค้นหาและเสริมศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมได้ด้วยตนเอง และเป็นการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาไปในตัว

การทำงานของกลุ่มนักศึกษา จะเป็นการลงพื้นที่เขียนบทความและความประทับใจต่างๆ ที่ตนเองได้เข้าไปศึกษาลงในหนังสือ รวมทั้งอธิบายความรู้ต่างๆแทรกเข้าไปเป็นคำถามๆที่มีคำตอบที่ดีเสมอ จึงทำให้โครงการดังกล่าวได้รับความสนใจจากรายการโทรทัศน์ “มดคันไฟ” ที่ยกกองถ่ายออกติดตามไปถ่ายกิจกรรม “โบราณคดีอาสา” นำไปเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ไทย หรือ Thai PBS ด้วย

โดยสรุปแล้ว กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มนักศึกษาโดยมีอาจารย์ควบคุมไป ได้ตั้งกลุ่มกันวิจัยพื้นที่ดังกล่าว และทำการดำเนินการในขั้นของการพัฒนาชุมชน ตลอดจนชุมชน และสังคมใน

^๔ สายันต์ ไพเราะจิตร์ และคณะ, โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง, กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

พื้นที่ให้ดียิ่งขึ้น โดยใช้กิจกรรม การสนทนา และการให้ความรู้ควบคู่ไปกับการช่วยเหลือเสริมความสามารถทางด้านโบราณคดีให้กับคนในพื้นที่จนเห็นความสำคัญ และสามารถนำมาปฏิบัติตามได้ในขั้นต้น

โครงการในหนังสือเล่มนี้ ถือว่าเป็นโครงการที่ดี สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำกิจกรรม หรือการลงพื้นที่ หรือตลอดการสร้างกลุ่มการเรียนรู้เพื่อสร้างศักยภาพของผู้ลงพื้นที่ ตลอดจนประชาชนคนที่อยู่ในพื้นที่ก็เช่นเดียวกัน จึงเป็นประโยชน์ต่อการนำมาใช้ประโยชน์ดัดแปลงรูปแบบการปฏิบัติงานและสนทนาการอยู่ได้ในระดับหนึ่ง

ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม^{๑๐}

งานการศึกษาของเกรียงไกร เกิดศิริ ทำให้ได้ข้อมูลใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและรักษาโบราณสถานในเขตพื้นที่นครชุมได้มาก ซึ่งจากการที่ได้อ่านและศึกษาทำให้เราทราบถึงแนวทางในการจัดการภายใต้รูปแบบของการจัดการ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ซึ่งความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) นั้นมีความหมายถึงสภาพแวดล้อมที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งการก่อรูปขึ้นของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสภาพแวดล้อมนั้น โดยภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นได้ถูกจำแนกออกมาได้หลายประเภท ซึ่งนักวิชาการแต่ละคนก็ให้เกณฑ์ในการจำแนกออกมาได้หลายเกณฑ์ด้วยกัน แต่ที่นี้จะขอยกตัวอย่างออกเป็น ๒ หลักเกณฑ์ด้วยกันดังนี้ คือ

คณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) ได้จำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ เป็นภูมิทัศน์ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ด้วยเหตุทางด้านความสำคัญต่าง ๆ อันได้แก่การเป็นอนุสรณ์สถาน หรือแม้แต่สุสาน เป็นต้น หรือเป็นการสร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความสุนทรีย์ภาพ เช่นการเป็นสวนสาธารณะ หรือสวนพรรณไม้ต่างๆ เป็นต้น

๒. ภูมิทัศน์ที่มีวิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง หรือศาสนา โดยรวมแล้วเป็นภูมิทัศน์ที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ สภาพสังคมตลอดจนถึงวิถีชีวิตของผู้คนในละแวกนั้น ซึ่งลักษณะนี้สามารถแบ่งย่อยได้เป็น ๒ หัวข้อ คือ

๒.๑ ภูมิทัศน์หยุดนิ่ง หมายถึงภูมิทัศน์ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ จนถูกทิ้งร้างให้กลายเป็นซากปรักหักพัง โดยมากแล้วประเภทนี้จะเป็นไปในลักษณะของการเป็นโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากกว่า

๒.๒ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนไหว คือภูมิทัศน์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นภูมิทัศน์ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ ตลอดจนสามารถแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

^{๑๐} เกรียงไกร เกิดศิริ, *ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม*, กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์, ๒๕๕๑.

๓. ภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ เป็นภูมิทัศน์ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากศาสนา และประเพณีต่างๆที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้นๆ โดยวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆล้วนแล้วแต่มีความ เกี่ยวเนื่องกับภูมิลักษณะทางธรรมชาติทั้งสิ้น

หน่วยงานบริการอุทยานแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Parks Service) ก็ได้ จำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการออกแบบ เป็นภูมิทัศน์ที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความสุนทรีย์ภาพเป็นสำคัญ โดยอาจครอบคลุมถึงเหตุการณ์สำคัญในอดีต หรือบุคคล สำคัญที่ได้รับการกล่าวถึง

๒. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แบบพื้นถิ่น เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ที่แสดงให้เห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการและ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในเขตท้องถิ่นนั้นๆอีกด้วย

๓. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นภูมิทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในบริเวณนั้นๆ รวมทั้งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับช่วงเวลาทาง ประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นอีกด้วย

๔. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงลักษณะของกลุ่มคน / ชชาติพันธุ์ เป็นภูมิทัศน์ที่แสดงถึงความ สัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มคนในพื้นที่ ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของวัฒนธรรม ประเพณีและวิถี ชีวิตภายในท้องถิ่นนั้นๆ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานในเขตพื้นที่นครชุม ทำให้เราทราบข้อมูลที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับแนวทางการอนุรักษ์จากหนังสือเล่มนี้ได้ ดังนี้

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นกระบวนการหนึ่งในการดูแลรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้ คงสภาพและเกิดความสวยงาม อีกทั้งยังเป็นการรักษาคุณค่าความเป็นมา และความสำคัญทาง ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย ซึ่งแนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นมีอยู่ด้วยกันดังนี้ คือ

๑. การศึกษา เป็นการหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามพื้นที่ที่เรา ต้องการจะศึกษา โดยเป็นการศึกษาทั้งสภาพแวดล้อม ภูมิลักษณะทางธรรมชาติที่โดดเด่น ประวัติ ความเป็นมาของสถานที่นั้น รวมไปถึงปัญหาที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ แต่ละสถานที่ที่เราไปศึกษา เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดแล้ว เราจะสามารถวิเคราะห์ได้แนวทางในการ จัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้

๒. การดูแลรักษา เป็นการรักษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้มีสภาพที่มั่นคง สมบูรณ์และเกิด ความสะอาด ซึ่งการดูแลรักษานั้นเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ แต่ก้ำง่ายและไม่ซับซ้อนมากนัก โดย สำหรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เป็นสถานที่ที่ถูกตัดขาดจากวิถีชีวิตไปแล้ว เช่น โบราณสถาน หรือแหล่ง โบราณคดีต่างๆนั้น การรักษานั้นเป็นไปในลักษณะของการคงสภาพเท่าที่มีอยู่ให้มากที่สุด ทั้งนี้ก็ เพื่อที่จะอนุรักษ์และใช้เป็นแหล่งค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ โดยที่ไม่มีการเสริมแต่งใดๆเพื่อให้ความ เข้าใจนั้นคลาดเคลื่อนออกไป

๓. การบูรณะ ปฏิสังขรณ์ เป็นกระบวนการในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง โดยการบูรณะนั้นจะเป็นไปในลักษณะของการซ่อมแซม ซึ่งการซ่อมแซมนั้นจะอยู่ในกรอบของข้อมูล

ทางด้าน สถาปัตยกรรมที่มีอยู่ก่อนเดิมแล้วให้ได้มากที่สุด และไม่การเสริมแต่งใดๆ ส่วนการปฏิสังขรณ์นั้น เป็นสร้างขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยอาจมีสาเหตุของความเสื่อมสภาพ หรือมีความเสื่อมโทรมลง โดยการปฏิสังขรณ์นั้นจะต้องอยู่ภายใต้กรอบของข้อมูลทางด้านสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ก่อนเดิมเช่นกัน

๔. การฟื้นฟู และการปรับปรุงประโยชน์ใช้สอยใหม่ เป็นการส่งเสริมให้เกิดการจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อให้เกิดความมีชีวิตชีวาขึ้นของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในสถานที่นั้นๆ นอกจากนี้ ยังเป็นการจัดสถานที่โดยรอบ ทั้งสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ ตลอดจนพื้นที่ต่างโดยรอบ ซึ่งอาจใช้เป็นที่ที่มีประโยชน์ใช้สอยต่างๆโดยไม่รบกวนต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว

๕. การพัฒนา และการสร้างสรรค์ใหม่ เป็นการรังสรรค์สิ่งใหม่โดยมีกรอบความคิดในเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนา ซึ่งแนวทางนี้จะต้องเกิดการคิดและพิจารณาอย่างถี่ถ้วน เพราะอาจเกิดความเสียหายต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมได้ ซึ่งการที่จะพัฒนาและรังสรรค์สิ่งใหม่ๆได้นั้น ต้องเป็นไปในลักษณะของความกลมกลืนไปกับสภาพแวดล้อมที่มีอยู่รอบตัว และสามารถดำรงอยู่ภายในสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมนั้นได้

แนวทางสำหรับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่คำนึงถึงความจริงแท้

ความจริงแท้ (Authenticity) เป็นสิ่งหนึ่งที่กฎบัตรที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเนื่องจากสิ่งนี้เป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นคุณลักษณะและเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ และยังเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมา รวมทั้งประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้นๆได้ อนึ่ง แนวทางในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่คำนึงถึงความจริงแท่นั้นสามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

๑. การหาความสำคัญทางวัฒนธรรมในพื้นที่ เป็นการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่นั้นๆ รวมถึงการเตรียมเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นั้น

๒. ระดมความคิดเห็นจากชุมชน เป็นการประชุมเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาโดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม รวมทั้งการสร้างจิตสำนึก และตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

๓. พัฒนาแนวทางในการจัดการ เป้าหมายและวิธีการ เป็นการรวบรวมข้อมูลและสำรวจเกี่ยวกับการเสื่อมสภาพของ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม และวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพและปัจจัยการคุกคามในการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม และวางแผนยุทธศาสตร์ในด้านการอนุรักษ์และจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามประเด็นต่างๆที่ได้คิดไว้

๔. การนำแผนยุทธศาสตร์นั้นไปปฏิบัติ เป็นการแผนการด้านการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นไปปฏิบัติ พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมและรักษาคุณลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่นั้นได้

ผลที่ได้รับจากการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม ผลสัมฤทธิ์ในด้านการจัดการด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น ล้วนก่อให้เกิดความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมให้ยืนอยู่กับชุมชนอย่างมั่นคง และมีผู้คนอาศัยอยู่ในท้องถิ่นของตนได้อย่างเป็นสุข นอกจากนี้ ชุมชนที่อยู่

โดยรอบต่างก็ได้รับผลดีในเรื่องการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเช่นกัน ทั้งมีความเข้มแข็งทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ และสามารถอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมได้อย่างยั่งยืนและอย่างสมดุล

การท่องเที่ยวกับการพัฒนา พินิจหลวงพระบางผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^{๑๑}

ชูศักดิ์ วิทยากัด ได้ศึกษาในส่วนของการท่องเที่ยว ผสมผสานไปกับวิธีการพัฒนาในแหล่งท่องเที่ยวของหลวงพระบางโดยการศึกษาปัญหา ทฤษฎี มโนทัศน์ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการพัฒนา ในส่วนของหลวงพระบาง ประเทศลาว

ในชั้นแรกของหนังสือ จะพูดในส่วนของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหลวงพระบาง ว่ามีความเป็นมาในรูปแบบใด และเพราะอะไรถึงได้ชื่อว่าหลวงพระบาง เป็นการพูดถึงประวัติศาสตร์ของหลวงพระบางเป็นการเบื้องต้น เพื่อปูพื้นฐานให้กับบุคคลที่สนใจก่อนเป็นอันดับแรก และพูดถึงการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ให้เข้ากับการท่องเที่ยว ตลอดจนการเป็นมรดกโลกของหลวงพระบางกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนั้นยังมีการสัมภาษณ์ สภาพโดยรวมของบุคคลและนักธุรกิจในพื้นที่แห่งนี้ ที่ได้เข้าไปทำธุรกิจในแถบบริเวณของหลวงพระบาง เช่น ธุรกิจการท่องเที่ยวต่างชาติ ไกด์นำเที่ยว นักลงทุนชาวไทย เรือนพักของผู้ประกอบการท้องถิ่น ร้านอาหารของชนเผ่า ตลอดจนความยุ่งยาก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในองค์ประกอบการท่องเที่ยวแห่งนี้ด้วย

รวมทั้งยังมีการสัมภาษณ์แหล่งชุมชน ธุรกิจทั้งขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่แล้ว ยังมีการพูดถึงในส่วนของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยยกตัวอย่างของประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมา เช่นการแห่วอ นางสังขาร ฯลฯ ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ ความเชื่อและพระพุทธศาสนา โดยศึกษาเป็นไปในแนวทางกรณีศึกษาเป็นขั้นเป็นตอนไป

และจากการสัมภาษณ์แหล่งชุมชนเพื่อการพัฒนาหลวงพระบาง ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ก็มีในส่วนของการพัฒนาที่ไม่สมดุลกันและไม่ค่อยดี ในด้านการเมืองที่เข้ามาเกี่ยวข้องมีการแบ่งแยกและกีดกันทางพื้นที่ วัดที่มีพื้นที่ทับซ้อนระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ฯลฯ

ซึ่งการพัฒนาในส่วนนี้ จะเป็นไปในแนวทางที่ไม่ดีและสร้างปัญหารวมทั้งความเดือดร้อนให้กับเจ้าของธุรกิจและประชาชนในบางกรณี และศึกษาเพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขและช่วยเหลือของสังคมในอีกทางหนึ่ง

แหล่งท่องเที่ยวหลวงพระบาง นอกจากการเข้าไปพูดคุยกับนักธุรกิจ และท้องถิ่น ก็มีในส่วนของการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่มีมุมมองต่อหลวงพระบางแตกต่างกันออกไป โดยการสำรวจข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวของลาวในปี ๒๕๕๒ การสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวไทย รวมทั้งยังมีการพูดคุยในแง่ของหลวงพระบางในมุมมองของชาวต่างชาติและนักท่องเที่ยวชาวยุโรป ฯลฯ

โดยสรุปแล้ว หนังสือเล่มนี้ จะพูดในส่วนของพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของหลวงพระบางในแง่ของการอนุรักษ์วัฒนธรรม, การทำประชาวิจารณ์ สัมภาษณ์ ตามความเห็นในแง่และมุมมอง

^{๑๑} ชูศักดิ์ วิทยากัด, การท่องเที่ยวกับการพัฒนา:พินิจหลวงพระบางผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

ต่างๆของนักท่องเที่ยวและการพัฒนาแบบยั่งยืน ตลอดจนการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาในด้านของ ความไม่เสมอภาคกันในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ รวมทั้งยังมีการให้ข้อมูลของหลวงพระบางเบื้องต้นอีกด้วย นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ก็เป็นการจัดประจักษ์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และนำมาประยุกต์ใช้กับแหล่งท่องเที่ยวของไทยได้ในระดับหนึ่ง

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา^{๑๒}

เนื้อหาและประเด็นในหนังสือเล่มนี้เป็นการอธิบายเอกสารการแสดงขั้นตอนกระบวนการ ศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อทำการประเมินผลความคิดในการอนุรักษ์อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยกำหนดขอบเขตและวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาไว้ ๓ หัวข้อคือ

๑. เพื่อศึกษาทัศนคติการท่องเที่ยวของชุมชนบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา

๒. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวบริเวณอุทยาน ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

๓. เพื่อศึกษาปัญหา ความต้องการ และข้อเสนอแนะของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ซึ่งขั้นตอนในการทำการวิจัยในระดับต่อมาคือ การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยในหนังสือเล่มนี้ได้อธิบายองค์ประกอบในการแจกแจงลำดับแต่ส่วนแบบสอบถามทั้งปลายเปิดและปลายปิด ออกเป็น ๔ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ ตำแหน่ง หรือสถานภาพในชุมชน ส่วนที่ ๒ แบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นทัศนคติต่อการท่องเที่ยวของชุมชน ส่วนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว และส่วนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้ได้ผลประเมิน จากการสังเคราะห์และอภิปรายความรู้จากแบบสอบถามออกมาเป็น ๔ ด้านหลักดังนี้

๑. เกี่ยวกับแบบสอบถาม จากการสำรวจ พบว่าประชากรชาย และหญิงส่วนมาก ที่เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยทำงาน และเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ ที่มีเศรษฐกิจค่อนข้างดี รวมทั้งมีอัตราการจ้างงานสูงทำให้ประชากรโดยมากมีการในระดับศึกษาสูง ทั้งยังมีร้านค้าและบริษัทต่างเข้ามาทำการลงทุนเป็นจำนวนมาก โดยอาชีพที่พบส่วนใหญ่จึงเป็นกลุ่มอาชีพรับจ้างทั่วไปเป็นส่วนใหญ่

^{๑๒} เมธัส จันมา, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔.

๒. ทศนคติการท่องเที่ยวของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชน และทัศนคติสภาพแวดล้อมที่ถูกทำลายโดยนักท่องเที่ยว เป็นเพราะนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่มีจำนวนมาก ไม่สามารถรองรับจำนวนได้ทำให้เกิดสิ่งปลูกสร้างมากมายเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เกิดการบุกรุกแม่น้ำ เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และมลพิษจากขยะ ประชาชนจึงตระหนักถึงปัญหาและวางแผนงานในการดูแล ซึ่งประชาชนในชุมชนต่างให้ความร่วมมือทั้งจากสื่อ และคนในท้องถิ่นที่ทำการจัดการประชุมสัมมนา

๓. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว ชุมชนมีระดับในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในการวางกฎระเบียบของแต่ละกิจกรรม การประสานงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินวางแผน รวมถึงการเขียนและจัดทำแผนกิจกรรมต่างๆ เพราะแผนพัฒนาการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นแผนที่ทางหน่วยงาน ภาครัฐ หรือการท่องเที่ยววางแผนมาเสร็จสรรพ จึงทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย

๔. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ พบว่าเป็นปัญหาที่มีความสำคัญในระดับสูง ด้วยการขาดการประสานความร่วมมือกันของหน่วยงานต่างๆ การขาดการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และขาดการสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่

ในการสรุปผลข้อมูลหนังสือเล่มนี้ ได้ทำให้ทราบว่าชุมชนมีความคิด และตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ดังนั้นชุมชนจึงให้ความร่วมมือทำให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเพื่อป้องกันปัญหาในอนาคตได้ นอกจากนี้ชุมชนยังมีการทำข่าวสารด้านต่างๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลมาจากทางนิตยสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมถึงมีการจัดประชุมสัมมนา และการกระจายข่าวในระบบเสียงด้านต่างๆ ประกอบ

ตัวอย่างหนังสือแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งโบราณสถานทั้ง ๔ เล่มที่ยกมาเป็นตัวอย่างสำหรับงานวิจัยนี้ สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาการพัฒนาแหล่งโบราณคดีให้เป็นไปอย่างมีระบบระเบียบแบบแผนที่ถูกต้องตามหลักสากล กฎหมายและความเป็นได้ของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีของชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเชิงการท่องเที่ยว การศึกษาเรียนรู้ การประชาสัมพันธ์และการสร้างจิตสำนึกทางด้านการอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดกับคนในจังหวัดเลย

๒.๓ แนวคิดเรื่องการสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน

กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน^{๑๓}

สายนต์ ไพรัชญจักร์ ได้กล่าวถึงทรัพยากรวัฒนธรรมว่า หมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่จับต้องมองเห็นได้ และที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนการปฏิบัติ จินตนาภาพ และความรู้สึกนึกคิด ที่ไม่สามารถจับต้องมองเห็นหรือสัมผัสได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีต และสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของสังคมและชุมชน

ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น มีปรากฏในสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่โบราณหรือแหล่งอารยธรรมในอดีต ซึ่งสามารถพบเห็นและศึกษาได้ใน ๓ กลุ่ม คือ

๑. ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources)

๒. วัตถุทางชาติพันธุ์ (Ethnographic Material)

๓. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ที่มีความสัมพันธ์กับทั้งทรัพยากรโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุทางชาติพันธุ์ ซึ่งรวมไปถึงวรรณกรรม ดนตรี การละเล่น การแสดง นิทาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ ภาษา ศิลปะ เป็นต้น

ซึ่งในปัจจุบันสามารถจัดแบ่งทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่างๆ ตามแนวทางการศึกษาด้านโบราณคดีและวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่

๑. แหล่งโบราณคดี (Archaeological Site) หมายถึง สถานที่ที่เคยมีมนุษย์ในอดีตเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่างๆ ในการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นการถาวรหรือเป็นครั้งเป็นคราว อาจจะมีสิ่งก่อสร้างหรือไม่มีสิ่งก่อสร้างก็ได้ เช่น พื้นที่เพาะปลูก คอกสัตว์ เหมืองแร่โบราณ แหล่งผลิตเครื่องมือหิน แหล่งถลุงโลหะ บ่อเกลือและเตาต้มเกลือโบราณ สุสาน ผังศพ โรงงานผลิตเครื่องถ้วยชามหม้อไห (แหล่งเตาโบราณ) โรงงานผลิตแก้ว หลุมดักสัตว์ ถ้ำและเพิงผาที่เป็นที่พักอาศัยหรือประกอบพิธีกรรมวาดภาพและผังศพ ย่านตลาดเก่า โรงสีข้าว ฯลฯ ซึ่งในบริเวณแหล่งโบราณคดีมักจะพบหลักฐานที่เป็นวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ของผู้คนสมัยโบราณ เช่น เศษเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด เครื่องมือหิน อิฐ กระดุกสัตว์ เปลือกหอย หรือชิ้นส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ อยู่ตามผิวดิน เป็นต้น

๒. โบราณสถาน (Ancient Structures) หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีสภาพและใช้วัสดุคงทนที่เกิดจากคนสร้าง สถานที่ธรรมชาติประเภทถ้ำและเพิงผาที่คนสมัยโบราณได้ดัดแปลงก่อสร้างต่อเติมเป็นอาคาร โรงเรือนเพื่อใช้ประโยชน์เป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นศาสนสถาน สถานที่ประกอบพิธีกรรม โรงเรือนหรืออาคารที่ประกอบกิจการงานอาชีพ (บ้นหม้อ ทอผ้า จักสาน หล่อโลหะ ทำ

^{๑๓} สายนต์ ไพรัชญจักร์, กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน, กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

ลูกปัด ตีเหล็ก ขำแหละสัตว์ ฯลฯ) ที่ประชุม บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เชื่อนก้นน้ำ ถนน คู คลอง กำแพง เมือง ป้อมปราการ ท่าเรือ ป่าช้าเผาศพ สวนป่าสมุนไพร ศาลาทำน้ำ ศาลาพักร้อน โรงพยาบาล หอดูดาว พระเนียดจับช้าง อนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร หอไตร กุฏิ เจดีย์ พระปรางค์ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้า ศาลผีต่างๆ เส้าอินทิล เส้าโงบ้าน มัสยิด โบสถ์คริสต์ วัดฮินดู ปราสาทขอม คุก ตะแลงแกง เส้าชิงช้าพราหมณ์ ฯลฯ ที่มีสภาพดีที่ไม่สามารถเคลื่อนย้าย

๓. วัตถุโบราณ (Ancient Objects) หมายถึง วัตถุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่เกิดจากการประดิษฐ์ด้วยฝีมือคน หรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติตามภูมิปัญญาความรู้ของคนในยุคสมัยต่างๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ (การทำมาหากิน) การศึกษา (การอบรมสั่งสอน) การรักษาพยาบาลและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในวาระต่างๆ ของชีวิตเฉพาะบุคคล (เกิด-เจริญเติบโต-ป่วยไข้-ไม่สบาย-หายจากโรค-มีโชคมีเคราะห์-เปลี่ยนวัยได้คุ้มครอง-และการตาย) และพิธีกรรมของกลุ่มคน ชุมชนและสังคม การค้าพาณิชยกรรม การอุตสาหกรรม หัตถกรรม การเดินทาง-ขนส่งและการสื่อสาร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การขุดแร่ ถลุงโลหะ หล่อเครื่องมือ ทำเครื่องประดับ ตีเหล็กทำมีดพร้าอาวุธ และเครื่องมือการเกษตร ทำเครื่องมือ/เครื่องประดับหิน ทำเครื่องมือ-ภาชนะ-เครื่องประดับแก้ว เครื่องมือจับและดักสัตว์บกสัตว์น้ำสัตว์ปีก เครื่องมือและผลผลิตในการปั่นด้าย-ทอผ้า เครื่องมือ/อุปกรณ์และผลผลิตในการปั่นหม้อ การสร้างเตาเผาถ้วยชาม เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำเกลือ จัก-สานภาชนะใส่ข้าวและพืชผัก ภาชนะตักน้ำ-ใส่น้ำ ภาชนะและอุปกรณ์ในการเตรียม-การปรุง-การ-ถนอม-การแปรรูป-การบรรจุอาหาร เครื่องมือ/อุปกรณ์ในการสร้างงานศิลปะและชิ้นงานศิลปะ ประเภทแกะสลักไม้ แกะสลักหิน ภาควาด ปูนปั้น หล่อโลหะ หนังสือ ศิลาจารึก คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย ปับสา ปับหล่น ฯลฯ

ซึ่งวัตถุโบราณในที่นี้หมายรวมถึง โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ตามมาตรา ๔ แห่ง พ.ร.บ. โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๐๔ ที่ระบุว่า โบราณวัตถุ หมายถึง สิ่งหาปริมาตรที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็สิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสิ่งหาปริมาตรนั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี และ ศิลปวัตถุ หมายถึงสิ่งที่ทำขึ้นด้วยมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปด้วย

ทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าว ล้วนมีความสำคัญ จัดเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และจัดเป็นทุนทางสังคมเชิงวัฒนธรรมที่ให้ทั้งคุณค่าและมูลค่าทางด้านต่างๆ เป็นเรื่องราวที่บอกเล่าอดีตที่สะท้อนมาถึงสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบันได้

ความสำคัญและประโยชน์ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

๑. เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ยืนยันลำดับความเป็นมาของชุมชนและสังคม
๒. เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) และเอกลักษณ์ของชุมชน ชาติพันธุ์ และสังคมในระดับชาติ
๓. เป็นวัตถุพยานแสดงศักยภาพของชุมชนในการดำรงวิถีชีวิตและการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคมอื่นๆตามสถานการณ์และลำดับเวลาที่ผ่านมา

๔. เป็นทุนของชุมชน (Community's Capital) ที่สามารถนำไปจัดการให้เกิดประโยชน์ ในกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านการศึกษา สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การสาธารณสุข และกิจกรรมการท่องเที่ยว

๕. เป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปสู่ การสร้างสรรค์และการจัดประโยชน์ในสังคมรุ่นหลังได้

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชนนั้น จัดว่าเป็น กระบวนการหรือชุดของการ กระทำการใดๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ตั้งแต่ในอดีตของชุมชน ซึ่งรวมเรียกว่า มรดก (Heritage) ซึ่งอาจเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมืองและชุมชนโบราณ แหล่ง เตาผลิตเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณ วัดวาอาราม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งภูมิ ปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน หรือที่ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณค่างานระดับสูง หรือการพัฒนาทางจิตใจที่เป็น เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน ซึ่งการกระทำใดๆ ที่เรียกว่าการจัดการนั้นประกอบด้วยกิจกรรม ๗ เรื่องด้วยกันคือ

๑. การศึกษาวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ (Resource Research) เพื่อให้เกิดความรู้ที่ แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงกายภาพและคุณลักษณะทางนามธรรม ประวัติศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยในอดีต ศักยภาพคุณค่าและข้อจำกัดของทรัพยากรทางโบราณคดี นั้นๆต่อชุมชนปัจจุบันในระดับต่างๆ

๒. การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดี (Resource Assessment and Evaluation) จะช่วยให้สามารถทราบข้อมูลรวบยอดของทรัพยากรทางวัฒนธรรม และโบราณคดีนั้นๆ ว่ามีคุณค่าทางด้านใดบ้าง และมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจลงทุนลงแรง ดำเนินการใดๆต่อไปหรือไม่

๓. การสงวนและการอนุรักษ์ (Preservation) หมายถึง การคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพ และคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดี เพื่อประโยชน์ในการศึกษา การทัศนศึกษา หรือการท่องเที่ยวโดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อมของทรัพยากร วัฒนธรรมแต่ละประเภทแต่ละแห่ง เช่น การเสริมสร้างความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุ การบูรณะ การจำลอง การทำเทียม เป็นต้น

๔. การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource Based Community Business) ซึ่งในปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความจำเป็นต้องเข้ามา เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ เนื่องจากเราอยู่ในกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยมเสรี ที่มีการคิดเรื่อง ลงทุน-ขาดทุน-กำไรอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าการรอบคอบคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียงจะพยายามไม่ให้คิดเรื่องกำไร-ขาดทุนมากนัก แต่ในการจัดการจะต้องมีค่าใช้จ่าย ตลอดเวลา ในระยะเริ่มต้นคงจะไม่มีใครเสียสละลงทุนลงแรงในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดย ไม่มีทุนที่เป็นเงิน หรือวัตถุสิ่งของได้เป็นเวลานานๆ ดังนั้นกิจกรรมเชิงธุรกิจจึงมีความสำคัญในการ จัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้โดยการจัดพิมพ์หนังสือ เอกสาร ภาพ จัดทำ

ของทีละสัก ผลิตภัณฑ์เอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีและชุมชนออกจำหน่าย การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการให้บริการนำชม เป็นต้น

๕. การเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ให้แก่คนอื่นๆ ทั้งในและนอกชุมชน ถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และให้การศึกษา อาจจะทำให้มีสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆ ออก-เผยแพร่ โดยการจำหน่ายหรือให้เปล่าซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของกลุ่มคนที่จัดการ ในการจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์ หรือข้อมูลต่างๆจะเชื่อมโยงกับการจัดการเชิงธุรกิจ

๖. การบังคับใช้กฎหมาย ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติ (Enforcement) ซึ่งอาจจะเป็นข้อตกลงของชุมชน กลุ่ม ชุมชน สมาคม มูลนิธิ องค์กรประชาชน หรือข้อกฎหมายที่กำหนดโดยรัฐก็ได้ แต่การบังคับใช้จะต้องดำเนินไปในรูปแบบที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และเป็นคุณค่าต่อทั้งชุมชนและต่อทรัพยากรวัฒนธรรม

๗. การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ (Resource Rehabilitation / Revitalization) เป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น (De-Functioned Resource) และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (Re-Functioning) เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน หรือสร้างประโยชน์ใหม่ให้กับชุมชน เช่น การฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรมบางอย่างที่เคยปฏิบัติกันในสถานที่โบราณบางแห่งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีการในการระดมพลังของชุมชน ในการพัฒนาชุมชน หรือการนำเอาพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญจากกรุใต้พระเจดีย์หรือสถูปโบราณที่พังทลายไปประดิษฐานในพระสถูป พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ตามรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมที่พบ นอกจากนี้ยังมีการนำเอารูปแบบโบราณสถาน สัญลักษณ์ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีต่างๆไปดัดแปลงเป็นตราสัญลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เครื่องหมายการค้า และตราประจำองค์กรต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น มีวิธีการสำคัญที่ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจและอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เรียกว่า “3E-Model” ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม (Actions) ที่สำคัญ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

๑. กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา (E1-Education) เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงและการจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐอื่นๆที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อความเข้าใจร่วมกัน หมายความว่า การใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นวิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการ

๒. การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2-Engineering) หมายถึง การคิดค้นรูปแบบวิธีวิทยา (Methodology) และเทคนิควิธีที่เหมาะสม (Appropriate Technique /Technology)ในการจัดการด้านวิชาการหรือการศึกษาวิจัย (Research) ด้านการอนุรักษ์ (Conservation) การสงวนรักษา (Preservation) และรูปแบบการพัฒนา (Development Pattern) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (Conditions) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (Rules) และกฎหมาย (Acts) เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ

๓. การบังคับใช้กฎระเบียบ (E3-Enforcement) หมายถึงการนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมกำหนดขึ้นร่วมกันมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ป้องกัน และเอื้ออำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่นไม่สะดุดหยุดลงกลางคัน หรือไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายใต้กรอบปฏิบัติการ 3E-model ดังกล่าวข้างต้นอาศัย หลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่เน้นเป้าหมายของการจัดการเพื่อให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการจัดการได้พัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง พึ่งตนเองได้ คิดหาหนทางแก้ปัญหาได้ ด้วยตนเอง มีความสุขกับการจัดการทรัพยากรนั้น และสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่าง รู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสหรือสถานการณ์ที่ผู้อื่นสร้างขึ้น เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในภาคการเมืองแล้ว ก็ พบว่า ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ก็ได้กำหนดแนวปฏิบัติที่เอื้อให้ชุมชน ท้องถิ่นมีสิทธิและอำนาจในการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นของ ตนเองได้ ดังที่ปรากฏในมาตรา ๔๖ ที่ระบุว่า “บุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิ อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และ มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

นอกจากนี้ ในแนวนโยบายการกระจายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินออกไปสู่องค์กร บริหารส่วนท้องถิ่นระดับต่างๆ ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วน ร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากขึ้นเป็นลำดับ ดังปรากฏใน พระราชบัญญัติกำหนด แผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมวด ๒ มาตรา ๑๖ ที่ กำหนดให้เทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการ บริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนให้ท้องถิ่นของตนเอง (๑๑) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม อันดีของท้องถิ่น มาตรา ๑๗ กำหนดให้องค์การ บริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนใน ท้องถิ่นของตนเอง (๒๐) การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ และในมาตรา ๒๑ กำหนดว่า บรรดาอำนาจและหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐตามกฎหมายรัฐอาจมอบอำนาจและหน้าที่ให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการแทนได้

ในปัจจุบันได้มีกลุ่มประชาชน ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนใน ท้องถิ่นต่างๆ เริ่มตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีถูกทำลาย และเห็นว่ามี ปัญหาการจัดการที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นมากมาย จึงเข้ามามีบทบาทในการจัดการในรูปแบบและด้วย วิธีการต่างๆมากขึ้น แต่อาจจะยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากการจัดการ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีเป็นงานที่ดำเนินการโดยภาครัฐ (ฝ่ายเดียว) มาเป็นเวลานาน มาก อีกทั้งยังคงมีกฎหมายสงวนอำนาจในการบริหารจัดการไว้ที่ศูนย์การบริหารราชการ ส่วนกลาง (พ.ร.บ. โบราณสถานฯ พ.ศ. ๒๕๐๔ /อภิปัตริกรรมศิลปากร) เท่านั้น

การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน: แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน^{๑๔}

สายันต์ ไพเราะจูจิตร กล่าวถึงในส่วนของแนวทาง แบบแผน และวิธีการจัดการ ในการทำวิจัยในระดับท้องถิ่น ชุมชน ที่ได้รับจากการไปลงพื้นที่จังหวัดน่าน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืน เข้าถึงประชาชน ตลอดจนสามารถพัฒนาต่อยอดให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นได้ โดยจะพูดในส่วนของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีคุณค่าเชิงศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในด้านการท่องเที่ยว และจำเป็นต้องจัดการกับโบราณคดีให้ดีขึ้นและสามารถทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวต่อไปได้

ตลอดจนเป็นแบบแผนในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่จะไปลดทอนพลังของชาวบ้านได้ เพราะบางครั้งการไปจัดการของภาครัฐ หรือเอกชน อาจจะสร้างความเสียหายให้กับประชาชนในแถบนั้นได้นั่นเอง และยังมีการสอนแบบแผนการวิจัยเพื่อฟื้นฟูและช่วยเพิ่มพลังให้กับชาวบ้านด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานชุมชน กระบวนการวิธีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมแนวโบราณคดีของชุมชน รวมทั้งการทำพิพิธภัณฑสถานชุมชน ในด้านการเป็นฐานต้นทุนในด้านของวัฒนธรรมในการพัฒนาชุมชน การวิจัยและพัฒนาหน่วยการจัดการระดับครอบครัว การจัดการหลายชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดี เป็นต้น รวมทั้งยังกล่าวถึงประสบการณ์โดยตรงทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานชุมชน ของสายันต์ ไพเราะจูจิตร และ นักศึกษาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ได้เข้าไปทำพื้นที่ในส่วนนี้ และช่วยเพิ่มทักษะในด้านการพัฒนาชุมชนจนกลายเป็นบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ โดยสามารถบอกเล่าและวิธีการสำคัญๆที่ได้ลงพื้นที่ได้นั่นเอง

กล่าวโดยสรุปแล้ว หนังสือเล่มนี้ก็คือหนังสือที่ช่วยเพิ่มความรู้ความเข้าใจ ช่วยสอนในการทำวิจัยทางโบราณคดีในระดับชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนทั้งทางภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการลงพื้นที่หรือการประชาสัมพันธ์ในระดับชุมชนหรือท้องถิ่นได้ไม่มากนัก

^{๑๔} สายันต์ ไพเราะจูจิตร, การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน: แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน, กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๗.

การอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่าง ในเขตเมืองเก่า ลพบุรี^{๑๕}

กิตติพงษ์ ล้ออุทัย ได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางการอนุรักษ์มรดกประเภทชุมชนประวัติศาสตร์ โดยมีชุมชนตลาดล่างในเขตเมืองเก่าลพบุรีเป็นตัวอย่างของการศึกษา และมีเป้าหมายของการอนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด เนื้อหาแสดงให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญและศักยภาพของชุมชนตลาดล่างที่เหมาะสมแก่การรักษาไว้ โดยมีคณะกรรมการชุมชนได้แสดงแนวคิดร่วม งานวิจัยนี้จึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์ชุมชน โดยศึกษาถึงคุณค่าและความแท้ของสถานที่เป็นสำคัญ พร้อมกับเสนอเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อให้ชุมชนสามารถรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นหลังจากการอนุรักษ์แล้ว โดยไม่ให้เกิดการทำลายหรือลดทอนคุณค่าและความแท้ของสถานที่ลง อีกทั้งมุ่งเน้นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปโดยความต้องการของชาวชุมชน และส่งเสริมโครงสร้างทางสังคมของชุมชนและบริบทแวดล้อม โดยมุ่งหวังให้ชุมชนสามารถดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นตัวอย่างในงานวิจัยเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

หนองราชวัตร : ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี^{๑๖}

วสันต์ เทพสุริยานนท์ เขียนขึ้นในนามเครือข่ายมรดกศิลปวัฒนธรรมหนองราชวัตร สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ได้แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่จะอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร และมีหน่วยงานจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครองท้องถิ่น ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรมและพระสงฆ์ให้ความร่วมมือ จนนำไปสู่การทอดผ้าป่าเพื่อหาทุนในการซื้อที่ดิน การทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์ของชุมชน และเกิดการทำค่ายโบราณคดีอาสาและอบรมยุวมัคคุเทศก์ท้องถิ่นขึ้น ทำให้แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรได้รับความสนใจจากทุกภาคส่วนเข้ามาศึกษาดูงาน และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีที่สำคัญแห่งใหม่ของจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้สามารถนำแนวทางจากการจัดการแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรมาใช้ในการพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและดำเนินการอบรมยุวมัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้ในอนาคตอีกด้วย

^{๑๕} กิตติพงษ์ ล้ออุทัย, แนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่างในเขตเมืองเก่าลพบุรี, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

^{๑๖} วสันต์ เทพสุริยานนท์, หนองราชวัตร: ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี, กรุงเทพฯ: สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์^{๑๗}

กรมศิลปากรยังถือเป็นคู่มือสำคัญในการทำงานของเครือข่าย เนื่องจากกรมศิลปากรได้รวบรวมข้อมูลจัดทำหนังสือเล่มนี้ว่าด้วยเรื่องของการอธิบายแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสงฆ์ต่อแหล่งโบราณสถานที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทย โดยในบทแรกจะเป็นการกล่าวถึงลักษณะและความหมายของโบราณสถานที่ยังอธิบายอยู่ในรูปแบบเชิงประจักษ์ รวมทั้งกล่าวถึงระโยชน์ตั้งแต่เดิมและความสำคัญของโบราณสถาน ในส่วนของบทที่สองจะกล่าวถึงการอนุรักษ์โบราณสถาน ที่เริ่มมีปรากฏกันมาแต่อดีตและประวัติรวมถึงเรื่องราวของการแต่งตั้งองค์กรที่รับผิดชอบในการดูแลแหล่งโบราณสถานขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ออกกฏบังคับใช้ในการดูแลบูรณะและการอนุรักษ์โบราณสถานขึ้น โดยที่หัวข้อของบทที่สาม บทที่สี่ บทที่ห้า จะเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญต่อการกล่าวถึงบทบาทที่พระสงฆ์มีต่อแหล่งโบราณสถานนับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งในปัจจุบันที่เกิดจากการความสัมพันธ์ในอดีต สะท้อนสู่การอนุรักษ์ซ่อมบำรุง โดยที่ต้องมีการเคารพในกฎหมายที่ทางกรมศิลปากรเป็นผู้บังคับใช้ในการกำหนดขึ้นเพื่อเป็นหลักที่เกี่ยวกับ โบราณสถาน, โบราณวัตถุ, หน้าที่ผู้รับผิดชอบ

ในส่วนท้ายเล่มจะเป็นอธิบายกฎหมายที่กล่าวถึงความเกี่ยวข้องในการใช้เพื่อป้องกันการรุกรานทำลายและรักษาสภาพแวดล้อมโดยรอบของแหล่งโบราณคดีอันมีผลเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ภายในวัดด้วย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์^{๑๘}

พระมหากวีพัฒน์ สุขเมธี เลขาธิการเจ้าคณะใหญ่หนตะวันออกได้ศึกษาการบริหารและการจัดการองค์กรของพระสงฆ์ในประเทศไทย ที่สืบเนื่องมาจากสมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันจะมีสมเด็จพระสังฆราชมีอำนาจสูงสุด ใช้พระอำนาจผ่านมหาเถรสมาคม และมีการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคที่มีเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล ในระดับวัดจะมีเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสเป็นพระสังฆาธิการ พระสังฆาธิการมีหน้าที่หลัก ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา: อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน^{๑๙}

หนังสือเล่มนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ทำการศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.) ซึ่งถือเป็นคู่มือที่ใช้ในการบริหารและจัดการทางการท่องเที่ยวสำหรับองค์กรปกครองส่วน

^{๑๗} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๓๐.

^{๑๘} พระมหากวีพัฒน์ สุขเมธี, การบริหารกิจการคณะสงฆ์, กรุงเทพฯ: วัดไตรมิตรวิทยาราม, ๒๕๕๗.

^{๑๙} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา: อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, กรุงเทพฯ: กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

ท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่น ที่เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องตามความเหมาะสมของพื้นที่ อันจะนำมาซึ่งการพิทักษ์รักษาทรัพยากร วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนให้อยู่อย่างยั่งยืนสืบไป

ท่องเที่ยวจาริกบุญ^{๒๐}

หนังสือเล่มนี้เป็นคู่มือการท่องเที่ยวตามวัดต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทย แสดงให้เห็นการทำให้เป็นเส้นทางการเชื่อมโยงทางการท่องเที่ยวของวัดภายในจังหวัดนั้นๆ พร้อมทั้งนำเสนอข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำแหน่งที่ตั้ง ประวัติความเป็นมา โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญภายในวัด และโครงการหรือกิจกรรมที่สามารถร่วมกิจกรรมหรือปฏิบัติได้ในวัดนั้นๆ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาโบราณสถานภายในวัด เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาได้

แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สองข้างทางถนนสุเทพ^{๒๑}

สมโชติ อ๋องสกุล ได้รวบรวมความเป็นมาของสถานที่ที่มีความน่าสนใจสองข้างทางถนนสุเทพ ซึ่งเป็นถนนจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปถึงเชิงดอยสุเทพทางด้านหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถนนสุเทพเดิมเคยเป็นถนนสายหลักสำหรับการเดินทางไปยังพระธาตุดอยสุเทพ แม้ปัจจุบันเส้นทางไปสู่วัดพระธาตุดอยสุเทพจะเปลี่ยนไปเป็นถนนห้วยแก้วแล้วก็ตาม สองข้างทางถนนสุเทพยังมีสถานที่ที่น่าสนใจอีกมาก เนื่องจากในอดีตเป็นเส้นทางที่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่เสด็จพระราชดำเนินไปยังอุทยานหลวงสวนดอกลำพูน ปัจจุบันคือวัดสวนดอก นอกจากนั้นยังมีวัดปันเสา วัดป่าแดง เวียงสวนดอก ซึ่งล้วนแต่มีอายุมากกว่า ๕๐๐ ปี

งานการศึกษา ๓ เล่มหลังนี้ เป็นตัวอย่างหรือแนวทางสำคัญในการทำเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และพระพุทธศาสนา เนื่องจากการนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างกันของสถานที่ท่องเที่ยวหรือแหล่งเรียนรู้ตลอดสองข้างทาง ที่สามารถนำมาใช้ในการวางแผนทำเส้นทางและการพัฒนาโบราณสถานในวัดในจังหวัดเลยได้ เพื่อทำให้เกิดการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเรียนรู้ผ่านการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานในวัดในจังหวัดเลย

พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย^{๒๒}

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้นำเสนอเนื้อหาออกเป็น ๑๔ บท เกี่ยวกับพระพุทธรูปในดินแดนประเทศไทย และความเชื่อของคนไทยที่มีต่อพระพุทธรูป ได้แก่ บทที่ ๑ พระพุทธรูปรุ่นแรกที่พบใน

^{๒๐} รมณยุทธ์ จิตรดอน, *ท่องเที่ยวจาริกบุญ*, กรุงเทพฯ: กรีนคอร์ปอเรชั่น, ๒๕๕๒.

^{๒๑} สมโชติ อ๋องสกุล, *แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สองข้างทางถนนสุเทพ*, เชียงใหม่: มูลนิธิโรงพยาบาลสวนดอก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

^{๒๒} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, *พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย*, กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

ดินแดนไทย บทที่ ๒ สมัยทวารวดี บทที่ ๓ ศิลปะภาคใต้ บทที่ ๔ ศิลปะเขมรที่พบในประเทศไทย บทที่ ๕ สมัยลพบุรี บทที่ ๖ สมัยทวารวดี บทที่ ๗ สกulpture อยุธยา บทที่ ๘ สมัยสุโขทัย บทที่ ๙ สมัยล้านนา บทที่ ๑๐ สมัยอยุธยา บทที่ ๑๑ ศิลปะลาว-ล้านช้าง บทที่ ๑๒ สมัยรัตนโกสินทร์ บทที่ ๑๓ พระพุทธรูปกับศรัทธาความเชื่อของคนไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนา และบทสรุป

ในเนื้อหาบทที่ ๑๑ พระพุทธรูปศิลปะลาว-ล้านช้าง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะที่พบในกลุ่มพระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลยมากที่สุด ศักดิ์ชัยได้แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มแรก กลุ่มพระพุทธรูปสมัยอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งมีพระพุทธรูปได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย ศิลปะล้านนาและศิลปะอยุธยา กลุ่มที่สอง กลุ่มพระพุทธรูปล้านช้างอย่างแท้จริง กลุ่มที่สาม กลุ่มพระพุทธรูปล้านช้างช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และกลุ่มที่สี่ กลุ่มพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างในระยะหลัง (สมัยลาวภายใต้การปกครองของอาณาจักรไทยพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕) ซึ่งเกี่ยวข้องกับกลุ่มพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านในภาคอีสาน

ศิลปะลาว^{๒๓}

ประภัสสร ชูวิเชียร ได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศิลปะลาวออกเป็น ๔ ส่วน ส่วนแรก ว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม ส่วนที่สอง ว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะลาว-ล้านช้าง ส่วนที่สาม ว่าด้วยเรื่องแหล่งเรียนรู้และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ศิลปะ และส่วนที่สี่ ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ศิลปะลาวกับดินแดนไทย

ในเนื้อหาส่วนที่สองว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะลาว-ล้านช้าง ประภัสสรได้อธิบายเกี่ยวกับพระเจดีย์ หรือที่เรียกว่า “ธาตุ” ว่ามีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมสำคัญจำนวน ๓ รูปแบบคือ ธาตุทรงบัวเหลี่ยม ธาตุทรงปราสาทและธาตุทรงระฆัง ส่วนเรื่องพระพุทธรูปประภัสสรได้อธิบายพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างโดยส่วนใหญ่จะมีรูปพระพักตร์ที่ออกเฉียง พระหนุแหลม พระขนงโค้ง ตวัดปลาย พระเนตรเหลื่อมมองต่ำไปด้านหน้า พระนาสิกโค้งงุ้มใหญ่บาน ปีกพระนาสิกกว้าง ฐานพระนาสิกตัดเรียบ ริมพระโอษฐ์ยืมหันตวัดขึ้นเป็นเส้นเชื่อมกับขอบทั้งพระนาสิกสองข้าง และในส่วนที่สี่ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ศิลปะลาวกับดินแดนไทยนั้น ประภัสสรได้ยกตัวอย่างพระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลยหลายองค์ว่ามีความสัมพันธ์ทางศิลปะกัน เช่น พระธาตุศรีสองรักและพระธาตุวัดโพนชัย อำเภอด่านซ้าย เป็นต้น

พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย^{๒๔}

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้นำเสนอเนื้อหาออกเป็น ๓ ส่วนหลัก ส่วนแรกเกี่ยวกับยุคสมัยของพระพุทธรูปในประเทศไทย โดยแยกเป็นพระพุทธรูปรุ่นแรกที่พบในประเทศไทย พระพุทธรูปรุ่นแรกที่สร้างขึ้นในประเทศไทย พระพุทธรูปศิลปะทวารวดี ศิลปะภาคใต้และศรีวิชัย ศิลปะเขมรที่พบในประเทศไทย ศิลปะลพบุรี ศิลปะทวารวดี ศิลปะภาคใต้สกุลช่างโยธา ศิลปะสุโขทัย ศิลปะล้านนา

^{๒๓} ประภัสสร ชูวิเชียร, ศิลปะลาว, กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๕๗.

^{๒๔} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย, กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔.

ศิลปะอยุธยา ศิลปะล้านช้างและศิลปะลาว และศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนที่สองนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญของไทยทั้งที่เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง พระพุทธรูปที่มีผู้ศรัทธาจำนวนมาก และพระพุทธรูปสำคัญในสมัยต่างๆ ส่วนที่สามเป็นการศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปกับศรัทธาความเชื่อของคนไทยต่อพระพุทธศาสนา

ในเนื้อหา ศักดิ์ชัยได้แบ่งพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างซึ่งเป็นศิลปะที่พบในกลุ่มพระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลยมากที่สุดเป็น ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มพระพุทธรูปล้านช้างอิทธิพลศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๒๐) กลุ่มพระพุทธรูปล้านช้างอิทธิพลศิลปะล้านนา (พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒) กลุ่มพระพุทธรูปที่มีรูปแบบศิลปะล้านช้างอย่างแท้จริงในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓

เจดีย์ พระพุทธรูป อุบัติ่ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน^{๒๕}

ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในดินแดนประเทศลาวและภาคอีสานของประเทศไทย ซึ่งเป็นงานการศึกษาทางด้านศิลปะที่ค่อนข้างละเอียดและลึกกว้างกว่างานศึกษาใดๆ ที่ผ่านมาในรอบ ๒๐ ปีก็ว่าได้ โดยผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็นบทต่างๆ ดังนี้ บทที่ ๑ รู้จักลาว เป็นส่วนที่กล่าวถึงสภาพภูมิศาสตร์ ลำดับกษัตริย์ลาวและประวัติศาสตร์ลาวโดยสังเขป บทที่ ๒ ประวัติศาสตร์ศิลปะลาวก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นการนำเสนอรูปแบบศิลปะที่พบตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘ บทที่ ๓ สถาปัตยกรรมประเภทเจดีย์หรือธาตุ ซึ่งมีแบบต่างๆ หลายแบบ บทที่ ๔ สถาปัตยกรรมประเภทอุโบสถหรือโบสถ์ บทที่ ๕ สถาปัตยกรรมประเภทหอและกุฏิ บทที่ ๖ พระพุทธรูป และบทที่ ๗ จิตรกรรมฝาผนัง (อุบัติ่ม) และงานประณีตศิลป์

ในเนื้อหาบทที่ ๓ ซึ่งกล่าวถึงสถาปัตยกรรมประเภทพระเจดีย์หรือธาตุนั้น ศักดิ์ชัยได้แบ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมของพระเจดีย์ที่พบในลาวออกเป็น รูปแบบอิทธิพลพระเจดีย์ล้านนา พระเจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยม พระเจดีย์ทรงปราสาทยอด พระเจดีย์ที่เมืองหลวงพระบาง และพระเจดีย์ทรงระฆังอิทธิพลมอญ-พม่า ซึ่งสามารถนำมาเทียบเคียงกับรูปแบบสถาปัตยกรรมของพระเจดีย์โบราณที่พบในจังหวัดเลยได้ เนื่องจากในบริเวณนี้เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างมาก่อน

ในเนื้อหาบทที่ ๖ พระพุทธรูปซึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปแบบศิลปะต่างๆ ที่พบทั้งพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย ศิลปะล้านนา ศิลปะอยุธยา ศิลปะรัตนโกสินทร์ พระพุทธรูปศิลปะล้านช้างในลาวที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ พระพุทธรูปศิลปะล้านช้างในไทย และพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านในภาคอีสาน

ธาตุอีสาน^{๒๖}

วิโรฒ ศรีสุโร ได้เรียกพระเจดีย์ในงานศึกษานี้ว่า “ธาตุ” หรือ “พระธาตุ” ซึ่งให้ความหมายว่าถูกสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานเฉพาะพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์เจ้านั้น สถาปนิกมักจะออกแบบให้สูงใหญ่ดูอลังการ ใช้ก่ออิฐถือปูน ปั้นลวดลายประดับประดาสุดฝีมือ เติมเปี่ยมด้วยศรัทธาปสาทะเพื่ออุทิศให้แก่พระพุทธศาสนา ความโดดเด่นของรูปแบบมัก

^{๒๕} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **เจดีย์ พระพุทธรูป อุบัติ่ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน**, กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕.

^{๒๖} วิโรฒ ศรีสุโร, **ธาตุอีสาน**. ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙.

แสดงออกตรงส่วนของยอดธาตุ มากกว่าส่วนอื่นจะมีทรงแตกต่างกันออกไป อาทิ ทรงบัวเหลี่ยมซึ่งนิยมมากกว่ารูปแบบอื่น ทรงแปดเหลี่ยมและทรงระฆังคว่ำ เป็นต้น

จากการศึกษาสามารถจำแนกรูปแบบของพระธาตุออกได้เป็น ๖ กลุ่ม ดังนี้

๑) กลุ่มฐานต่ำ มีตัวอย่างต้นแบบคือ พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

๒) กลุ่มฐานสูง มีตัวอย่างต้นแบบคือ พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

๓) กลุ่มเรือนธาตุทำซุ้มจระนำ ยอดธาตุมีปลีทั้ง ๔ ทิศ มีตัวอย่างต้นแบบคือ พระธาตุอานนท์ วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

๔) กลุ่มเรือนธาตุมีซุ้มจระนำ ยอดธาตุบัวเหลี่ยม เป็นกลุ่มที่มีเรือนธาตุคล้ายกลุ่มที่ ๓ แต่ทำยอดธาตุเป็นทรงบัวเหลี่ยมยอดเดียว มีตัวอย่างคือ พระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

๕) กลุ่มยอดธาตุ ๘ เหลี่ยม มีลักษณะพิเศษทำฐานธาตุ, เรือนธาตุและยอดธาตุเป็นทรง ๘ เหลี่ยม ส่วนใหญ่เป็นธาตุขนาดเล็ก

๖) กลุ่มย่อมุม ๑๒ บัลลังก์เรือนธาตุ ๘ เหลี่ยม ยอดธาตุทรงระฆังคว่ำ ได้รับอิทธิพลจากศิลปะล้านนา พบค่อนข้างน้อย

วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย^{๒๗}

หนังสือ “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเลย” เป็นหนังสือที่จัดทำโดยคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส พระราชพิธีมงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ.๒๕๔๔ ซึ่งมีข้าราชการและผู้ทรงคุณวุฒิในจังหวัดเลยจำนวนมากเป็นคณะกรรมการจัดทำหนังสือ และถือว่าเป็นเอกสารอ้างอิงที่สำคัญที่สุดเล่มหนึ่งของจังหวัดเลยในปัจจุบัน

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ ได้นำเสนอข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดเลยในทุกด้าน ส่วนที่เป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ได้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ ปูนียสถานและปูนียวัตถุสำคัญในจังหวัดเลยเอาไว้ด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปและพระเจดีย์ แต่ยังขาดการอธิบายในเชิงประวัติความเป็นมาและลักษณะทางพุทธศิลป์หรือศิลปกรรม หากมีแต่เพียงนำเสนอเพื่อเป็นฐานข้อมูลเท่านั้น

สมบัติเมืองเลย^{๒๘}

^{๒๗} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

^{๒๘} วิเชียร ชาบุตรบุญทริก (บรรณาธิการ), สมบัติเมืองเลย, เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑.

หนังสือเรื่อง สมบัติเมืองเลย ซึ่งพิมพ์เนื่องในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจังหวัดเลยและวันสถาปนาครบรอบ ๒๕ ปี สถาบันราชภัฏเลย (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย) วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๔๑ จัดพิมพ์โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย และหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย ที่มีการรวบรวมความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย

มรดกไทยเลย^{๒๙}

หนังสือเรื่อง มรดกไทยเลย เป็นเอกสารโบราณคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดเลยซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ.๒๕๓๔ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย) ได้รวบรวมบทความที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี มานุษยวิทยา ศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในจังหวัดเลย จากนักวิชาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านนั้นๆ เช่น เมืองเลยของเรา, เรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์จังหวัดเลย : หลักฐานจากเครื่องมือหิน, ใบเสมาหิน จังหวัดเลย, ประวัติศาสตร์เมืองเลยสมัยอยุธยา: กรณีพระธาตุศรีสองรัก, วรรณกรรมโบราณจังหวัดเลย และการท่องเที่ยวจังหวัดเลย เป็นต้น

ในบทความเรื่อง “การท่องเที่ยวจังหวัดเลย” ซึ่งเขียนโดยประพนธ์ พลอยพุ่ม ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญของจังหวัดเลย แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ พระพุทธรูปสลักจากหิน พระพุทธรูปนวโลหะ พระพุทธรูปปูนปั้นและพระพุทธรูปแกะสลักจากไม้ ซึ่งระบุเพียงแค่ชื่อพระพุทธรูปและสถานที่ประดิษฐานในปัจจุบันเท่านั้นแต่ไม่มีการอธิบายเชิงประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ เช่นเดียวกับปูชนียสถานประเภทพระเจดีย์ ที่ระบุว่ามีเพียง ๔ องค์เท่านั้น คือ พระธาตุกุดเรือคำ พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุดินแทน และพระธาตุสัจจะ

^{๒๙} ดนุพล ไชยสินธุ์, มรดกไทยเลย, เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

วัดในจังหวัดเลย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประกอบไปด้วย ๑๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย อำเภอนาด้วง อำเภอเชียงคาน อำเภอปากชม อำเภอด่านซ้าย อำเภอนาแห้ว อำเภอภูเรือ อำเภอท่าลี่ อำเภอวังสะพุง อำเภอภูกระดึง อำเภอภูหลวง อำเภอผาขาว อำเภอเอราวัณ และอำเภอหนองหิน

๓.๒.๒ ประชากร

๑. ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๒๙ รูป

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานสำคัญในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ รูป

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือในการวิจัย ๔ รูปแบบ ผู้วิจัยจึงขอจำแนกตามประเภทของกระบวนการวิจัย เป็น ๔ หัวข้อ ได้แก่ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ลักษณะของเครื่องมือ และการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัยโดยศึกษาเอกสารวิชาการ และจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย ๓ รูปแบบ ประกอบด้วย

๑. การศึกษาเชิงเอกสาร ในการกำหนดกรอบที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยศึกษาวิเคราะห์ ทบทวนวรรณกรรม กฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง นโยบาย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำ การศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการทำ ความเข้าใจในเบื้องต้น เพื่อสามารถต่อยอดแนวความคิด ในการกำหนดกรอบเพื่อทำการวิจัยในขั้นต่อไป มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒. การตอบแบบสอบถาม โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยวิธีการจัดเตรียมโครงสร้างแบบสอบถามให้พระสังฆาธิการได้แสดงความคิดเห็น โดยการ แจกแบบสอบถามให้กับพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย เพื่อการศึกษารวบรวม ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์กับข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก ในการวิเคราะห์ด้านองค์ประกอบ และความ สอดคล้องของบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการใน จังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ตรวจสอบ ความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ

๓. การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิง คุณภาพ ด้วยวิธีการจัดเตรียมโครงสร้างคำสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็น โดยการ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้มีบทบาทสำคัญๆ เพื่อการศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์กับ แบบสอบถามเชิงปริมาณ ในการวิเคราะห์ด้านองค์ประกอบ และความสอดคล้องของบทบาทและ กระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการ อนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ที่เหมาะสมในปัจจุบัน ตรวจสอบความ ความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการนำไปปฏิบัติ

๔. การสนทนากลุ่ม โดยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ stakeholders เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ และหา

ข้อสรุป จากผู้ที่เกี่ยวข้อง จากรูปแบบการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวม ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปร่วม บทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์ โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในส่วนนี้ แบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะ ประกอบด้วย

๑. แบบการตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามปลายปิดจำนวน ๒ กลุ่มคำถาม และมีประเด็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในส่วนที่ ๓ ของแบบสอบถาม โดยมีเป้าหมายหลักคือหาลักษณะร่วมของบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย และแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย จากประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ประกอบด้วย พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ รูป

๒. แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกปลายเปิด เกี่ยวกับความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนาฯ เพื่อหาลักษณะร่วมของบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งข้อคำถามที่นำมาใช้จะได้จากกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม โดยผ่านการตรวจสอบเครื่องมือจากอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วจึงนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในพื้นที่ที่ทำการวิจัย จำนวน ๑๐ รูป โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ เพื่อให้ประเด็นในการสนทนากว้างขวาง และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓. แบบการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่มจำนวน ๘ รูป/คน โดยมีมุ่งหมายให้การทำสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ขอรับฟังความคิด ความเห็น เกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน จากผู้มีส่วนได้เสีย

๒) เพื่อเพิ่มเติมข้อมูลจากการทำวิจัยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย

๓) ทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์และปฏิบัติได้จริง จากผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

๔) สามารถหาลักษณะร่วม และข้อสรุปร่วม บทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถาน

ภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อศึกษา “การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย” แบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๓.๔.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร

การวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยอ่านเนื้อหาของเอกสารอย่างละเอียด โดยศึกษาจาก

ข้อมูลปฐมภูมิ โดยการรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานที่อยู่ภายในวัดในจังหวัดเลย

ข้อมูลทุติยภูมิ โดยการรวบรวมจากกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง นโยบาย แผนปฏิบัติขององค์กรศาสนาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัย ที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี องค์ประกอบ รูปแบบ และวิธีการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการ หรือสถาบันทางการศึกษา รวมถึงจากแหล่งข้อมูลอื่นที่ได้รับการยอมรับ

โดยจากการวิจัยเชิงเอกสารในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะบันทึกข้อความที่ปรากฏนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ “การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย” ตามกรอบการวิจัย จากนั้นอ่านสอบทานนัยสำคัญของเนื้อหาอื่นๆ อีกครั้งหนึ่ง และสอบทานจากเนื้อหาของเอกสารที่มีเนื้อหาของรายละเอียดใกล้เคียงกัน เพื่อสอบทานนัยสำคัญที่ปรากฏในเอกสารเหล่านั้น แล้วนำนัยสำคัญในข้อความเหล่านั้นไปวิเคราะห์และบูรณาการ เพื่อใช้ในการกำหนดกรอบในการทำการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

๓.๔.๒ การใช้แบบสอบถาม

การใช้แบบสอบถาม เป็นการสอบถามเก็บข้อมูลที่เปิดโอกาสให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นในแบบสอบถามแบบปิด ดำเนินการแจกแบบสอบถามโดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ผู้วิจัยติดต่อขออนุญาตทำการแจกแบบสอบถามประชากรกลุ่มตัวอย่างในการประชุมพระสังฆาธิการระดับตำบลของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ผ่านทางเจ้าคณะจังหวัดเลย

๒. ในการแจกแบบสอบถาม ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ โดยไม่มีการระบุชื่อประชากรกลุ่มตัวอย่างในแบบสอบถามโดยเด็ดขาด

๓. หลังการแจกแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำข้อมูลมาทำการสรุปรวมเพื่อหาค่าเฉลี่ยของคะแนนในแต่ละประเด็นที่ทำการสอบถาม โดยลงข้อมูลทั้งหมดในรูปแบบตาราง ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๔.๓ การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบบันทึกการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยติดต่อขออนุญาตทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๒. ก่อนการเดินทางลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะประสานกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จะสัมภาษณ์ และนำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยจะศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จัดเตรียมและศึกษาการใช้อุปกรณ์เครื่องบันทึกเสียง พร้อมอุปกรณ์สำรองในกรณีฉุกเฉิน จัดเตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อม และเดินทางไปสัมภาษณ์ด้วยตนเองทุกครั้ง

๓. ขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผล และขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะดำเนินการสัมภาษณ์ ขออนุญาตบันทึกภาพเพื่อใช้ในการอ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยจะไม่บันทึกเสียงในช่วงนั้นทันที

๔. หลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสัมภาษณ์ทุกครั้ง ทำการถอดบทสัมภาษณ์ นำไปลงรหัสบทสัมภาษณ์ จัดทำดัชนีหัวเรื่องย่อในบทสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์หน่วยข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ โดยลงข้อมูลทั้งหมดในรูปแบบตาราง ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๔.๔ การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อเสนอแนะ โดยผู้วิจัยจะเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีหน้าที่โดยตรง ผู้ซึ่งสามารถมีอิทธิพลที่สำคัญหรือมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัยในเขตพื้นที่ที่ทำการวิจัย เข้าร่วมสนทนา และแสดงความคิดเห็น ภายใต้บรรยากาศการมีส่วนร่วม และการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสามารถสังเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน ตามลำดับขั้นตอนการวิจัย ได้แก่

๓.๕.๑ การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร

การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลจากการศึกษาเชิงเอกสาร จากการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการ โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร กฎหมาย ระเบียบ บทความ และงานวิจัย ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้นัยสำคัญของคำในข้อมูลมาวิเคราะห์หาแนวคิดที่ปรากฏขึ้นตามประเด็นที่กำหนด และสรุปตามประเด็นของกรอบการวิจัย

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยการจำแนกคะแนนเฉลี่ยออกเป็นแต่ละประเด็น วิเคราะห์ถ้อยคำหรือข้อความที่กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนาฯ แล้วนำมาวิเคราะห์ ดีความ และสังเคราะห์ ด้วยหลักแห่งเหตุผล อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อหาลักษณะร่วม (Common Character) ของการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

๓.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์โดยการจำแนกถ้อยคำหรือข้อความที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนาฯ แล้วนำมาวิเคราะห์ ดีความ และสังเคราะห์ ด้วยหลักแห่งเหตุผล อภิปรายถึงข้อเท็จจริงที่ค้นพบตามสภาพการณ์ ปรากฏการณ์ ความสัมพันธ์ และประเด็นสำคัญ เพื่อหาลักษณะร่วม (Common Character) ของการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

๓.๕.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อนำไปกำหนดการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยเป็นการระดมความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ด้วยวิธีการนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ลักษณะแบบมีส่วนร่วม และวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้วยกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

๓.๕.๕ การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัย

การวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลจากการวิจัยทั้งจากผลการทำวิจัย ผลจากแบบสอบถาม ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ อย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยใช้วิธีการประมวลสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ทั้งหมดอีกครั้ง เพื่อปรับปรุงการวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์ถูกต้อง และเชื่อถือได้

โดยผู้วิจัย จะนำข้อมูลจากผลการวิจัยในแต่ละขั้นตอน มาวิเคราะห์จัดรวบรวมข้อมูล พร้อมอธิบายความหมาย แล้วทำการสร้างข้อสรุป ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย ตีความสร้างข้อสรุป ข้อมูลจากผลการวิจัย ด้วยการวิเคราะห์โดยการจัดระบบจำแนกชนิดข้อมูล เปรียบเทียบและ วิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อให้การสรุปข้อมูลผลการวิจัยเกิดความสมบูรณ์ สามารถนำมาตีความ สร้าง ข้อสรุปจากผลการวิจัย สามารถสร้างรูปแบบ เพื่อการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายใน วัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยให้สามารถใช้ได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมได้ต่อไป

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดเลย” สามารถสรุปกระบวนการวิจัยได้ดังตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่ง ศึกษา	แหล่งข้อมูล/ ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนว ทางการเก็บ รวบรวมข้อมูล	แนวทางการ วิเคราะห์ ข้อมูล
๑. เพื่อ ศึกษา บทบาทและ กระบวนการในการ อนุรักษ์โบราณ- สถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดเลย	๑. บทบาทและ กระบวนการใน การอนุรักษ์ โบราณสถาน ภายในวัดของ พระสังฆาธิการใน จังหวัดเลย	๑. เอกสารชั้นต้น ชั้นรอง และ หนังสือที่มีผู้ศึกษา ๒. พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าคณะ ตำบลในจังหวัด เลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๒๙ รูป ๓. พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส วัดที่มีโบราณ- สถานสำคัญใน จ ห ว ด เล ย จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ รูป	๑. เก็บรวบรวม ข้อมูลจากเอกสารที่ เกี่ยวข้อง จาก เอกสารข้อมูลต่างๆ ๒. แบบสอบถาม บทบาท และ กระบวนการในการ อนุรักษ์โบราณ- สถานภายในวัดของ พระสังฆาธิการใน จังหวัดเลย ๓. การสัมภาษณ์ เชิงลึกพระสังฆา การระดับเจ้าอาวาส วัดที่มีโบราณสถาน สำคัญ ๔. สัมภาษณ์ ภาคสนาม	๑. วิเคราะห์ โดย การ พรรณนาและ บรรยาย ๒. วิเคราะห์ ข้อมูล จาก สถิติที่ได้จาก การแจกแบบ สอบถาม และ การสัมภาษณ์

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ)

วัตถุประสงค์ ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่ง ศึกษา	แหล่งข้อมูล/ ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนว ทางการเก็บ รวบรวมข้อมูล	แนวทางการ วิเคราะห์ ข้อมูล
๒. เพื่อศึกษาแนว ทางการอนุรักษ์ โบราณสถาน ภายในวัดที่ เหมาะสมของคณะ สงฆ์จังหวัดเลย	๑. แนวทางการ อนุรักษ์โบราณ- สถานภายในวัดที่ เหมาะสมของ คณะสงฆ์จังหวัด เลย	๑. แนวคิด ทฤษฎี และตัวอย่างการ พัฒนาโบราณ- สถาน ๒. พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าคณะ ตำบลในจังหวัด เลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๒๙ รูป ๓. พระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส วัดที่มีโบราณ- สถานสำคัญใน จังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ รูป	๑. รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและตัวอย่าง การพัฒนาโบราณ- สถาน ๒. แบบสอบถาม แนวทางการอนุรักษ์ โบราณสถานภายใน วัดของพระสังฆา- ธิการในจังหวัดเลย ๓. การสัมภาษณ์ เชิงลึกพระสังฆาธิ- การระดับเจ้าอาวาส วัดที่มีโบราณสถาน สำคัญ ๔. สืบหาข้อมูล ภาคสนามวัดที่มี โบราณสถานสำคัญ โดยใช้แบบสำรวจ ข้อมูล	๑. วิเคราะห์ โดยการ พรรณนาและ บรรยาย ๒. วิเคราะห์ ข้อมูลจาก สถิติที่ได้จาก การแจกแบบ สอบถาม และ การสัมภาษณ์
๓. เพื่อสร้าง เครือข่ายการ อนุรักษ์โบราณ- สถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดเลย	๑. การสร้าง เครือข่ายการ อนุรักษ์โบราณ- สถานภายในวัด ของพระสังฆา- ธิการในจังหวัด เลย	๑. แนวคิด ทฤษฎี และตัวอย่างการ อนุรักษ์และ พัฒนาโบราณ- สถาน	๑. เก็บรวบรวม ข้อมูลจากเอกสารที่ เกี่ยวข้องจาก เอกสารข้อมูลต่างๆ	๑. วิเคราะห์ โดยการ พรรณนาและ บรรยาย

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ)

วัตถุประสงค์ ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่ง ศึกษา	แหล่งข้อมูล/ ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนว ทางการเก็บ รวบรวมข้อมูล	แนวทางการ วิเคราะห์ ข้อมูล
-----------------------------	-------------------------	------------------------------	--	----------------------------------

		๒. พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๒๙ รูป ๓. พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานสำคัญในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ รูป	๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ๓. การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	
--	--	--	---	--

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

๔.๑ บทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ซึ่งเป็นการศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่ผ่านมาก่อนการวิจัยของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ รูป และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานสำคัญในจังหวัดเลย จำนวน ๑๐ รูป ตลอดจนการสำรวจและการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย มารวบรวมและวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ประเด็นที่นำมาวิเคราะห์มี ๒ ประเด็น ได้แก่ บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย และกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๔.๑.๑ บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

การศึกษารolesบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยการแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย เพื่อหาค่าสถิติเชิงปริมาณ แล้วนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการตอบแบบสอบถาม

การศึกษารolesบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด ผลการวิเคราะห์บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยภาพรวม จากแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด โดยได้กำหนดระดับบทบาทของพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลยในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดว่าท่านปฏิบัติในระดับที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลสรุปบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑

แสดงค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด
ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ข้อที่	บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
๑	มีความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน	๓.๖๕	ปานกลาง
๒	มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน	๓.๒๑	ปานกลาง
๓	ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน	๔.๑๔	มาก
๔	วางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรง	๓.๐๒	ปานกลาง
๕	มอบหมายให้พระภิกษุ-สามเณรภายในวัดดูแลบริเวณโบราณสถาน	๔.๓๗	มาก
๖	แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเมื่อโบราณสถานอยู่ในสภาพทรุดโทรม	๓.๗๖	ปานกลาง
๗	แจ้งกรมศิลปากรหรือหน่วยงานราชการเพื่อเข้ามาดูแลตรวจสอบโบราณสถานเมื่อทรุดโทรมมาก	๓.๐๖	ปานกลาง
๘	ติดไฟส่องสว่างโบราณสถานในยามค่ำคืน	๒.๗๖	น้อย
๙	จัดหางบประมาณในการดูแลรักษาโบราณสถาน	๒.๙๖	น้อย
๑๐	ให้ความรู้และปลูกฝังการอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชนที่เข้ามาศึกษาภายในวัด	๓.๔๕	ปานกลาง

เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการแปลผลแบบสอบถาม จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ที่ทำการตอบแบบสอบถาม ไม่ได้ปกครองวัดที่มีโบราณสถาน แต่การแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลนั้น เพราะต้องการให้ทราบข้อมูลบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในภาพรวม เพื่อนำมาใช้กำหนดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเป็นลำดับต่อไป

วิเคราะห์บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

จากค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการแปลผลแบบสอบถาม สามารถวิเคราะห์สาเหตุที่มาของระดับบทบาทพร้อมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยกลุ่มตัวอย่างและข้อมูลปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะอื่นๆ จากแบบสอบถามเป็นรายชื่อได้ ดังนี้

๑) ความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๖๕ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลางนั้น สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ว่า

พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดอื่น แต่เข้ามาพำนักจำพรรษาตามวัดต่างๆ ในจังหวัดเลย จนมีอายุพรรษาและวิทยฐานะควรแก่การได้รับแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบลตามลำดับ โดยขาดความรู้ความเข้าใจในประเด็นประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อาศัยเพียงข้อมูลจากหนังสือหรือคำบอกเล่าของชาวบ้านบางคนเท่านั้น^๑ ทำให้พระสังฆาธิการส่วนหนึ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถานที่อยู่ภายในวัดของตนเองมากเท่าใดนัก

แต่อย่างไรก็ดี ยังมีพระสังฆาธิการหลายรูปที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถานภายในวัดตนเอง เช่น พระอธิการปรีดา ดิग्ขพลญ โณ วัดโพธิ์ศรี บ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย ซึ่งภายในวัดมีโบราณสถานสำคัญ ได้แก่ วิหารหลวงและโบสถ์ที่มีอายุมากกว่า ๒๐๐ ปี ท่านเป็นคนท้องถิ่น จึงพยายามสืบค้นข้อมูลท้องถิ่นเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับบอกเล่าให้ผู้ที่สนใจรุ่นหลัง หรือผู้ที่เข้ามาศึกษาได้ทราบ^๒

ในลักษณะคล้ายกัน พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย ซึ่งภายในวัดมีโบราณสถานสำคัญ ได้แก่ โบสถ์และเจดีย์ที่มีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปี ท่านเป็นคนท้องถิ่น จึงพยายามสืบค้นข้อมูลท้องถิ่นและจัดทำพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในชื่อ “พิพิธภัณฑสถานพระภัสร์จันทโชติ” ขึ้นมาเป็นที่รวบรวมโบราณวัตถุและเป็นศูนย์ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้^๓ เป็นต้น

นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้จากตอนท้ายของแบบสอบถามยังพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยมีความต้องการความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับโบราณสถานภายในวัดจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโบราณสถานภายในวัดของตนเองอีกด้วย

๒) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน

^๑ สัมภาษณ์ พระราชวิราภรณ์ ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเลย เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๐.

^๒ สัมภาษณ์ พระอธิการปรีดา ดิग्ขพลญ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๒๑ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลางนั้น สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ว่า

พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยส่วนใหญ่ไม่ได้มีโบราณสถานอยู่ภายในวัด จากการสำรวจของผู้วิจัยพบว่า วัดในจังหวัดเลยที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดมีทั้งสิ้น ๓๕ วัด ดังนั้น พระสังฆาธิการส่วนใหญ่จึงอาจจะไม่ได้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถานมากนัก ต่างจากพระสังฆาธิการที่ปกครองดูแลวัดที่มีโบราณสถานที่มีความจำเป็นในการดูแลโบราณสถาน

พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง บ้านเชียงคาน ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน ได้ให้ข้อมูลว่าปกติแล้ววัดใดที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัด และโบราณสถานนั้นได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติหรือได้รับการสำรวจรังวัดพื้นที่โบราณสถานจากกรมศิลปากรแล้วนั้น ทางกรมศิลปากรก็จะมีการนิมนต์ให้ทางเจ้าอาวาสไปร่วมประชุมหรืออบรมเกี่ยวกับการดูแลโบราณสถานภายในวัดอยู่เนืองๆ แทบทุกปี แต่ก็มีบางวัดที่เจ้าอาวาสไปได้ไปร่วมประชุมหรืออบรม โดยมีการส่งพระลูกวัดหรือมรรคทายกไปประชุมแทน ซึ่งก็ทำให้เจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสังฆาธิการในวัดนั้นๆ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณสถาน^๔

๓) การดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๔.๑๔ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับมากนั้น เนื่องด้วยพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยส่วนใหญ่ทั้งที่ปกครองวัดที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัด และไม่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัด ได้ทำการดูแลรักษาความสะอาดภายในวัดเป็นอย่างดีอยู่แล้ว จึงทำให้การแปลผลอยู่ในระดับมาก

แต่อย่างไรก็ดี ยังมีพระสังฆาธิการบางรูปให้ข้อมูลผ่านแบบสอบถามในส่วนท้ายว่า การดูแลความสะอาดบริเวณโบราณสถานนั้น ถ้าดูแลเฉพาะส่วนที่เป็นบริเวณรอบๆ ในพื้นราบไม่ใช่ปัญหา แต่อุปสรรคที่พบคือ การดูแลความสะอาดในบริเวณส่วนหลังคาของอาคารโบราณสถานหรือส่วนยอดของเจดีย์ ซึ่งยากที่พระสังฆาธิการหรือพระภิกษุสามเณรภายในวัดจะดำเนินการทำความสะอาดเองได้

๔) การวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรง

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรงของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๐๒ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลาง ผลที่ได้จากการแปลผลนี้น่าจะมาจากการบริหารงานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยส่วนใหญ่ที่ขาดการทำงานโดยการวางแผนทำงานอย่างเป็นระบบ การดูแลโบราณสถานภายในวัดจึงเป็นการดูแลไปตามสภาพที่ทางวัดจะทำได้ บางส่วนก็อาจจะวางแผน แต่อาจจะวางแผนในการพัฒนาวัดในด้านอื่นๆ แตกต่างกันไปตามจุดเด่นของแต่ละวัด^๕

^๔ สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

^๕ สัมภาษณ์ พระราชปรีชาภูมิ เจ้าคณะจังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๖๐.

พระครูสันตินาคนิวิฐ เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนานนท์ บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย ซึ่งภายในวัดมีโบสถ์อายุกว่า ๒๐๐ ปีเป็นโบราณสถานสำคัญได้ให้ข้อมูลว่า พระสังฆาธิการก็ต้องการที่จะวางแผนในการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพคงทนแข็งแรง สามารถใช้งานได้ชั่วลูกชั่วหลาน แต่การวางแผนต้องอาศัยส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องด้วย แต่พระสังฆาธิการและพระลูกวัดอย่างเดียวยังคงวางแผนลำบาก ทั้งพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ก็ไม่มีความรู้ในการวางแผนที่เป็นระบบด้วย^๖

นอกจากนี้ ยังมีพระสังฆาธิการบางรูปให้ข้อมูลผ่านแบบสอบถามในส่วนท้ายว่า “โบราณสถานดูแลไม่ยาก ถึงวางแผนดี แต่ไม่มีเงินก็เท่านั้น” ข้อความดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่างบประมาณในการดูแลโบราณสถานเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรงของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๕) การมอบหมายให้พระภิกษุ-สามเณรภายในวัดดูแลบริเวณโบราณสถาน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการมอบหมายให้พระภิกษุ-สามเณรภายในวัดดูแลบริเวณโบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๔.๓๗ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นผลมาจากการดูแลความสะอาดภายในอาวาสสถานเจดีย์เป็นกิจของสงฆ์ที่ควรปฏิบัติอยู่แล้ว ดังนั้น การดำเนินการในการดูแลโบราณสถานภายในวัดจึงมีการแบ่งงานหรือมอบหมายพระเณรในวัดรับผิดชอบ

ภายในวัดโพธิ์ชัย อำเภอคำชะอี ซึ่งเป็นวัดในความปกครองดูแลของพระสังฆมณฑลอุดรธานี หัวหน้าโครงการวิจัย เป็นอีกวัดหนึ่งที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัด และภายในวัดก็มีพระสงฆ์และสามเณรที่มาศึกษาพระปริยัติธรรมพำนักอยู่จำนวนมาก ในการดูแลความสะอาดภายในวัดนั้นได้มีการแบ่งเขตรับผิดชอบทั่วทั้งบริเวณวัด และจัดให้มีพระสงฆ์สามเณรกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่ดูแลความสะอาดและความเรียบร้อยในเขตโบราณสถานซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางของบริเวณวัดโพธิ์ชัยเป็นการเฉพาะ เนื่องจากว่าพื้นที่โบราณสถานต้องอาศัยคนที่มีความรู้ความเข้าใจในการดูแลเป็นพิเศษ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความประมาทเลินเล่อหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์จนทำให้โบราณสถานได้รับความเสียหายได้

ส่วนที่วัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน ซึ่งเป็นวัดที่มีโบราณสถานสำคัญคู่เมืองเชียงคาน พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ เจ้าอาวาสได้มอบหมายให้พระภิกษุจำนวน ๒ รูปได้ผลัดเปลี่ยนกันดูแลบริเวณโบสถ์วัดศรีคุณเมืองเป็นการเฉพาะเช่นกัน นอกจากจะเป็นการดูแลความสะอาดเรียบร้อยแล้ว ยังดูแลความปลอดภัยให้กับโบราณสถานและทรัพย์สินภายในวัดที่อาจเกิดขึ้นจากกลุ่มมิจฉาชีพที่แฝงตัวมากับกลุ่มนักท่องเที่ยวด้วย^๗ เพราะบริเวณโบสถ์วัดศรีคุณเมืองเป็นจุดท่องเที่ยวสำคัญของอำเภอเชียงคานที่ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมและกราบพระขอพรไม่ขาดสาย

๖) การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเมื่อโบราณสถานอยู่ในสภาพทรุดโทรม

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเมื่อโบราณสถานอยู่ในสภาพทรุดโทรมของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๗๖ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลาง

^๖ สัมภาษณ์ พระครูสันตินาคนิวิฐ เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนานนท์, เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

พระสังฆาธิการที่ดูแลวัดที่มีโบราณสถานในจังหวัดเลยได้ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า เมื่อสภาพโบราณสถานทรุดโทรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเหตุสุริยภัยหรือภัยธรรมชาติ ทางวัดต้องรีบดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวหน้าก่อน เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะรุนแรงและขยายวงกว้างมากขึ้น

พระครูบุญญโชติคุณ เจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่นได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์เมื่อครั้งที่มต้นไม้โค่นทับกำแพงแก้วและส่วนฐานพระเจดีย์ภายในวัดว่า “หลังฝนตก พบว่าต้นไม้ล้มลงมาทับกำแพงแก้วและส่วนฐานของพระเจดีย์ แต่ก็ไม่ได้ได้รับความเสียหายมากนัก เพราะต้นไม้ใหญ่มา แต่มิใช่ปูนราวนิดหน่อยเท่านั้น แต่ส่วนยอดพุ่มนั้น พาดขวางเส้นทางเดินจากประตูวัดไปยังศาลาการเปรียญบางส่วน พอฝนหยุดก็พาพระเณรนำเลื่อยมาตัดส่วนพุ่มไม้ออกก่อน เพื่อให้สัญจรได้สะดวก แล้วจึงแจ้งให้เทศบาลมาช่วยตัดตรงโคนต้น เพราะต้องเอารถเข็นมาประคองไม่ให้กำแพงแก้วรับน้ำหนักมากเกินไป จนทำให้หักพังลงได้”^{๔๔}

ส่วนพระอธิการสุขชัย สุขขโย เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง ได้ให้ข้อมูลว่าในช่วงหน้าฝนปีที่ผ่านมา หลังคาโบสถ์ได้รั่ว ทำให้มีน้ำไหลเข้าท่วมซึ่งภายในโบสถ์ ทางวัดก็ได้ให้กรรมการวัดไปซื้อวัสดุมาซ่อมแซมหลังคา เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายต่อพื้นและผนังด้านในของโบสถ์ได้^{๔๕}

จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยค่อนข้างที่จะเอาใจใส่ต่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นกับโบราณสถานภายในวัดเป็นอย่างดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโบราณสถานส่วนใหญ่ยังถูกใช้งานหรือใช้เป็นที่พักผ่อนสันทนาการต่างๆ ของวัดอยู่ พระสังฆาธิการเองจึงต้องให้ความสำคัญดูแลเป็นพิเศษ

๓) การแจ้งกรมศิลปากรหรือหน่วยงานราชการเพื่อเข้ามาดูแลตรวจสอบโบราณสถานเมื่อทรุดโทรมมาก

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการแจ้งกรมศิลปากรหรือหน่วยงานราชการเพื่อเข้ามาดูแลตรวจสอบโบราณสถานเมื่อทรุดโทรมมากของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๐๖ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลาง

จากการตรวจสอบข้อมูลที่พบในส่วนท้ายแบบสอบถาม พบว่ามีพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลจำนวน ๒ รูป ได้ให้ข้อมูลว่า อยากให้การจัดการโบราณสถานภายในวัดเป็นเรื่องของวัดเอง โดยไม่ควรให้กรมศิลปากรเข้ามายุ่งวุ่นวายด้วย เนื่องจากทำให้การทำงานหลายอย่างเป็นไปได้ด้วยความล่าช้าไม่ทันการณ์ และกรมศิลปากรก็อาจจะมาเอาผลประโยชน์กับวัด มาจองเอาโบราณวัตถุที่พบในวัดไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวนี้อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้วัดที่มีโบราณสถานภายในวัดหลายวัดไปส่งข้อมูลรายงานเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุภายในวัดให้เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหรือสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดทราบ

แต่ข้อมูลดังกล่าวนี้แตกต่างจากสัมภาษณ์พระสังฆาธิการที่ดูแลวัดที่มีโบราณสถานและโบราณสถานนั้นได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติอย่างวัดศรีคุณเมืองและวัดศรีโพธิ์ชัย

พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย และเจ้าคณะอำเภอนาแห้ว ซึ่งเป็นวัดที่มีโบราณสถานโดดเด่นแห่งหนึ่งในจังหวัดเลย และโบราณสถานภายในวัดก็ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระครูบุญญโชติคุณ, เจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่น, เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระอธิการสุขชัย สุขขโย, เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

โบราณสถานสำคัญของชาติจากกรมศิลปากรแล้ว ได้ให้ข้อมูลว่าหากโบราณสถานภายในวัดได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติหรือสิ่งใดๆ ก็ตาม ทางวัดจะต้องรีบโทรศัพท์แจ้งไปยังกรมศิลปากรให้ทราบ เนื่องจากว่าทางเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรจะมีวิธีการในการบูรณะหรือตรวจสอบเพื่อซ่อมแซมให้เกิดความมั่นคงยิ่งขึ้นได้ โดยทางวัดก็มักจะเป็นผู้ดูแลสนับสนุนในบางส่วนเท่านั้น แต่ยังมีข้อเสียอยู่บางอย่าง เช่น กว่าเจ้าหน้าที่จะมาตรวจสอบและดำเนินการบูรณะสภาพโบราณสถานก็ทรุดโทรมมากแล้ว^{๑๐}

ในขณะที่พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง และเจ้าคณะอำเภอเชียงคาน ได้ให้ข้อมูลว่า เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้กำชับทางวัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาโบราณสถาน และหากโบราณสถานชำรุดเสียหายทางวัดก็ต้องรับรายงานให้ทางกรมศิลปากรทราบ แต่ที่ผ่านมาโบราณสถานวัดศรีคุณเมืองยังเจอปัญหาดังกล่าวจึงไม่ได้แจ้งรายงานใดๆ ให้ทางเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรทราบ มีเฉพาะการเดินทางมาติดตามและสำรวจข้อมูลของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรเท่านั้น^{๑๑}

๘) การติดไฟส่องสว่างโบราณสถานในยามค่ำคืน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการติดไฟส่องสว่างโบราณสถานในยามค่ำคืนของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๒.๗๖ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับน้อย ซึ่งในประเด็นนี้ไม่เพียงเฉพาะการเปิดไฟส่องสว่างไปยังตัวโบราณสถานเพื่อให้มองเห็นในยามค่ำคืนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการติดไฟส่องสว่างพื้นที่รอบๆ โบราณสถานและภายในบริเวณวัดด้วย เพื่อความสะดวกต่อการดูแลความเรียบร้อยและความปลอดภัยของโบราณสถานในยามค่ำคืน

ข้อมูลจากแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย ได้มีผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนท้ายแบบสอบถามจำนวน ๒๔ รูป ระบุข้อความที่เป็นแนวสอดคล้องกันว่า ไม่สามารถติดไฟส่องสว่างรอบโบราณสถานได้ เนื่องจากทางวัดไม่มีงบประมาณในการจัดหาเสาไฟฟ้า หลอดไฟฟ้า และสายไฟฟ้า รวมไปถึงเงินชำระค่าไฟฟ้าด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาเรื่องงบประมาณว่าค่อนข้างมีความสำคัญไม่น้อยต่อการดูแลโบราณสถานภายในวัด

จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการที่ภายในวัดมีโบราณสถานทำให้ทราบข้อมูลว่า มีวัดศรีคุณเมืองเพียงวัดเดียวที่ดำเนินการเปิดไฟส่องสว่างโบราณสถานภายในวัดในยามค่ำคืน เนื่องจากว่าที่ตั้งวัดอยู่ติดกับกับตลาดถนนคนเดินริมโขงเชียงคานซึ่งมีนักท่องเที่ยวมาเดินจับจ่ายซื้อของเป็นจำนวนมากในช่วงตอนค่ำจนถึงดึก ทั้งใช้บริเวณลานวัดเป็นสถานที่จอดรถ ทางวัดจึงต้องติดไปอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวและติดไฟส่องสว่างไปยังโบสถ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ถ่ายภาพในบรรยากาศยามค่ำคืนด้วย ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายเรื่องค่าไฟนั้น ทางวัดยังไม่ประสบกับปัญหาดังกล่าวเนื่องจากมีรายได้ส่วนหนึ่งจากตู้บริจาคช่วยชำระค่าน้ำค่าไฟภายในวัดจากนักท่องเที่ยว^{๑๒}

มีบางวัดที่ติดไฟส่องสว่างตามลานวัด แต่ไม่ได้จำเพาะเจาะจงส่องมายังโบราณสถานภายในวัดโดยตรง เช่น วัดศรีสัตตนาคนานนท์ วัดโพธิ์ชัยมงคล วัดศรีโพธิ์ชัยและวัดศรีจันทร์ เป็นต้น ซึ่งก็คล้ายกับวัดทั่วไปที่มีการเปิดไฟส่องสว่าง

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย, เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ, เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ, เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

นอกจากนี้ ยังพบว่าที่วัดโพนชัยมีการติดไฟส่องสว่างให้กับโบราณสถาน แต่จะเปิดไฟส่องสว่างเฉพาะช่วงเย็นไปจนถึงราว ๓-๔ ทุ่มเท่านั้น เว้นแต่ช่วงงานเทศกาลสำคัญหรืองานประจำปีของทางวัดก็จะมีการเปิดไฟส่องสว่างตลอดทั้งคืน

๙) การจัดหางบประมาณในการดูแลรักษาโบราณสถาน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการจัดหางบประมาณในการดูแลรักษาโบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๒.๙๖ สามารถแปลผลได้อยู่ในระดับน้อย ซึ่งข้อมูลจากแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย ได้มีผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนท้ายแบบสอบถามจำนวน ๑๑ รูป ระบุข้อความที่เป็นแนวสอดคล้องกันว่า ทางวัดยังต้องมีการดำเนินการดูแลและจัดสร้างสิ่งสาธารณูปโภคที่จำเป็นภายในวัดยังไม่เพียงพอ จึงต้องจัดหางบประมาณเพื่อสิ่งเหล่านั้นก่อน แล้วค่อยดูแลบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานภายในวัดในภายหลัง

แต่อย่างไรก็ดี ข้อมูลจากแบบสอบถามดังกล่าวพระสงฆ์ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นพระสังฆาธิการที่ปกครองดูแลวัดที่มีโบราณสถาน จึงอาจทำให้ประเด็นนี้มีความแตกต่างจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการที่ดูแลโบราณสถานภายในวัด เช่น

พระครูประกาศ์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ได้ให้ข้อมูลว่า “ส่วนตัวมองว่าอันไหนจำเป็นก็ต้องงบบางบาทมาดำเนินการ จะรองบหลวงก็ลำบาก อย่างเมื่อปี ๒๕๕๘ ทางวัดและกรรมการวัดได้ร่วมกันพิจารณาเห็นว่าผนังด้านในของโบสถ์วัดศรีจันทร์ และสิ้ฝ้าเพดานได้ซีดจางไปมาก ก็ได้ทำการประชาสัมพันธ์บอกบุญหาเจ้าภาพบริจาคเงินมาร่วมกันทาสีฝ้าเพดานโบสถ์ใหม่ และเขียนภาพจิตรกรรมพุทธประวัติและเวสสันดรชาดกที่ผนังโบสถ์ด้านใน ซึ่งขณะนี้ก็ดำเนินการใกล้จะเสร็จสิ้นแล้ว”^{๑๓}

พระครูสันตินาคนิวิฐ เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนิธิ ได้ดำเนินการหาเจ้าภาพมาร่วมทำบุญบูรณะและอัฐิตัวหนอนรอบๆ โบสถ์วัดศรีสัตตนาคนิธิ เพื่อป้องกันไม่ให้เศษดินเศษหินรวมทั้งน้ำฝนกระเด็นไปถูกผิวปูนที่ฉาบส่วนฐานด้านนอกของโบสถ์ได้รับความเสียหาย ซึ่งที่ผ่านมาก็มีผิวปูนสีกร่อนจนเห็นอิฐที่ก่ออยู่ด้านในมาแล้ว ขณะนี้ก็ดำเนินการแล้วเสร็จ และยังได้ทำการหล่อพระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันจำลองให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้และจุดธูปเทียนบูชาที่ด้านนอกโบสถ์ เพื่อป้องกันฝุ่นละอองและอศศิภัยที่จะเกิดแก่โบราณสถานได้^{๑๔}

๑๐) การให้ความรู้และปลูกฝังการอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการให้ความรู้และปลูกฝังการอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชนของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๔๕ ซึ่งแปลผลได้อยู่ระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าพระสังฆาธิการได้ใส่ใจต่อการให้ความรู้แก่พุทธศาสนิกชนได้มีความรู้และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถานพอสมควร

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูประกาศ์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูสันตินาคนิวิฐ เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนิธิ, เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๐.

จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการที่ปกครองดูแลวัดที่มีโบราณสถานหลายวัดได้มีข้อมูลว่าทางวัดได้ดำเนินการอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับโบราณสถานภายในวัดมาโดยตลอด วัดที่มีการดำเนินการในลักษณะเช่นนี้ที่โดดเด่นที่สุดคือ วัดศรีจันทร์และวัดโพธิ์ชัย

วัดศรีจันทร์ได้มีการจัดอบรมยุวมัคเทศก์และผู้สื่อความหมายแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดมาอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม หมุนเวียนกันไป ทั้งนี้เนื่องจากว่าภายในวัดมีพิพิธภัณฑสถานที่น่าสนใจ นอกจากเยาวชนแล้ว ทางวัดยังมีกลุ่มทอผ้าผู้สูงอายุบ้านนาอ้อตั้งอยู่ภายในวัดศรีจันทร์ด้วย สมาชิกกลุ่มทอผ้าก็จะเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการช่วยดูแลและอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดด้วย^{๑๕}

ส่วนวัดโพธิ์ชัย อำเภอด่านซ้าย ซึ่งเป็นวัดในความปกครองดูแลของพระสิริรัตนเมธีหัวหน้าโครงการวิจัย ก็มีการนำสามเณรมาเข้าร่วมโครงการสามเณรมัคเทศก์ในการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของโบราณสถานและการดูแลโบราณสถานภายในวัด นอกจากนี้ ยังมีการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ “โรงเรียนใบบุญวัดโพธิ์ชัย” ขึ้นภายในวัด โดยกลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าวก็จะมามีบทบาทในการช่วยดูแลโบราณสถานภายในวัดร่วมกับพระสงฆ์สามเณรภายในวัดด้วย

๔.๑.๒ กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

การศึกษากระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยการแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลยเพื่อหาค่าสถิติเชิงปริมาณ แล้วนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการตอบแบบสอบถาม

การศึกษากระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด ผลการวิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยโดยภาพรวม จากแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด โดยได้กำหนดระดับบทบาทของพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดว่าท่านปฏิบัติในระดับที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลการวิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ผ่านมา มีรายละเอียดดังตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒

แสดงค่าเฉลี่ยและระดับกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด
ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ข้อที่	กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
๑	ศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด	๒.๕๖	น้อย
๒	มีการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างเป็นระบบ	๒.๙๗	น้อย
๓	ปรึกษาเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหรือผู้เกี่ยวข้องภาครัฐในการดูแลโบราณสถาน	๒.๘๖	น้อย
๔	มีแนวทางป้องกันมิจฉายีพเข้ามาซุกทำลายโบราณสถานอย่างชัดเจน	๓.๑๒	ปานกลาง
๕	ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณโบราณสถาน	๓.๖๔	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

๖	ร่วมมือกับสถานศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน	๓.๓๒	ปานกลาง
๗	ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็น	๓.๐๑	ปานกลาง

	แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว		
๘	ส่งเสริมให้มีการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ	๓.๑๓	ปานกลาง
๙	มีการพัฒนาบุคลากรภายในวัดและชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้และมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถาน	๒.๙๓	น้อย
๑๐	มีการสร้างเครือข่ายในกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายในวัดมีโบราณสถาน	๒.๐๔	น้อย

เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและระดับการแปลผลกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการแปลผลแบบสอบถาม จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยมีกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอยู่ในระดับน้อย-ปานกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ที่ทำการตอบแบบสอบถาม ไม่ได้ปกครองวัดที่มีโบราณสถาน และไม่ได้ดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดจนทำให้เกิดกระบวนการ แต่การแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลนั้น เพราะต้องการให้ทราบข้อมูลกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในภาพรวม เพื่อนำมาใช้กำหนดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเป็นลำดับต่อไป

วิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

จากค่าเฉลี่ยและระดับการแปลผลกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการแปลผลแบบสอบถาม สามารถวิเคราะห์สาเหตุที่มาของระดับค่าแปลผลร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยกลุ่มตัวอย่างและข้อมูลปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะอื่นๆ จากแบบสอบถามเป็นรายข้อได้ ดังนี้

๑) การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานและการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด

จากค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน และการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๒.๕๖ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับน้อย ได้แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ในจังหวัดเลยส่วนใหญ่ไม่ได้ทำการศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดเพิ่มเติมเลย

ทั้งนี้ ในแบบสอบถามได้มีพระสงฆ์ให้การให้ข้อมูลในส่วนท้ายว่า “ไม่รู้จะถามใคร มีแต่คนเกิดที่หลังตอนสร้างวัด” ซึ่งข้อความดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่ายังมีพระสงฆ์ที่ไม่ให้ความสำคัญในการศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดตนเอง ซึ่งไม่จำเป็นเฉพาะการสอบถามชาวบ้านเท่านั้น สามารถสอบถามจากผู้รู้หรือสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ ก็ได้

ผลที่ได้จากแบบสอบถามมีความแตกต่างจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่ภายในวัดมีโบราณสถาน อย่างพระครูโพธิจริยาภิวณฺณ เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย ซึ่งภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัยว่า “ภายหลังมาจำพรรษาที่วัดศรีโพธิ์ชัยและได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัด ก็พยายามที่จะสืบค้นข้อมูลของวัดให้ได้มากที่สุด ทั้งสอบถามจากชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือถามแม่กระทั่งกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมา ว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้มีความหมายว่าอย่างไร อายุมากไหม ศิลปะอะไร ซึ่งบางทีนักท่องเที่ยวที่เป็นครูบาอาจารย์ก็จะมีความรู้มากกว่าเราเสียอีก เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วเราก็มานั่งทบทวน แล้วก็เล่าให้พระเถรและญาติโยมที่มาในภายหลังได้ฟัง”^{๑๖}

พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ให้สัมภาษณ์ว่า “อาตมาเป็นคนในบ้านนาอ้อเอง บวชอยู่ที่นี้ตั้งแต่เป็นเณร ได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับวัด เกี่ยวกับประวัติวัดมามากมาย จนทำให้รู้สึกภูมิใจในวัดที่ตนอยู่ว่ามีความเป็นมายาวนาน จึงได้พยายามรวบรวมความรู้ขึ้นมา จนในที่สุดได้รวบรวมข้าวของเครื่องใช้เก่าแก่มาสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทโชติให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชนทั่วไป”^{๑๗}

ในขณะที่พระอธิการสุขชัย สุขขโย เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง ซึ่งเพิ่งจะได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรืองไม่นาน ก็ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ว่า “อาตมามาเป็นเจ้าอาวาสใหม่ ตอนแรกก็ไม่ค่อยรู้เรื่องราวอะไรมากนัก ต่อมามีนักท่องเที่ยวและครูบาอาจารย์มาวัด ก็พูดเรื่องราวต่างๆ ให้ฟัง จนอาตมาเห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถานจึงพยายามที่จะศึกษาประวัติ และรวบรวมของมีค่า ของเก่าภายในวัดมารักษาไว้ ก่อนที่จะหายไป”^{๑๘}

จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของพระสงฆ์เจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะเรียนรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานภายในวัด รวมไปถึงความพยายามที่จะดูแลอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุที่อยู่ภายในวัดไว้ในที่อันควรเป็นอย่างดี

๒) การวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอย่างเป็นระบบ

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอย่างเป็นระบบของพระสงฆ์ในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๒.๙๗ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับน้อย ซึ่งสะท้อน

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูโพธิจริยาภิวณฺณ, เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย, เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระอธิการสุขชัย สุขขโย, เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ให้เห็นว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยยังขาดการวางแผนในการดูแลโบราณสถานภายในวัดอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัด

พระครูมงคลโพธิวัตร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยมงคล ให้ข้อมูลว่า เนื่องจากพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการหรือการวางแผนการทำงานภายในวัด จึงเป็นการยากที่จะดำเนินการวางแผนอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอย่างเป็นระบบ ในกรณีวัดโพธิ์ชัยมงคลเองก็ไม่ได้ทำการวางแผนอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ ทำได้เพียงดูแลไปตามสภาพปัจจุบันเท่านั้น^{๑๙}

สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์พระอธิการปริดา ดิคุขปญโญ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี ที่ระบุว่า “อาตมาก็เป็นพระบ้านนอก จะให้วางแผนการพัฒนาอะไรอย่างจริงๆ จังๆ นั้น มันก็เป็นเรื่องยากงบประมาณก็น้อย สิ่งที่ได้ก็คือการพัฒนาไปตามสถานการณ์ ไปตามความต้องการของชาวบ้าน อีกอย่างวิหารก็ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปแล้ว อะไรๆ ก็ให้กรมศิลปนั้นแหละวางแผน”^{๒๐}

เท่าที่ผู้วิจัยมีข้อมูลในประเด็นการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอย่างเป็นระบบของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยเฉพาะวัดที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดก็จะมีเพียงวัดโพนชัย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เท่านั้นที่มีการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอย่างเป็นระบบ ที่มีการเรียกประชุมคณะกรรมการวัด หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรึกษาหารือและวางแผนการดูแลโบราณสถานร่วมกัน

๓) การปรึกษาเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหรือผู้เกี่ยวข้องภาครัฐในการดูแลโบราณสถาน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการปรึกษาเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหรือผู้เกี่ยวข้องภาครัฐในการดูแลโบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๒.๘๖ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับน้อย ซึ่งในประเด็นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ที่มีอยู่น้อยมากระหว่างเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรซึ่งมีหน้าที่ในการตรวจสอบดูแลโบราณสถานของชาติ กับพระสังฆาธิการที่ดูแลโบราณสถานภายในวัดได้เป็นอย่างดี

สิ่งที่น่าสนใจคือ ในส่วนท้ายแบบสอบถามได้มีพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลจำนวน ๔ รูป ได้ให้ข้อมูลในประเด็นนี้ว่า ไม่อยากให้เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรเข้ามาภายในวัด เพราะกลัวเข้ามาเอาโบราณวัตถุจากวัดไป และนำความยุ่งยากในการดูแลปฏิสังขรณ์วัดวาอารามมาให้ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ข้อมูลในแบบสอบถามยังสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์พระสังฆาธิการที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดหลายรูปที่ระบุว่า อยากดูแลโบราณสถานภายในวัดเองมากกว่า พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ให้สัมภาษณ์ว่า “กรมศิลปากรกำกับและจำกัดการดูแลโบราณสถานของพระในวัดมากไป ห้ามในหลายๆ อย่าง ซึ่งบางทีทางวัดก็อยากบูรณปฏิสังขรณ์ให้อยู่สภาพใช้งานได้ดี มีญาติโยมปวารณาอยากเป็นเจ้าภาพ แต่ก็กลัวกรมศิลปว่า กลัวกรมศิลปจับ เลยไม่อยากให้กรมศิลปมาขึ้นทะเบียนโบราณสถานภายในวัด”^{๒๑}

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูมงคลโพธิวัตร, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยมงคล, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระอธิการปริดา ดิคุขปญโญ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

ข้อมูลข้างต้นจะแตกต่างจากคำสัมภาษณ์พระสังฆาธิการที่โบราณสถานได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ อย่างพระครูโพธิจริยาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัยที่ให้ข้อมูลว่า “ด้วยระบบกฎหมายบังคับทำให้ทางวัดต้องขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรโดยตลอด ในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐก็จะให้ความสำคัญกับโบราณสถานภายในวัดที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้วมากกว่า เพราะเวลาจะนำงบประมาณมาใช้ในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานนั้น เขาก็ต้องการโบราณสถานที่สำคัญๆ หรือได้รับการรับรองจากกรมศิลปากรเหมือนกัน”^{๒๒}

๔) การมีแนวทางป้องกันมิฉ้อฉลเข้ามาขูดทำลายโบราณสถานอย่างชัดเจน

จากค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการมีแนวทางป้องกันมิฉ้อฉลเข้ามาขูดทำลายโบราณสถานอย่างชัดเจนของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๑๒ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าแทบทุกวัดต่างเข้าใจสภาพปัญหาฉ้อฉลเข้ามาลักทรัพย์สินและทำลายข้าวของภายในวัดเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานที่พบทั่วไปแทบทุกวัด

กรณีวัดศรีคุณเมือง อำเภอเชียงคาน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่วัดอื่นๆ ที่มีโบราณสถานและมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ดังจะเห็นได้ว่าทางวัดได้จัดให้มีพระภิกษุจำนวน ๒ รูปในการดูแลบริเวณโบสถ์โดยเฉพาะ ทั้งดูแลความเรียบร้อยและให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็มีการติดกล้องวงจรปิดไว้ภายในวัดในจุดลับตาแทบทุกจุด เพื่อป้องกันเหตุร้ายต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นมาได้

ในขณะเดียวกัน หลายวัดใช้วิธีการร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและเจ้าหน้าที่ตำรวจให้คอยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเข้ามาตรวจตราในบริเวณวัดและโบราณสถานในยามค่ำคืน เช่น วัดศรีจันทร์ วัดศรีมื่นและวัดโพธิ์ชัย เป็นต้น ซึ่งก็เป็นความพยายามของทางวัดในการดูแลรักษาความเรียบร้อยภายในวัดและดูแลโบราณสถานในวัดด้วย

๕) การร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณโบราณสถาน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณโบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๖๔ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลาง

หากดูจากตัวเลขค่าเฉลี่ยจากข้อมูลในแบบสอบถามหัวข้อกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่รวบรวมได้จากพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลยก็จะพบว่า ประเด็นการร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณโบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เป็นประเด็นที่ได้ค่าเฉลี่ยสูงสุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์กับชุมชนในการดูแลโบราณสถานภายในวัด ตลอดจนความร่วมมือในการพัฒนาวัดในด้านต่างๆ ด้วย

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์, เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย, เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จังหวัดเลยถือเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญศรัทธาบรรพชิตพระพุทธรูปศาสนาเป็นอย่างมาก การดูแลวัดวาอารามจึงไม่ใช่ชาวบ้านจะโยนให้เป็นภาระของคณะสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว ชุมชนก็มาช่วยเหลือในการพัฒนาวัดตามสมควร^{๒๓}

ในกรณีวัดศรีจันทร์และวัดโพธิ์ชัยเป็นวัดตัวอย่างที่สำคัญในการดึงเอาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอย่างเป็นระบบ โดยวัดศรีจันทร์ได้มีการนำเยาวชนมาเป็นอาสาสมัครยุวมัคคุเทศก์ และตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าขึ้นภายในวัด ส่วนวัดโพธิ์ชัยก็มีการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุขึ้นภายในวัด และทุกครั้งที่วัดจะดำเนินการกิจกรรมใดๆ ก็มักจะเชิญทุกภาคส่วนในชุมชนเข้ามาร่วมประชุมด้วยเสมอ เพื่อเป็นการหาแนวทางในการทำกิจกรรม การพัฒนา รวมไปถึงการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดร่วมกันด้วย

ในขณะที่วัดศรีบุญเรือง ซึ่งมีพระอธิการสุขชัย สุขชัย เจ้าอาวาสที่เพิ่งได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสใหม่ ก็มีความพยายามดึงเอาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลโบราณสถานภายในวัดเนื่องจากภายในวัดมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่เพียง ๒ รูป จึงเป็นการยากที่คณะสงฆ์ภายในวัดจะดูแลความเรียบร้อยภายในวัดได้อย่างทั่วถึง นายธานิน สาสังข์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านนาฮี ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดศรีบุญเรืองได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ทางวัดจะให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นในการดูแลโบราณสถาน และความเรียบร้อยภายในวัดอย่างเต็มที่ และขอความร่วมมือทางฝ่ายผู้นำชุมชนในการช่วยตรวจตราความเรียบร้อยต่างๆ ทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืน ผมนักบวชผู้นำ กรรมการหมู่บ้าน กรรมการวัดก็จะแบ่งทีมกันมา ในช่วงวันสำคัญต่างๆ หรือวันพระใหญ่ ๑๕ ค่ำ ก็จะมีผู้เฒ่าผู้แก่มาช่วยกันทำความสะอาดหญ้า กำจัดวัชพืชรอบวิหารและโบสถ์ด้วย”^{๒๔}

นอกจากนี้ พระสังฆาธิการยังได้ให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่า ในช่วงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญของชาติ และวันพระ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา จะมีชาวบ้านจำนวนมากมาร่วมกันพัฒนาวัด ทำความสะอาดบริเวณโบราณสถาน บางวัดก็จะมีการให้อาจารุโสในชุมชนมาเล่าเรื่องราวในอดีตของวัดนั้นๆ ให้ญาติโยมและลูกหลานเยาวชนที่มาร่วมทำบุญและพัฒนาวัดได้ฟังด้วย^{๒๕}

๖) การร่วมมือกับสถานศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการร่วมมือกับสถานศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๓๒ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้วิจัยได้จากวัดตัวอย่างที่เป็นกรณีศึกษาวัดที่มีโบราณสถานภายในวัด อย่างเช่น

วัดศรีจันทร์ได้มีการร่วมมือกับโรงเรียนเทศบาลนาอ้อ และโรงเรียนชุมชนบ้านนาอ้อ ในการอบรมยุวมัคคุเทศก์ โดยนำนักเรียนในระดับช่วงชั้นที่ ๒ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖) และช่วงชั้นที่

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระราชปรีชาภรณ์, เจ้าคณะจังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายธานิน สาสังข์, ผู้ใหญ่บ้านบ้านนาฮี, เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระปลัดยุรนนท์ สุ่มงคโล, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย, เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๓ (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓) มาร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังได้ให้ทางวัดมีส่วนร่วมในการวางแผนและออกแบบกิจกรรมหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนด้วย^{๒๖}

วัดศรีสัตตนาคนิธีได้ร่วมมือกับโรงเรียนบ้านก้างปลาในการเป็นแหล่งเรียนรู้วิชา ประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาและวิชาสังคมศึกษาของนักเรียน โดยในการมาเรียนนอกสถานที่ของนักเรียนภายในวัดก็จะได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของวัด และยังได้ทำความสะอาดรอบๆ บริเวณ โบราณสถานภายในวัดศรีสัตตนาคนิธีด้วย^{๒๗}

ในขณะที่วัดอื่นๆ ก็ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และพระพุทธศาสนาที่สำคัญของโรงเรียนในชุมชนนั้น โดยในกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ ทางโรงเรียนก็จะพานักเรียนมาทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์พัฒนารอบๆ บริเวณวัดและโบราณสถาน ในขณะเดียวกันทางพระสงฆ์หรือคุณครูก็จะบรรยายความสำคัญของโบราณสถานให้นักเรียนฟัง ตลอดจนสร้างความตระหนักรู้และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถานในท้องถิ่นของนักเรียนให้เกิดขึ้นอีกด้วย^{๒๘}

๓) การร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวของพระสงฆ์หรือคุณครูในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๐๑ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลาง ประเด็นนี้ถือว่าเป็นกระบวนการสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาในด้านต่างๆ ของวัดและชุมชน

จากข้อมูลที่ได้รับพบว่า หน่วยงานรัฐที่เข้ามาพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เข้ามาทำกิจกรรมแบบชั่วคราว ไม่ยั่งยืน เมื่อเสร็จกิจกรรมแล้วก็ขาดการติดตามผลอย่างเป็นระบบ แม้ว่าทางวัดจะร่วมมือหรือขอความร่วมมือในการพัฒนาโบราณสถานก็ยังไม่มีความชัดเจน อย่างไรก็ตามการปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ก็จะให้ความร่วมมือเฉพาะการกำจัดวัชพืชและดูแลความสะอาดรอบๆ โบราณสถานในเฉพาะช่วงที่ทางหน่วยงานจะเข้ามาจัดกิจกรรมภายในวัดเท่านั้น

อย่างไรก็ดี การพัฒนาโบราณสถานวัดโพธิ์ชัย วัดศรีโพธิ์ชัย วัดศรีคุณเมืองและวัดศรีจันทร์ ยังมีองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย (อพท.๕) ได้เข้ามาให้การสนับสนุนด้านการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม อย่างเช่นวัดโพธิ์ชัยและวัดศรีคุณเมืองก็เข้ามาสนับสนุนด้านป้ายข้อมูลโบราณสถานต่างๆ ภายในวัด วัดศรีโพธิ์ชัยได้ร่วมมือกับ อพท.สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย พัฒนาโบราณสถานให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวและพัฒนาประเพณีแห่ต้นดอกไม้ให้เป็นงานประเพณีสำคัญ รวมทั้งพัฒนาพื้นที่ใกล้เคียงในชุมชนบ้านแสงภาให้เป็นแหล่ง

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสันตินาคนิวิฐ, เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนิธี, เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ, เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

ท่องเที่ยวด้วย ส่วนที่วัดศรีจันทร์ก็ได้ร่วมมือกันกับชุมชนและวัดจัดตั้งศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนขึ้นภายในวัด

ความร่วมมือระหว่างทางวัดกับองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย (อพท.๕) จะแตกต่างจากหน่วยงานรัฐทั่วไป คือ อพท. สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย พยายามที่จะให้ทางวัดและชุมชนเกิดพลังภายในร่วมกันในการพัฒนาวัดและโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เมื่อชุมชนเข้มแข็งทางหน่วยงานก็จะถอนตัวออกไปพัฒนาพื้นที่อื่นๆ ต่อไป^{๒๙}

๘) การส่งเสริมให้มีการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ

คำเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการส่งเสริมให้มีการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๓.๑๓ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับปานกลาง

โดยปกติแล้วทางวัดต่างๆ ในจังหวัดเลยก็มีความพยายามในการส่งเสริมให้มีการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอยู่แล้ว เพียงแต่ในหลายๆ วัดยังขาดการวางแผนและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

พระอธิการปรีดา ดิคุขปัญโญ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี กล่าวว่า “ทางวัดโพธิ์ศรีมีความพยายามที่จะส่งเสริมให้มีการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอยู่แล้ว แต่ที่ผ่านมายังขาดบุคลากรที่จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือในการจัดการอย่างเป็นระบบ ซึ่งทางวัดก็มีความพร้อมในการพัฒนาอยู่แล้วส่วนหนึ่ง สิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งคือการจัดการข้อความที่เป็นองค์ความรู้ ถ้าเราได้องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานมาทางวัดก็พอจะหาทางพัฒนา ทว่าป้ายข้อมูลหรือจัดนิทรรศการให้ความรู้ต่างๆ แก่ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวได้”^{๓๐}

จากการสังเกตของคณะผู้วิจัยพบว่า วัดที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดส่วนใหญ่แม้จะมีความพยายามในการส่งเสริมพัฒนาวัดหรือโบราณสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นแหล่งเรียนรู้ก็ตาม แต่ยังขาดกระบวนการทำงานที่เป็นระบบ อำนาจในการบริหารจัดการยังรวมอยู่ที่พระสังฆาธิการซึ่งเป็นเจ้าอาวาสเป็นหลัก ในขณะที่วัดก็ยังมีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาอยู่น้อยมาก เช่น วัดศรีบุญเรืองมีพระภิกษุอยู่เพียง ๒ รูปเท่านั้น จึงทำให้ไม่เกิดกระบวนการส่งเสริมอย่างแท้จริงขึ้น

๙) การพัฒนาบุคลากรภายในวัดและชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้และมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถาน

คำเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการพัฒนาบุคลากรภายในวัดและชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้และมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๒.๙๓ ซึ่ง

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายธรรมนุญ ภาครูป, รักษาการผู้จัดการ อพท.สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย, เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระอธิการปรีดา ดิคุขปัญโญ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี, เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๐.

แปลผลได้อยู่ในระดับน้อย ค่าเฉลี่ยที่ปรากฏอาจจะเป็นผลมาจากการที่ภายในวัดต่างๆ ในจังหวัดเลย มีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาอยู่ไม่มาก จึงทำให้พระสังฆาธิการเข้าใจว่าทางวัดมีบุคลากรน้อย ขาดบุคลากร ที่จะมืบทบาทในการพัฒนาให้มีความรู้และมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานได้

หากพิจารณาอย่างจริงจังแล้วก็จะพบว่า วัดที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดหลายแห่งได้ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้มีความรู้และมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถาน เช่น วัดโพนชัยที่ได้มีการจัดโครงการอบรมสามเณรมัคคุเทศก์ร่วมกับศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) หรือกรณีวัดศรีจันทร์ก็มีการนำพระภิกษุสามเณรภายในวัดมาเข้าร่วมการอบรมยุวมัคคุเทศก์เพื่อให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้เรียนรู้และได้รับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานภายในวัดด้วย แต่อย่างไรก็ดี ยังมีอีกหลายวัดที่เผชิญข้อจำกัดในประเด็นนี้ เช่น วัดศรีบุญเรืองที่มีพระภิกษุจำพรรษาภายในวัดเพียง ๒ รูป หรืออย่างกรณีวัดพัทธสีมารามก็พระภิกษุที่เข้ามาพำนักภายในวัดอย่างต่อเนื่อง ส่วนใหญ่ออกพรรษาแล้วก็ย้ายไปพำนักต่างถิ่น จึงขาดบุคลากรที่จะดูแลหรือทำการอนุรักษ์โบราณสถานโดยตรง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การพัฒนาบุคลากรภายในวัดและชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้และมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดนั้นไม่จำเป็นเฉพาะการพัฒนาบุคลากรที่เป็นพระภิกษุสามเณรเท่านั้น แต่ยังสามารถนำผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ อุบาสก อุบาสิกา คณะกรรมการวัด ตลอดจนเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นมาพัฒนาให้เป็นผู้มีความรู้และมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานได้ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อวัดและชุมชนอย่างยิ่ง หากเกิดการพัฒนาโบราณสถานร่วมกันโดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน

๑๐) การสร้างเครือข่ายในกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายในวัดมีโบราณสถาน

ค่าเฉลี่ยจากแบบสอบถามในประเด็นการสร้างเครือข่ายในกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายในวัดมีโบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เท่ากับ ๒.๐๔ ซึ่งแปลผลได้อยู่ในระดับน้อย สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่จริงในกลุ่มคณะสงฆ์จังหวัดเลย

จากการศึกษาด้านเอกสารพบว่า การรวมกลุ่มเชิงเครือข่ายของพระสังฆาธิการในการดูแลโบราณสถานภายในวัดนั้นมีอยู่บ้าง ซึ่งเกิดจากการทำวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย”^{๓๑} ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุดม รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย แต่ในกลุ่มเครือข่ายดังกล่าวมีทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ ยังไม่ใช้การทำงานหรือการรวมกลุ่มในเชิงเครือข่ายของพระสังฆาธิการอย่างแท้จริง

พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ในฐานะประธานคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยได้ให้ข้อมูลว่า การทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยยังไม่เห็นเป็นรูปธรรมมากนัก เนื่องจากคณะทำงานส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นผู้มีหน้าที่ประจำตัวแทนพระสังฆาธิการก็เป็นระดับเจ้าคณะตำบล ฝ่ายคฤหัสถ์ส่วนหนึ่งก็เป็นหัวหน้าส่วนราชการ

^{๓๑} ธงชัย สิงอุดม และคณะ, การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย, (รายงานการวิจัย สถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๗๔-๗๕.

ต่อมามีทั้งเกษียณอายุราชการและย้ายไปปฏิบัติหน้าที่จังหวัดอื่น จึงทำให้การทำงานของเครือข่ายนี้หยุดชะงักลง แต่ก็มีความพยายามที่จะดำเนินกิจกรรมให้เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายที่วัดศรีจันทร์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานในจังหวัดเลยให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง^{๓๒}

ทางด้านพระอธิการสุขชัย สุขขโย เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง ให้ความเห็นว่าควรสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายพระสังฆาธิการในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดขึ้นมา เนื่องจากจะทำให้ได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานร่วมกันของพระสังฆาธิการ^{๓๓} ซึ่งพระครูสิริปัญญาวิสุทธิ์ เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง ก็เห็นด้วยในประเด็นนี้ เนื่องจากกว่าการสร้างเครือข่ายพระสังฆาธิการนี้จะทำให้เกิดกระบวนการแก้ปัญหาและพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกันของพระสังฆาธิการ ซึ่งจะเป็นผลดีต่อภาพรวมของคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้วย^{๓๔}

๔.๒ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดในจังหวัดเลยที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดจำนวน ๑๐ รูป รวมทั้งพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสำรวจและการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย มารวบรวมและวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ประเด็นที่นำมาวิเคราะห์มี ๓ ประเด็น ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัดในจังหวัดเลยที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัด ซึ่งในงานวิจัยนี้ยกมาเป็นตัวอย่างการศึกษาจำนวน ๑๐ วัด สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด และแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระอธิการสุขชัย สุขขโย, เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ์, เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง, เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๕๖๐.

๔.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัดในจังหวัดเลยที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัด

ในงานวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้เลือกวัดในจังหวัดเลยที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดมาเป็นตัวอย่างกรณีศึกษาจำนวน ๑๐ วัด ซึ่งเป็นวัดที่มีโบราณสถานสำคัญและเป็นที่รับรู้ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ได้แก่

๑. วัดศรีจันทร์

วัดศรีจันทร์ ตั้งอยู่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดศรีจันทร์ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๓ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดบ้านนาอ้อ” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๓ มีเจ้าอาวาสรูปแรกชื่อพระครูเผือก^{๓๕} และมีพระครูวิจารณ์สังฆกิจ เป็นเจ้าอาวาสรูปสำคัญ ปัจจุบันมีพระครูประภัสร์จันทโชติ เป็นเจ้าอาวาส

วัดศรีจันทร์มีพระเจ้า ๕ พระองค์ ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์ และเจดีย์ประธานเป็นหลักฐานโบราณสถานที่สำคัญ

๑. พระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์ โบสถ์คอนกรีตฐานสูงได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๓ แต่ชาวบ้านเล่าว่าได้มีการสร้างทับฐานโบสถ์เก่าซึ่งอยู่ในสภาพทรุดโทรม ภายในมีพระประธานซึ่งเป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๕ องค์ ชาวบ้านเรียกว่า “พระเจ้า ๕ พระองค์”^{๓๖} พระพุทธรูปองค์กลางอาจเรียกว่าเป็นพระประธานของโบสถ์ก็ได้เพราะมีขนาดใหญ่ที่สุด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๘๐ เซนติเมตร พระวรกายทาด้วยสีขามุก ส่วนพระเศียร พระรัศมี สังฆาฏีและรัดประคดทาด้วยสีทอง ที่สังฆาฏีและรัดประคด (บริเวณบั้นพระองค์) มีการทำเป็นลายปูนปั้นประดับ พระพุทธรูปอีกจำนวน ๔ องค์นั้น ประดิษฐานอยู่ด้านข้างในแนวเดียวกับพระประธานข้างละ ๒ องค์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย แต่ละองค์มีขนาดหน้าตักกว้างเท่ากันประมาณ ๑.๒๐ เซนติเมตร พุทธลักษณะคล้ายคลึงกัน พระวรกายทาด้วยสีขามุก ส่วนพระเศียร พระรัศมี สังฆาฏีและรัดประคดทาด้วยสีทอง ที่สังฆาฏีและรัดประคด มีการทำเป็นลายปูนปั้นประดับด้วยกระจกและกระเบื้องสีเหลี่ยมขนาดเล็กแต่ถูกทาสีทองทับทุกองค์ และมีลวดลายที่แตกต่างกันออกไปเฉพาะองค์ ส่วนพระพักตร์ของพระพุทธรูปแต่ละองค์จะแตกต่างกันเล็กน้อยเนื่องจากการถูกซ่อมแซมในภายหลังพร้อมกับการสร้างโบสถ์^{๓๗}

๓๕
การศาสนา, ๒๕
๓๖
ศิลปวัฒนธรรม,
๓๗

พา: โรงพิมพ์
จังหวัดเลย”,
๑๐.

ภาพที่ ๔.๑ พระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่พบในบริเวณวัดศรีจันทร์พบว่า วัดศรีจันทร์น่าจะมีการสร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ เนื่องจากว่ากลุ่มพระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง มีลายปูนปั้นที่สง่าและรัดประคด ซึ่งมีลักษณะทางพุทธศิลป์ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปสำริดที่พบมากในเขตเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งมีหลักฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓^{๓๘}

พระพุทธรูปปูนปั้นที่มีลวดลายประดับแบบที่พบในโบสถ์วัดศรีจันทร์ยังมีพระพุทธรูปปูนปั้นที่มีลวดลายประดับลักษณะเช่นนี้ในเขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เช่น พระพุทธรูปที่วัดศรีฐานpiararam อำเภอหล่มเก่า และวัดศรีภูมิ อำเภอหล่มสัก เป็นต้น และในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย เช่น พระพุทธรูปวัดโพธิ์ชัยมงคล อำเภอเมืองเลย และวัดมหาธาตุ อำเภอเชียงคาน เป็นต้น พิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกี่ยวข้องแล้ว สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ เช่นเดียวกัน

๒. พระเจดีย์ประธานวัดศรีจันทร์ เป็นเจดีย์ขนาดย่อมอยู่ทางด้านทิศใต้ติดกับตัวโบสถ์ เจดีย์มีลักษณะฐานล่างสี่เหลี่ยมแบบฐานเขียง มีการขีดเขียนลายประดับเล็กน้อย มีรูปปั้นสิงห์สองตัวหัวเดียวประดับที่มุมทั้งสี่ ฐานบัวประดับลูกแก้วออกโก่ ประกอบด้วยฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย ที่ท้องไม้ประดับลูกแก้วออกโก่ ๑ เส้น ส่วนของฐานบัวจะยี่ดสูงมาก องค์กรซึ่งเป็นรูปบัวเหลี่ยมเพิ่มมุมไม้ยี่สิบ มีการปั้นเป็นลายกลีบบัวหงายที่ปากกระชั้น มีการปั้นลายประจายามรัดองค์กระชั้น ส่วนยอดเป็นบัวทรงกลุ่มเถา^{๓๙} เจดีย์องค์นี้มีหนานนนท์ ช่างชาวเมืองน่านที่มารับจ้างสร้างศาสนสถานในเขตบ้านนาอ้อเป็นคนสร้าง^{๔๐}

^{๓๘} ศักดิ์ชัย
เพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔

^{๓๙} ธีระวัฒน์
ล้านนา, ปีที่ ๔ (ฉบับปร

^{๔๐} สุจินต์

, (กรุงเทพฯ: มิวเซียม

จังหวัดเลย”, พันบ้าน

), หน้า ๔.

ภาพที่ ๔.๒ พระเจดีย์ประธานวัดศรีจันทร์

๒. วัดศรีชมชื่น

วัดศรีชมชื่น ตั้งอยู่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดศรีชมชื่นตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๐ มีหลักฐานว่าเคยเป็นที่ตั้งของวัดโบราณ เจ้าอาวาสรูปแรกที่ทราบนามชื่อพระประสงค์ ปญญาทีโป^{๔๑} ปัจจุบันมีพระครูบุญโชติคุณ เป็นเจ้าอาวาส วัดศรีชมชื่นมีพระประธานในโบสถ์ เจดีย์ประธาน และหอรบั้ง เป็นหลักฐานโบราณสถานที่สำคัญ

๑. พระประธานในโบสถ์วัดศรีชมชื่น เป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๓ องค์ พระพุทธรูปองค์กลางอาจเรียกว่าเป็นพระประธานของโบสถ์ก็ได้เพราะมีขนาดใหญ่ที่สุด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๘๕ เซนติเมตร พระพุทธรูปอีกจำนวน ๒ องค์นั้น ประดิษฐานอยู่ด้านข้างในแนวเดียวกับพระประธานข้างละ ๑ องค์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ทั้งสององค์มีขนาดหน้าตักกว้างเท่ากันประมาณ ๑.๒๕ เซนติเมตร พระพุทธรูปทั้งสามองค์มีพุทธลักษณะคล้ายคลึงกัน

ภาพที่

๔.๓ พระ

ประธานในโบสถ์วัดศรีชมชื่น

^{๔๑} อ้างแล้ว, กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๓๓.

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบทางศิลปกรรมแล้วพบว่า พระพุทธรูปทั้งสามองค์ในโบสถ์วัดศรีชมชื่นมีลักษณะพระวรกายค่อนข้างอวบ นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สังขมาฏีเป็นแผ่นใหญ่ ยาวลงมาจรดพระนาภี ปลายตัดตรง พระพักตร์กลม พระนาสิกค่อนข้างใหญ่ ซึ่งมีลักษณะพุทธศิลป์ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างแบบฝัมือช่างพื้นบ้าน ที่พบมากในเขตจังหวัดภาคอีสานตอนบนและจังหวัดที่ติดกับแม่น้ำโขงที่สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕^{๔๒} แต่อย่างไรก็ดี พระพุทธรูปเหล่านี้อาจได้รับการสร้างหรือบูรณะพระพุทธรูปขึ้นใหม่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ก็เป็นไปได้ เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่ชัดเจน

๒. พระเจดีย์ประธานวัดศรีชมชื่น เป็นเจดีย์ขนาดย่อมมีลักษณะฐานล่างสี่เหลี่ยมแบบฐานเขียง มีฐานหน้ากระดานขนาดเล็กซ้อนกัน ๓ ชั้น มีการระบายสีตกแต่งเป็นรูปกลีบบัวหงายโดยรอบ ฐานบัวประดับลูกแก้วอกไก่ ประกอบด้วยฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย ที่ท้องไม้ประดับลูกแก้วอกไก่ ๑ เส้น ส่วนของฐานบัวจะยืดยาวมาก องค์ระฆังเป็นรูปบัวเหลี่ยมเพิ่มมุมไม้สิบสอง มีการปั้นเป็นลายกลีบบัวหงายที่ปากระฆัง ส่วนยอดคล้ายบัวทรงกลมเถา มีฉัตรที่ทำด้วยโลหะคล้ายกับฉัตรเหนือปัลลียอดเจดีย์ในล้านนา รอบฐานมีกำแพงแก้วล้อมรอบ ผนังกำแพงแก้วด้านนอกมีการปั้นเป็นรูปสัตว์ประจักษ์นักษัตร ฝัมือช่างพื้นบ้าน ซึ่งสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากฝัมือช่างพื้นบ้านล้านนาที่เข้ามารับจ้างก่อสร้างศาสนสถานในบ้านนาอ้อช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕^{๔๓}

ภาพที่ ๔.๔ พระ
ชมชื่น

เจดีย์ประธานวัดศรี

^{๔๒} อ่างแล้ว, ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน, หน้า ๒๑๒-๒๑๕.

^{๔๓} อ่างแล้ว, ธีระวัฒน์ แสนคำ, “เจดีย์ฝัมือช่างพื้นบ้านล้านนาในบ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย”, หน้า ๕๙.

๓. หอระฆังวัดศรีชมชื่น ตั้งอยู่เยื้องกับบันไดทางขึ้นศาลาการเปรียญ เป็นหอระฆังเสาเดียว ก่อด้วยอิฐ มีลักษณะเป็นแปดเหลี่ยม สูงประมาณ ๑๘ เมตร ส่วนฐานมีขนาดเส้นรอบวงยาวประมาณ ๓ เมตร เหนือขึ้นไปมีไม้แกะลักษณะเป็นคันทวยค้ำยันส่วนพื้นหอระฆัง ตัวหอระฆังใช้ไม้เป็นส่วนประกอบ เขียนลายระบายสีอย่างสวยงาม ส่วนกลางเป็นที่แขวนระฆัง เพดานเขียนเป็นลายดาวเพดานแบบพื้นบ้าน หลังคาสองชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผา สันหลังคาใช้ปูนปั้นทับเป็นรูปนาค ส่วนยอดมีฉัตรโลหะประดับอยู่ หอระฆังวัดศรีชมชื่นมีลักษณะทางศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะไทลื้อเป็นอย่างมาก

ภาพที่ ๔.๕ หอ

ระฆังวัดศรีชมชื่น

หอระฆังวัดศรีชมชื่นเป็นศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยมีเพียงหลังเดียวคือหอระฆังภายในวัดศรีชมชื่น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทำให้ทราบว่าหอระฆังหลังนี้สร้างขึ้นโดยมีหนานหลวงเป็นนายช่างใหญ่ หนานหลวงผู้นี้เป็นช่างที่ถูกว่าจ้างมาจากเมืองน่าน^{๔๔} ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าหนานหลวงผู้นี้จะเป็นชาวไทลื้อ จึงทำให้ศิลปกรรมดังกล่าวมีรูปแบบศิลปะแบบไทลื้อตามไปด้วย แต่อย่างไรก็ดี รูปแบบศิลปกรรมของหอระฆังวัดศรีชมชื่นยังจำเป็นต้องศึกษาให้ลุ่มลึกต่อไป เพราะยังมีผู้สงสัยในรูปแบบศิลปกรรมอยู่มาก

๓. วัดศรีสัตตนาคน

^{๔๔} สัมภาษณ์ นางล้อม จ้องกำ, ปราชญ์ท้องถิ่นบ้านนาอ้อ, เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

วัดศรีสัตตนาคน ตั้งอยู่บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดศรีสัตตนาคนตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๒๐๖ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดไต้ก้างปลาใหญ่” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.๒๒๒๕^{๔๕} ปัจจุบันมีพระครูสันตินาคนิวิฐ เป็นเจ้าอาวาส วัดศรีสัตตนาคนมีโบสถ์ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันและเจดีย์ญาคูชา เป็นโบราณสถานที่สำคัญ

๑. โบสถ์วัดศรีสัตตนาคน เป็นอาคารก่ออิฐจำนวน ๖ ห้อง ขนาด ๒๔ x ๑๐ เมตร โบสถ์วัดศรีสัตตนาคนสร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บูรณะครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๙-๒๕๓๐ พื้นที่ใช้งานแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกคือด้านหน้าทำเป็นโถง ๓ ห้อง ตรงกลางมีธรรมมาสน์เทศน์แบบพื้นบ้าน ส่วนที่สองเป็นส่วนด้านหลัง มีการยกพื้นและก่อผนังจนถึงหลังคา มีช่องหน้าต่างด้านละ ๒ ช่อง ด้านหน้ามีประตูทางเข้า ๒ ช่อง ภายในมีพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ศิลปะล้านช้าง เป็นพระประธาน และมีพระพุทธรูปฝีมือช่างพื้นบ้านล้านนาประดิษฐานอยู่ข้างละ ๑ องค์ ตามผนังในระดับเหนือช่องหน้าต่างโดยรอบผนังด้านใน มีการเจาะช่องเป็นซุ้มขนาดเล็กคล้ายรูปสามเหลี่ยมหรือกลีบบัวลึกเข้าไปในผนังประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดและพระพุทธรูปไม้ ซ่อมแซม ๒-๓ องค์

หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ทำเป็นเทิบซ้อนกัน ๓ เทิบ ประดับด้วยข้อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ หน้าบันด้านหน้ามีการประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นลายพันธุ์พฤกษา มีรวงผึ้งอยู่ ๔ รวง ส่วนหน้าบันด้านหลังมีการแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนบนเป็นรูปสามเหลี่ยม ส่วนล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และมีประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นลายพันธุ์พฤกษา

ภาพที่
โบสถ์วัด

๔.๖
ศรีสัตต

นาคน

^{๔๕} อ้างแล้ว, กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๖๘.

๒. พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตัน เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย หน้าตักกว้างประมาณ ๓ เมตร มีตำนานเล่าว่าพระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันสร้างด้วยทองคำหนัก ๑ ตัน^{๔๖} จึงได้ชื่อว่า “คำตัน” พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันมีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม มีเส้นขอบไรพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเป็นรูปกรวยสูง พระกรรณยาว พระขนงโก่ง พระเนตรเรียวเรียวเหลือบลงต่ำ พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์เล็ก พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สังขารเป็นแผ่นใหญ่มาก ยาวลงมาจรดพระนาภีและปลายตัดตรง พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วน ไม่สมดุลกับส่วนพระเศียรเท่าใดนัก พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง สันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

ภาพที่ ๔.๗
หลวงพ่อดำตัน

พระพุทธรูป
วัดศรีสัตตนาคน

๓. พระเจดีย์ญาคูชา เป็นเจดีย์ศิลปะล้านช้าง ทรงระฆังสี่เหลี่ยม สูงประมาณ ๕ เมตร ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมาว่าเป็นเจดีย์บรรจุอัฐิของญาคูชา อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนครูปแรก มีฐานเชิงเตี้ยๆ ๒ ฐานรองรับชั้นล่าง ถัดมามีลักษณะคล้ายฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย แต่เฉียงบานขึ้นด้านบน ท้องไม่มีลูกแล้วอกไก่ ๑ เส้น แต่ไม่ได้คาดอยู่กึ่งกลางท้องไม้แบบเจดีย์ล้านช้างทั่วไป มีการประดับกาบที่มุมเจดีย์ทั้ง ๔ มุม องค์กรซึ่งอยู่ในผังสี่เหลี่ยมชะลูดขึ้นสูง บัลลังก์ทำเป็นบัวหงายมีกลีบ ส่วนปลียอดอยู่ในลักษณะของกรวยเหลี่ยม

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูสันตินาคนิวิฐ, เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคน, เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๔.๘

พระเจดีย์ญา

คุชา วัดศรีสัตตนาคน

นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดยังมีพระพุทธรูปปูนปั้น พระพุทธรูปสำริดและพระพุทธรูปไม้ แกะสลักขนาดเล็กศิลปะช่างพื้นบ้านจำนวนมากอายุราว ๑๐๐-๒๐๐ ปี อีกหลายองค์ประดิษฐานอยู่ภายในโบสถ์

๔. วัดโพธิ์ชัยมงคล

วัดโพธิ์ชัยมงคล ตั้งอยู่บ้านนาโป่ง ตำบลนาโป่ง อำเภอมะนัง จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตามข้อมูลในหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑ ระบุว่า วัดโพธิ์ชัยมงคล ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๓๒๐ โดยมีพระกัณหา กนตสโร เป็นผู้ชักชวนประชาชนในหมู่บ้านนาโป่ง ช่วยกันสร้างขึ้น ตั้งชื่อว่า “วัดโพธิ์ชัย” ที่อยู่ภายในบริเวณวัดซึ่งชาวบ้านถือว่า มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิริมงคล ชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดนาโป่ง” เจ้าอาวาสรูปแรกที่สามารถสืบค้นได้คือพระกัณหา กนตสโร ปัจจุบันมีพระครูมงคลโพธิวัตร เป็นเจ้าอาวาสวัด ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๖ เป็นต้นมา^{๔๗} วัดโพธิ์ชัยมงคลมีวิหารพระเจ้าใหญ่และพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นโบราณสถานสำคัญ

ภาพที่ ๔.๙ วิหารพระเจ้าใหญ่ วัดโพธิ์ชัยมงคล

๑. **วิหารพระเจ้าใหญ่** อาคารวิหารพระเจ้าใหญ่เป็นโบราณสถานสำคัญของวัด ด้านหน้าวิหารซึ่งหันไปทางทิศตะวันตก มีข้อความเขียนบันทึกไว้ว่าวิหารหลังนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นอาคารคอนกรีตวางผังแบบมีมุขหน้า แบบ ๓ ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า ด้านหน้าทำซุ้มวงโค้ง ๓ ซุ้ม พนักกระเบื้องทำเป็นแบบซีกกรงเว้นระยะห่าง ด้านข้างประดับซุ้มวงโค้งแบบฝีมืองานช่างญวน ซึ่งมักนิยมก่ออาร์คโค้งเหนือซุ้มประตู^{๔๘} หลังคาซ้อนเทิบ ๒ เทิบ ไม่มีข้อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ประดับ หลังคามุงด้วยสังกะสี ซึ่งลักษณะศิลปกรรมเช่นนี้ ถือเป็นงานฝีมือช่างญวน ที่พบได้ตามโบสถ์หรือ สิมหลายแห่งในแถบอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๒. **พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่** เป็นพระพุทธรูปพระประธานในวิหารพระเจ้าใหญ่ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตร พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่มีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม มีเส้นขอบไรพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเป็นรูปเปลวสูงและใหญ่ พระกรรณยาว พระขนงโก่ง พระเนตรเรียวยาวเหลือบลงต่ำ พระนาสิกและพระโอษฐ์เล็ก ริมพระโอษฐ์บนค่อนข้างหนาตรงแย้มพระโอษฐ์กว้าง เส้นพระโอษฐ์โค้งขึ้นเหมือนยิ้มแป้น พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สังขาริเป็นแผ่นใหญ่มาก มีลายปูนปั้นประดับบนสังขาริ ยาวลงมาจรดพระนาภีและปลายตัดตรง พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

^{๔๘} วิโรฒ ศรีสุโร, สิมอีสาน, (กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส, ๒๕๓๖), หน้า ๓๑๐.

ภาพที่ ๔.๑๐ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดโพธิ์ชัยมงคล

๕. วัดพัทธสีมาธรรม

แหล่งโบราณคดีวัดพัทธสีมาธรรมตั้งอยู่ด้านหลังโรงพยาบาลวังสะพุง บ้านบึงผักก้าม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ภายในบริเวณวัดพัทธสีมาธรรมมีกลุ่มใบเสมาหินวัฒนธรรมทวารวดีจำนวนกว่า ๓๐ หลัก ที่พบในเขตบ้านบึงผักก้าม บ้านนาหลัก ตำบลวังสะพุง บ้านห้วยทรายคำ บ้านน้อยนา ตำบลศรีสงคราม และวัดพัทธสีมาธรรม บ้านบึงผักก้าม ตำบลวังสะพุง ส่วนใหญ่เป็นหินทรายสีขาว บางส่วนเป็นหินทรายสีแดง มีหลากหลายขนาด มีรูปสลักลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะทวารวดี ส่วนใหญ่มีรูปสลักคล้ายรูปเจดีย์ สามารถจัดกลุ่มตามรูปแบบได้ดังนี้ กลุ่มที่มีรูปทรงใกล้เคียงหินธรรมชาติ กลุ่มที่สลักเป็นแผ่นเรียบมีรูปร่างค่อนข้างแน่นอน กลุ่มที่สลักเป็นหม้อปูลงมีรูปสลักตอนบน กลุ่มที่สลักเป็นหม้อปูลงมีรูปสลักตอนบนประกอบลายพันธุ์พฤกษา กลุ่มที่สลักเป็นหม้อปูลงมีรูปสลัก ๒ ชั้น ๓ ชั้น ประกอบลายพันธุ์พฤกษา กลุ่มใบเสมาที่เป็นเสาแปดเหลี่ยมฐานบัวปลายสอบเข้าหากัน

เสมาหินส่วนใหญ่ที่พบทำด้วยหินทราย มีการถากหรือโกนให้เป็นแผ่นค่อนข้างแบน ลักษณะของเสมาส่วนใหญ่เป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนล่างของเสมาสอบเข้าหากัน ส่วนบนนั้นผายออกมุมทั้งสองข้างทำเป็นวงโค้งมาบรรจบกันเป็นมุมค่อนข้างแหลมที่กึ่งกลาง ตอนบนของใบเสมาจะสลักเป็นสันนูนคล้ายรูปสลักยอดแหลม อย่างไรก็ตาม ลวดลายที่แกะสลักบนเสมาหินที่พบที่จังหวัดเลยนี้ ถึงแม้จะมีลักษณะโดยส่วนรวมเป็นสันนูนคล้ายรูปสลักยอดแหลมเหมือนๆ กันก็ตาม แต่ทั้งนี้ ลวดลายที่ปรากฏบนใบเสมาเหล่านั้นก็มีความแตกต่างกันอยู่บ้างในรายละเอียด^{๔๔} ใบเสมาที่มีอักษรประกอบศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยได้ทำสำเนาจารึกไว้พบว่าเป็นอักษรอินเดียใต้ (อักษรปัลลวะ) จำนวน ๑๒ บรรทัด ตัวอักษรลบเลือนอ่านได้เป็นบางคำ ลักษณะอักษรรูปแบบนี้สันนิษฐานว่าเป็นรูปแบบอักษรช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖

ภาพที่

๔.๑๑ เสมา

^{๔๔} สมชาติ มณีโชติ, “ใบเสมาหิน จังหวัดเลย”, **มรดกไทยเลย**, รวบรวมโดย ดนุพล ไชยสินธุ์, (เลย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔): หน้า ๙๑-๙๒.

หินในวัดพุทธสิมาราม

การศึกษาของศรีศักร วัลลิโภดม พบว่า หลังจากพิจารณาศึกษารูปร่างลักษณะลวดลาย และลักษณะการปักเสมาหินในอีสานตามท้องถิ่นต่างๆ เห็นว่าเสมาหินอีสานมีหน้าที่หรือความสำคัญ เป็น ๓ อย่างด้วยกัน คือส่วนการปักหินตั้งบนเนินดินที่เนื่องในพิธีกรรมนั้น มีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือหลายๆ แห่งคงถูกเปลี่ยนให้เป็นเนินศาสนสถานเมื่อมีการนับถือพระพุทธศาสนา ในขณะเดียวกันก็มีการกำหนดเนินศาสนาขึ้นใหม่อีกมากมายภายหลังที่นับถือพระพุทธศาสนาแล้ว โดยเหตุนี้จึงพบเนินดินที่มีเสมาหินที่เป็นของเนื่องในพระพุทธศาสนา เห็นได้จากการแต่งรูปร่างเสมาหิน ให้รูปกลับบัว มีลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์และภาพขาดกหรือพุทธประวัติประวัตินั้นอยู่ทั่วไป จนกล่าวได้ว่าเนินดินที่มีเสมาหินปักเหล่านี้ล้วนเป็นแหล่งศาสนสถานสมัยทวารวดี ก่อนที่จะมีการก่อสร้างอาคารทางสถาปัตยกรรม เช่น อุโบสถ วิหาร หรือสถูปเจดีย์ด้วยวัตถุที่ถาวรทั้งสิ้น^{๕๐}

ดังนั้น ลักษณะการปักเสมาหินที่แหล่งโบราณคดีวัดพุทธสิมารามจึงสามารถสันนิษฐานได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เนื่องจากเสมาหินที่พบส่วนใหญ่มีภาพสลักรูปสถูปปรากฏอยู่ อย่างชัดเจนสถูปเจดีย์นั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เสมาหินที่พบนี้น่าจะมีวิวัฒนาการการปักที่สืบเนื่องมาจากการปักหินที่เคยปฏิบัติกันมาก่อน เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในบริเวณภูมิภาคนี้จึงมีการดัดแปลงการปักหินตั้งนั้นให้สอดคล้องกับคติทางพระพุทธศาสนา ด้วยการสลักรูปสถูปเจดีย์บนแท่งหินเหล่านั้นแล้วปักไว้เพื่อแสดงเขตเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา^{๕๑}

๖. วัดศรีคุณเมือง

วัดศรีคุณเมือง ตั้งอยู่บ้านเชียงคาน ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย สังกัด คณะสงฆ์มหานิกาย วัดศรีคุณเมืองไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างแน่ชัด แต่มีจารึกเกี่ยวกับการสร้าง โบสถ์วัดศรีคุณเมืองระบุว่า พระราชครูบุตติ พร้อมด้วยคณะศิษย์ พระอนุพินาศและภริยา พร้อมด้วย บุตรธิดา หลาน ญาติและเหล่าท้าวพระยาขุนหมื่นได้ร่วมกันสร้างสม (โบสถ์) วัดศรีคุณเมืองขึ้นเมื่อวัน เพ็ญ เดือนสี่ ปี พ.ศ.๒๓๘๐^{๕๒} ปัจจุบันมีพระครูสิริปัญญาวิสุทธิ์เป็นเจ้าอาวาส ภายในวัดศรีคุณเมืองมี โบสถ์และพระพุทธรูปประธานปางนาคปรกเป็นโบราณสถานสำคัญ

๑. โบสถ์วัดศรีคุณเมือง จารึกที่ผนังด้านหน้าโบสถ์กล่าวว่าวัดศรีคุณเมืองสร้างในปีจุล ศักราช ๑๑๙๙ (พ.ศ.๒๓๘๐) โดยพระอนุพินาศ เจ้าเมืองปากเหือง พระคำสุขและพระครูโคตร พร้อม ด้วยท้าวพระยาแม่ขุนหมื่นขมขึ้นและภรรยาบุตรธิดาหลาน พระคำสุขและพระครูโคตร ซึ่งรูปแบบ

^{๕๐} ศรีศักร วัลลิโภดม, *แอ่งอารยธรรมอีสาน*, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๔๐๕.

^{๕๑} อ่างแล้ว, สมชาติ มณีโชติ, “โบสถ์เสมาหิน จังหวัดเลย”, หน้า ๙๑-๙๒.

^{๕๒} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย*, (กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๘.

ศิลปะของอาคารโบสถ์เป็นแบบพื้นบ้าน ประกอบด้วยผนังก่ออิฐถือปูน มีมุขโถงด้านหน้าประดับแผ่นรวงผึ้งและหน้าบันสลักไม้ หลังคาทรงจั่วชายคาลาดลงต่ำ ชุ่มประตูทางเข้าทรงปราสาทซ้อนชั้น^{๕๓}

๒. พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีคุณเมือง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นมีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตร มีพุทธลักษณะเป็นแบบเดียวกับพระพุทธรูปนาคปรกแบบล้านช้าง คือประทับนั่งบนขนดนาครเตี้ยๆ มีพังพานพญานาคจำนวน ๙ เศียรแผ่เป็นแผ่นหลังและเหนือพระเศียร พระพักตร์กลมแป้น เม็ดพระศกเล็กแหลม พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกใหญ่งุ้ม พระโอษฐ์แย้มเล็กน้อย กำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕^{๕๔}

ภาพที่ ๔.๑๒

โบสถ์วัดศรีคุณ

เมือง

^{๕๓} อ่างแล้ว, ศูนย์
กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, ออนไลน์, สืบค้นวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ดี, ออนไลน์, สืบค้นวันที่ ๒๐

ภาพที่ ๔.๑๓ พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีคุณเมือง

๗. วัดโพนชัย

วัดโพนชัย บ้านเดิน ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดโพนชัยสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อไรนั้นไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน ปัจจุบันมีพระสิริรัตนเมธี เป็นเจ้าอาวาส นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในคราวเดียวกันกับการสร้างพระธาตุศรีสองรักในระหว่างปี พ.ศ.๒๑๐๓-๒๑๐๖^{๕๕} และจากการศึกษาของผู้วิจัยก็พบว่า วัดโพนชัยเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่และมีความสำคัญต่อชาวด่านซ้ายในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมงานบุญหลวง ซึ่งเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาช้านานแล้ว วัดโพนชัยอาจเป็นวัดสำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเมืองด่านซ้าย หรืออาจเรียกว่าเป็นวัดประจำเมืองด่านซ้ายก็ได้ ภายในวัดโพนชัยมีโบราณสถานที่น่าสนใจ ได้แก่

๑. วิหารหลวงวัดโพนชัย เป็นอาคารรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านช้าง เป็นวิหารเก่าแก่คู่กับวัด แต่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาอย่างต่อเนื่อง ส่วนบนเป็นเครื่องไม้มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ส่วนล่างเป็นผนังก่ออิฐถือปูน มีช่องหน้าต่าง ภายในประดิษฐานพระประธานปูนปั้น วิหารหลวงหันหน้าไปทางทิศใต้ ปัจจุบันวิหารหลวงยังใช้เป็นที่พักผ่อนพิศกรรมทางพระพุทธศาสนา และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพค่อนข้างดี

ภาพที่ ๔.๑๔

วิหารหลวงวัด

โพนชัย

๒. พระเจดีย์วัดโพนชัย เป็นพระเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ฐานตำทรงบัวเหลี่ยม คล้ายกับพระธาตุศรีสองรักแต่องค์ระฆังจะลุดกว่าและมีขนาดเล็กกว่า ประดิษฐานอยู่ด้านหลังวิหารหลวง จากงานการศึกษาเรื่องธาตุอีสานของวิโรฒ ศรีสุโร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้จัดพระเจดีย์รูปทรงเช่นนี้ไว้ในกลุ่มฐานต่ำ โดยมีพระธาตุศรีสองรักเป็นต้นแบบ โดยพระเจดีย์องค์นี้เป็น

^{๕๕} เดิม วิชาคย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗๗.

รูปแบบที่ลอกมาจากพระธาตุศรีสองรัก แต่ช่างได้ยึดส่วนยอดธาตุให้สูงเพรียวขึ้นกว่าเดิมเป็นลักษณะบัวเหลี่ยมคอขวด^{๕๖}

ภาพที่ ๔.๑๕ พระ

เจดีย์วัดพนมชัย

๓. พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๒.๕๐ เมตร ประดิษฐานบนฐานชุกชีเป็นพระประธานภายในวิหารหลวง เมื่อพิจารณาจากพระพักตร์และพุทธศิลป์ หลวงพ่อพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างท้องถิ่น สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัดพนมชัย ปัจจุบันหลวงพ่ोज้าใหญ่ถือเป็นพระพุทธรูปโบราณที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเมืองด่านซ้าย และเป็นพระพุทธรูปที่ชาวด่านซ้ายให้ความเคารพศรัทธาควบคู่กับพระธาตุศรีสองรัก นอกจากนี้ ชาวด่านซ้ายยังเชื่อว่าหลวงพ่ोज้าใหญ่ถูกสร้างขึ้นเพื่อครอบทับรูปพญานาคไว้อีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑๖
เจ้าใหญ่วัดพนม

พระพุทธรูปพระ
ชัย

๘. วัดศรีบุญเรือง

^{๕๖} วิโรฒ ศรีสุโร, ธาตุอีสาน, (กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒-๑๕.

วัดศรีบุญเรือง ตั้งอยู่ที่บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดศรีบุญเรืองสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อไรนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ปัจจุบันมีพระอธิการสุขชัย สุขชโย เป็นเจ้าอาวาส ภายในวัดศรีบุญเรืองมีวิหารหลวง พระประธานในวิหารหลวง โบสถ์และพระพุทธรูปประธานปางนาครกในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ

๑. วิหารหลวงวัดศรีบุญเรือง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ฐานยกสูงจากพื้นราบประมาณ ๑ เมตร ส่วนเครื่องบนและหลังคานั้นชำรุด พระสงฆ์และชาวบ้านจึงได้ทำการบูรณะโดยสร้างหลังคาใหม่ครอบทับส่วนอาคารวิหารหลวงเดิมไว้ และทำเสาขึ้นมาใหม่ เพื่อรักษาสภาพเสา ผนังและกรอบประตู ซึ่งเป็นของเดิมเอาไว้ ซึ่งเป็นอนุรักษโบราณสถานโดยชุมชนที่น่าชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง วิหารหลวงวัดศรีบุญเรืองในอดีตใช้เป็นที่ทำบุญในงานบุญสำคัญของวัด เช่น งานบุญหลวง เป็นต้น^{๕๗}

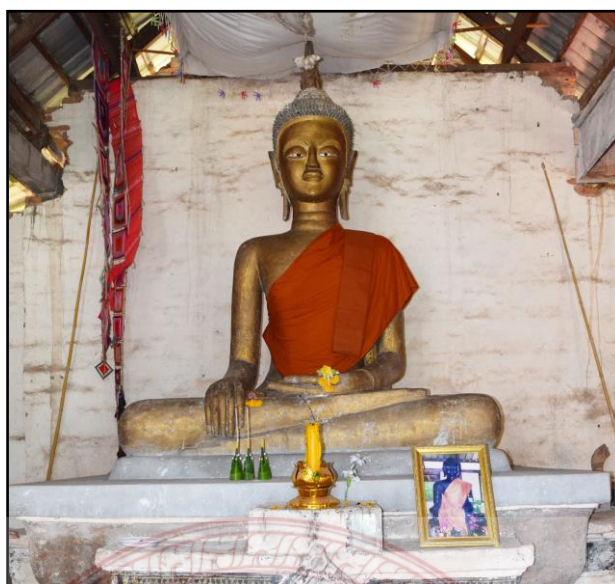
ภาพที่
วิหาร

๔.๑๗
หลวงวัด

ศรีบุญเรือง

๒. พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญเรือง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานภายในวิหารหลวง มีพุทธลักษณะพระพักตร์เรียว พระกรณยาว ไรพระศกโค้งเล็กน้อย พระนลาฏกว้าง ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถิพระรัศมีทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สันขาภิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระวรกายค่อนข้างผอมและเรียว ขัดสมาธิราบ พระเพลาค่อนข้างกว้าง พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระขงฆ์ขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ฐานชุกชีพระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญเรืองมีลายพอกคำประดับอยู่ เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญมีเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างท้องถิ่น สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระอธิการสุขชัย สุขชโย, เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๔.๑๘
ใหญ่วัดศรีบุญเรือง

พระพุทธรูปพระเจ้า

๓. โบสถ์วัดศรีบุญเรือง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด ๓ ห้อง ฐานยกสูงจากพื้นราบ ประมาณ ๑ เมตร มีประตูทางเข้าด้านเดียว มีช่องหน้าต่างด้านละ ๑ ช่อง ไม่มีบานหน้าต่างแต่ทำเป็น ลูกกรง ๓ ซี่แทน ทางขึ้นมีราวทำเป็นตัวพญานาคเลื้อยและมีหางยาวโค้งขึ้นไปพันกันเหนือกรอบ ประตู ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมเอกลักษณ์ที่ช่างท้องถิ่นได้รับอิทธิพลของฝีมือช่างเมื่อนานที่ปั้นไว้ตาม อาคารหลายแห่งในเขตลุ่มแม่น้ำหมัน

ภาพที่

๔.๑๙ โบสถ์

วัดศรีบุญเรือง

๔. พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรือง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางนาคปรก ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๖๕ เซนติเมตร พุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ พระกรณยาว ไร พระศกโค้งเล็กน้อยคล้ายกรอบสี่เหลี่ยมมุมมน ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถี่ พระรัศมีทรงเปลว แกะสลักจากไม้ พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สันขาภิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระวรกายสมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลอ ประดิษฐาน

อยู่บนชดพญานาค ๖ ชั้นสูงจากพื้นโบสถ์ประมาณ ๑.๒๐ เมตร มีพญานาค ๗ เศียรปูนปั้นปรกองค์พระ ลำตัวและเศียรพญานาคลงสีแดงและสีเขียวเป็นหลัก บริเวณลำตัวใกล้กับบันพระองค์มีรูสำหรับระบายน้ำเมื่อมีการสรงน้ำองค์พระออกทางด้านหลัง เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้ว พระประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรืองเป็นลักษณะงานพุทธศิลป์ฝีมือช่างท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลสกุลช่างเมืองน่าน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่

๔.๒๐

พระ

ประธานปางนาคปรกในโบสถ์วัดศรีบุญเรือง

๙. วัดโพธิ์ศรี

วัดโพธิ์ศรี ตั้งอยู่ที่บ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดโพธิ์ศรีสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อไรไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ปัจจุบันมีพระอธิการปริดาติกขปัญโญ เป็นเจ้าอาวาส ภายในวัดโพธิ์ศรีมีวิหารหลวง พระประธานในวิหารหลวง โบสถ์และพระพุทธรูปประธานในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ

๑. วิหารหลวงวัดโพธิ์ศรี เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด ๕ ห้อง ฐานยกสูงจากพื้นราบประมาณ ๑ เมตร เสาทำจากท่อนไม้ขนาดใหญ่ ส่วนเครื่องบนทำด้วยไม้และหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีประตูทางเข้าด้านเดียว ด้านขวาของวิหารหลวงมีช่องหน้าต่าง ๓ ช่อง ส่วนด้านซ้ายมีช่องประตู ๑ ช่องและหน้าต่าง ๒ ช่อง หน้าฐานชุกชีมีธรรมาสันเทศน์ทรงปราสาท ส่วนฐานก่อด้วยอิฐติดกับพื้นวิหารหลวง ส่วนหลังคาทำเป็นทรงปราสาทซ้อนกันขึ้นไปแบบศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบได้ทั่วไปตามวิหารหลวงทางภาคเหนือ เหนือกรอบประตูทางเข้ามีภาพจิตรกรรมรูปราหูอมจันทร์อิทธิพลศิลปะฉวน สำหรับวิหารหลวงวัดโพธิ์ศรีได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานและได้รับการบูรณะ

จากกรม
แล้ว^{๕๘}

๕๘ สัม

ศิลปากร

ม ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๔.๒๑ วิหารหลวงวัดโพธิ์ศรี

๒. พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ศรี เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๔๐ เมตร มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรณยาว ไร พระศกโค้งเล็กน้อยเกือบเป็นเส้นตรง ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถี้ พระรัศมีทรงคล้ายกรวยมีปุ่ม แหลมยื่นออกมา ๔ ด้าน ด้านละ ๓ ปุ่ม พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สังฆาฏีเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัด เรียบ พระวรกายค่อนข้างผอมบางและเรียว ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระขงฆ์ขวา ส่วน พระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา

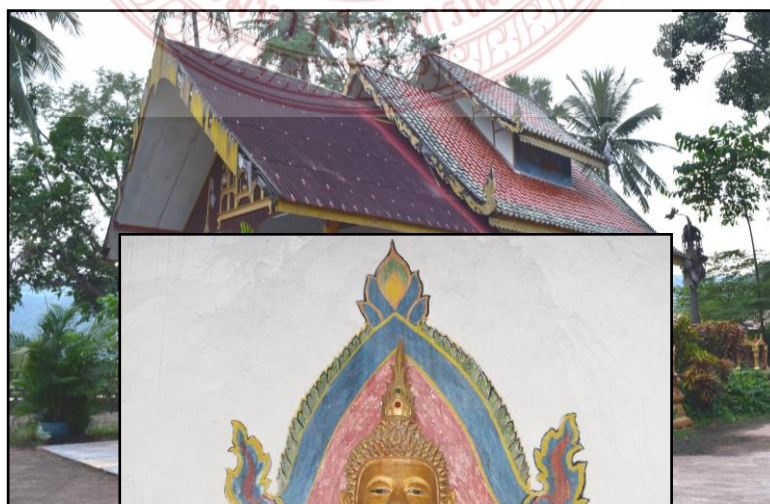
เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ศรีเป็นพระพุทธรูป ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างท้องถิ่น สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ องค์พระและ ส่วนฐานชุกชีมีคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญเรืองเป็นอย่างมาก แตกต่างกันเพียง รายละเอียดเล็กน้อยและการประดับตกแต่งเท่านั้น เนื่องจากที่ฐานชุกชีพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ศรีมีลาย ฟอกคำประดับหลงเหลืออยู่มาก ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าอาจจะสร้างขึ้นโดยช่างกลุ่มเดียวกันและสร้าง ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ส่วนรูปปั้นพระแม่ธรณีบีบมวยผม สวมเครื่องทรงคล้ายกับรูปปั้นเทวดาใน ศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่อยู่ด้านหน้าฐานชุกชีนั้นน่าจะสร้างขึ้นในภายหลัง

ภาพที่ ๔.๒๒ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ศรี

๓. โบสถ์วัดโพธิ์ศรี เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด ๓ ห้อง ฐานยกสูงจากพื้นราบประมาณ ๑ เมตร ส่วนเครื่องบนทำด้วยไม้และหลังคาทรงจั่วซ้อนกัน ๒ ชั้นมุงด้วยกระเบื้อง หน้าบันมีภาพจิตรกรรมรูปพญาคูขี้หอมและลายพันธุ์พฤกษา มีข้อความเขียนด้วยปูนปั้นที่เหนือประตูทางเข้าโบสถ์ว่า “พัทธสิมมานี้สร้างแต่พุทธศักราช ๒๔๗๖” มีประตูทางเข้าด้านเดียว มีช่องหน้าต่างด้านละ ๒ ช่อง ประตูเป็นไม้แกะสลักรูปเทวดาและลายพันธุ์พฤกษา ทางขึ้นมีราวทำเป็นตัวพญานาคเลื้อยและมีหางยาวโค้งขึ้นไปพันกันเหนือกรอบประตู ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของงานศิลปกรรมฝีมือช่างเมื่อนานที่สร้างไว้ตามอาคารหลายแห่งในเขตลุ่มแม่น้ำห้วย สอดคล้องกับคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่นที่เล่าสืบต่อกันมามีช่างชาวเมืองเหนือมาช่วยสร้างโบสถ์ ปัจจุบันโบสถ์หลังนี้อยู่ในสภาพชำรุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนฐานด้านนอกและฝ้าเพดาน ควรแก่การบูรณะซ่อมแซมอย่างเร่งด่วน

๔. พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑ เมตร มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระกรณยาว ไรพระศกโค้งเล็กน้อยคล้ายกรอบสี่เหลี่ยมมุมมน ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถิ พระรัศมีทรงเปลวแกะสลักจากไม้ พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สันขาภิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระวรกายสมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประดิษฐานอยู่บนฐานทรงเอวขึ้นสูงจากพื้นโบสถ์ประมาณ ๑.๒๐ เมตร เขียนสีและประดับกระจกสี ผนังโบสถ์ด้านหลังองค์พระประธานมีภาพจิตรกรรมขุ้มเรือนแก้ว ซึ่งอยู่ในลักษณะสมดุลงดได้สัดส่วนกับองค์พระประธาน เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมแล้วพระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรีพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านอิทธิพลสกุลช่างเมื่อนาน สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมกับโบสถ์เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๖

ภาพที่
วัดโพธิ์ศรี

๔.๒๓ โบสถ์

ภาพที่ ๔.๒๔ พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ศรี

๑๐. วัดศรีโพธิ์ชัย

วัดศรีโพธิ์ชัย ตั้งอยู่ที่บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดศรีโพธิ์ชัยสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่เป็นวัดเก่าแก่ที่คู่กับบ้านแสงภามากกว่า ๒๐๐ ปี วัดนี้เป็นวัดที่จัดงานประเพณีแห่ต้นดอกไม้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดเลยในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ปัจจุบันมีพระครูโพธิจริยาภิวัฒน์ เป็นเจ้าอาวาส ภายในวัดศรีโพธิ์ชัยมีโบสถ์และพระประธานในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ

๑. โบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัย เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาด ๕ ห้อง ฐานยกสูงจากพื้นราบประมาณ ๑ เมตร เสาทำจากท่อนไม้ขนาดใหญ่ ส่วนเครื่องบนทำด้วยไม้และหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา มีประตูทางเข้า ๒ ด้าน คือด้านหน้าและด้านซ้ายของพระประธาน โบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัยมีรูปแบบศิลปะอาคารแบบพื้นบ้าน ประกอบด้วยผนังก่ออิฐถือปูน หลังคาทรงจั่วชายคาลาดลงต่ำมีเสารับโดยรอบและมีคอสองยกสูงรองรับชั้นซ้อนหลังคาด้านบนสุด กำหนดอายุได้ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕^{๖๐}

ภาพที่ ๔.๒๕ โบสถ์วัดศรีโพธิ์ชัย

๒. พระพุทธรูปพระปู่ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปูนปั้นลงรักปิดทอง ฝมือช่างพื้นบ้าน ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร มีพุทธลักษณะพระพักตร์กลม ขมวดพระเกศาเล็กแหลมและถี่ พระรัศมีทรงเปลว พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์แย้ม พระกรและนิ้วพระหัตถ์ใหญ่ สันชาภูมิวดลายปูนปั้นประดับกระจก เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางพุทธศิลป์สามารถกำหนดอายุได้ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕^{๖๑}

ภาพที่ ๔.๒๖
วัดศรีโพธิ์ชัย

พระพุทธรูปพระปู่

๔.๒.๒ สภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย

การศึกษาสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้จัดสภาพปัญหาออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ สภาพปัญหาการรुकล้ำและทำลายโบราณสถานภายในวัด และสภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด

๑. สภาพปัญหาการรुकล้ำและทำลายโบราณสถานภายในวัด

^{๖๑} อ้างแล้ว, ศูนย์ศึกษาศิลปกรรมโบราณในเอเชียอาคเนย์ คณะโบราณคดี, ออนไลน์, สืบค้นวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๑) การทำลายโบราณสถาน ภายในวัดพุทธสิมาราม แม้ว่าจะมีการเคลื่อนย้ายใบเสมาเก็บรักษาในอาคารเพื่อป้องกันแดดฝน แต่ในทางกลับกันผู้รับผิดชอบในการปรับปรุงโครงสร้างหลังคาของอาคารพิพิธภัณฑสถาน ได้ทำการสาทิโครงหลังคาเหล็กเพื่อป้องกันสนิม ทำให้สีที่ใช้ในการทาโครงหลังคาหยดลงมาถูกใบเสมาที่อยู่ด้านล่างเป็นจำนวนมาก สีที่ใช้ทานั้นเป็นสีน้ำมัน ซึ่งการลบออกจากเสมาหินทรายนั้นเป็นการทำได้ยาก จึงพบว่าใบเสมาหินหลายใบที่มีสีหยดลงมาถูกเสมา เกิดรอยดำต่าง นอกจากนี้ ยังมีร่องรอยการถูกทาดำด้วยแปรงเพื่อลบหรือขูดหาตัวเลขนำไปซื้อหวยด้วย ดังนั้นการกระทำเช่นนี้จึงเป็นการทำลายแหล่งโบราณคดีด้วยความประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ภาพที่ ๓.๒๗
เสมาหินใน

รอยสีน้ำมันที่
วัดพุทธสิมา

ราม

๒) การรื้อถอนโบราณสถาน วัดที่เกิดปัญหาการรื้อถอนชัดเจนที่สุดคือ วัดศรีสัตตนาคนี ซึ่งมี การสร้างอาคารวิหารขนาดเล็กขึ้นในพื้นที่ช่องว่างระหว่างโบสถ์กับพระเจดีย์ญาณคุชา วิหารที่สร้างขึ้นใหม่นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันองค์จำลอง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้และปิดทองสะเดก เนื่องจากว่าปติมัตถมเนียมปฏิบัติโดยห้ามผู้หญิงเข้าไปในโบสถ์ จึงทำให้ผู้หญิงไม่มีโอกาสจะได้กราบไหว้หลวงพ่อดำตันอย่างใกล้ชิด ทางวัดจึงได้ดำเนินการสร้างวิหารใหม่นี้ขึ้น^{๒๒} แต่ช่องว่างดังกล่าวไม่ได้เป็นพื้นที่กว้างนัก ทำให้ส่วนหลังคาของวิหารและโบสถ์ชิดเบียดกันอย่างชัดเจน และเป็นการทำลายทัศนียภาพหรือภูมิทัศน์โดยรอบของโบราณสถานด้วย

ลักษณะคล้ายกันนี้ ยังพบได้ที่วัดโพธิ์ชัยมงคล ซึ่งมีการสร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้นติดกับโบสถ์หลังเก่าที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นวิหารแทน ทำให้เป็นการทำลายทัศนียภาพและภูมิทัศน์โดยรอบ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังดีกว่ารื้อถอนโบสถ์เก่าทิ้งไป

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสันตนาคนิวิฐ, เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนี, เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๐.

ภาพที่
วิหาร

๔.๒๘
หลัง

ใหม่ที่สร้างรูก้าโบราณสถานที่วัดศรีสัตตนาค (ตรงกลางภาพ)

ภาพที่
โบสถ์

๔.๒๙
หลัง

ใหม่ที่สร้างประชิดโบสถ์หลังเก่าในวัดโพธิ์ชัยมงคล

๓) การขโมยชิ้นส่วนหรือโบราณวัตถุในเขตโบราณสถานหรือบริเวณวัด ปัจจุบันปัญหาโบราณวัตถุสูญหาย ก็เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ต้องป้องกันอย่างเร่งด่วน วัดที่ยังเจอปัญหาดังกล่าวนี้คือ แหล่งโบราณคดีวัดศรีจันทร์และวัดศรีบุญเรือง ส่วนใหญ่จะเป็นการขโมยพระพุทธรูปไม้แกะสลักขนาดเล็ก ซึ่งทางวัดเองบางครั้งก็ละเลยต่อการเก็บรักษาทำให้ถูกขโมยไปอย่างง่ายดาย สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งความต้องการทางเศรษฐกิจมีสูง เมื่อเห็นสิ่งใดมีค่าก็หักห้ามของตนไว้ไม่ได้ ต้องแอบหยิบจับขโมยไป โดยไม่ละอายหรือเกรงกลัวต่อบาปกรรมที่จะได้รับ

๔) การจอดรถในเขตโบราณสถาน เนื่องจากโบราณสถานส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่วัดซึ่งหลายวัดก็มีพื้นที่ค่อนข้างจำกัดในการจอดรถ ทำให้หลายวัด เช่น วัดศรีจันทร์ วัดศรีชมชื่น วัดศรีคุณเมือง และวัดศรีโพธิ์ชัย เป็นต้น มีการนำคอนกรีตมาเทในลานวัดชิดกับตัวโบราณสถาน เพื่อใช้เป็นที่ยจอดรถของชาวบ้านที่มาทำบุญ การนำรถเข้ามาจอดประชิดโบราณสถานเช่นนี้ ก็ส่งผลกระทบต่อสภาพของโบราณสถานที่ยเสี่ยงต่อการทรุดตัวและแตกร้าวได้

๕) การฝ่าฝืนข้อห้ามของวัด การฝ่าฝืนข้อห้ามมีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นเก็บเศษโบราณวัตถุ การปีนป่ายโบราณสถาน การใช้งานพื้นที่รอบโบราณสถานที่ดินประเภท หรือการฝ่าฝืนข้อห้ามของวัดที่ทำการดูแลโบราณสถาน การฝ่าฝืนข้อห้ามถ้าไม่ทำตามอาจประสบถึงแก่ชีวิตได้หรือไม่ก็อาจจะเกิดความเสียหายที่จะตามมาภายหลัง

พระครูบุญโชติคุณ เจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่นได้ให้ข้อมูลว่า “ในช่วงตอนเย็นมักจะมีเด็กๆ เข้ามาเล่นภายในวัด บริเวณรอบๆ โบสถ์ซึ่งเป็นลานคอนกรีต ทั้งมีการเล่นตะกร้อและฟุตบอล บางครั้งก็เตะมาถูกโบสถ์และเจดีย์ พระเณรก็ได้แค่คอยบอกเตือนตามควร ไม่รู้ว่าเมื่อไหร่ที่จะเตะมาโดนอีก”^{๖๓} ซึ่งกรณีเช่นนี้อาจเกิดจากสาเหตุการที่ไม่เข้าใจหรือไม่เห็นความสำคัญของโบราณสถาน

๒. สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด

๑) ขาดความรู้ ความเข้าใจของชุมชน ปัญหาที่ส่งผลกระทบอย่างมากในการดูแลรักษาโบราณสถานก็คือการขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลรักษา ตลอดจนจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์และรักษามรดกของชาติ การที่ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับโบราณสถานเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่ง อันจะทำให้โบราณสถานเหล่านั้นถูกปล่อยปละละเลยและถูกทำให้พังทลายในที่สุด ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นในทุกวัด

พระครูมงคลโพธิ์วัตร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยมงคล ได้กล่าวว่า การปล่อยให้วัดมีความทรุดโทรมและยังเกิดการผูกฟุ้งไปตามธรรมชาติในการใช้ระยะเวลาการใช้งานนั้น เป็นการปล่อยปละละเลยเป็นอย่างมาก การปล่อยให้โบราณสถานไม่สะอาดเป็นการไม่มีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะชุมชนก็ไม่รู้ว่าโบสถ์สถานภายในวัดนี้มีความสำคัญอย่างไร เขาไม่เข้าใจ ก็เลยไม่ใส่ใจ และฝ่ายพระเองก็ไม่เข้าใจว่าจะต้องทำอะไร หากจะบูรณะก็กลัวผิดกฎหมายบ้านเมือง^{๖๔}

๒๕๖๐.

น. ๒๕๖๐.

ภาพที่ ๔.๓๐ ฐานวิหารพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ชัยมงคลอยู่ในสภาพเริ่มชำรุดผุร่อน

๒) การเข้าถึงวัดและโบราณสถาน วัดหลายแห่งเข้าถึงได้ยาก ด้วยเหตุผลด้านการคมนาคม เช่น วัดศรีสัตตนาคนานนท์และวัดศรีบุญเรือง ซึ่งไม่ได้มีที่ตั้งอยู่ติดหรือใกล้เคียงกับถนนสายหลัก การเข้าถึงต้องเดินทางเข้าไปตามถนนในหมู่บ้านซึ่งอยู่ลึกเข้าไปและถนนก็มีขนาดเล็ก ทั้งยังมีความคดเคี้ยว ทางโค้ง ทางแยกและซอยเล็กๆ แยกย่อยเป็นจำนวนมากกว่าจะถึงวัด และมีป้ายบอกทางไม่ชัดเจน ทำให้การเข้าถึงเป็นไปได้ด้วยความลำบาก

วัดบางแห่งยังไม่มีถนนคอนกรีตหรือถนนลาดยางเข้าถึงเลย ในช่วงหน้าฝนการเข้าถึงเป็นได้ด้วยความยากลำบาก จึงทำให้ส่งผลต่อการละเลยที่จะอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดตามไปด้วย

๓) ขาดป้ายบอกชื่อและข้อมูลความสำคัญของโบราณสถาน ภายในวัดส่วนใหญ่ไม่มีป้ายบอกชื่อและข้อมูลความสำคัญของโบราณสถาน จึงทำให้ชาวบ้านหรือผู้เกี่ยวข้องไม่ทราบความสำคัญจนนำไปสู่ปัญหาการละเลยต่อการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน

จากการสำรวจของผู้วิจัยพบว่ามีเพียงวัดศรีจันทร์ วัดศรีสัตตนาคนานนท์ วัดโพธิ์ชัย วัดศรีคุณเมืองและวัดศรีโพธิ์ชัยเท่านั้นที่มีป้ายประชาสัมพันธ์ข้อมูลประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงบประมาณที่ทางวัดดำเนินการจัดทำขึ้นเอง

๔) การเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ สาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้โบราณสถานเหล่านี้ทรุดโทรมลงนั้นเกิดจากการเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบระหว่างภาครัฐหรือภาคเอกชน หรือแม้แต่หน่วยงานภายในชุมชนเองก็เช่นกัน จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการวัดที่มีโบราณสถานสำคัญและได้รับการสำรวจและขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร เช่น วัดศรีสัตตนาคนานนท์ วัดโพธิ์ชัยมงคล วัดศรีบุญเรือง วัดโพธิ์ศรี เป็นต้น ได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบระหว่างองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และกรมศิลปากรในการดูแลรักษา

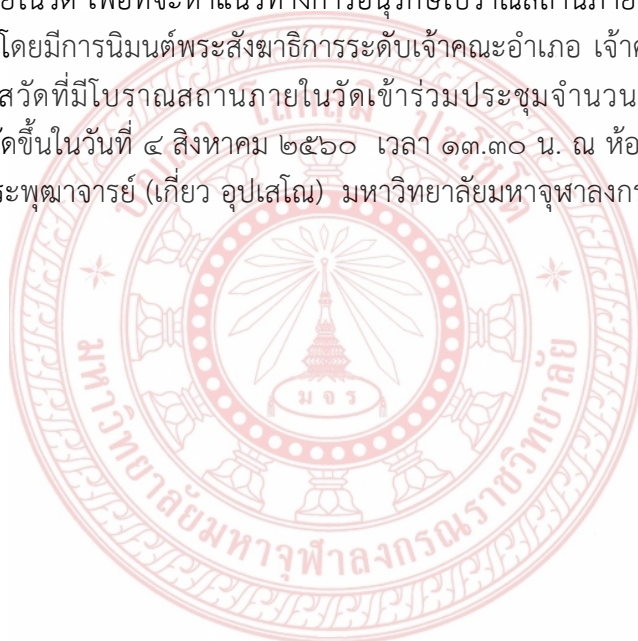
พระอธิการสุขชัย สุขขโย เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง กล่าวว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการขึ้นทะเบียนโบสถ์วัดศรีบุญเรืองเป็นโบราณสถานของชาติ ยังไม่มีความชัดเจนทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ ๔ ขอนแก่น เคยมาทำการสำรวจและเก็บข้อมูลโบราณสถานไปหลายปีแล้ว แต่ก็ไม่มีเอกสารหรือการแจ้งกลับมายังวัดว่าได้มีการดำเนินการถึงขั้นใดแล้ว ทางวัด ชุมชนและหน่วยงานอื่นจึงไม่สามารถดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับโบราณสถานได้ เพราะเกรงว่าจะขัดต่อกฎหมายหากทำการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติแล้ว^{๖๔}

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระอธิการสุขชัย สุขขโย, เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๔.๒.๓ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัด เลย

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบุกรุก ละเลยและขาดการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการและคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ ทำให้ปัญหาที่พบอาจเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน จึงเป็นการอันสมควรที่คณะสงฆ์จังหวัดเลยซึ่งถือเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ควรตระหนักถึงความสำคัญและร่วมหาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้มีความเหมาะสม สามารถปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม

คณะผู้วิจัยจึงได้จัดทำการประชุมเชิงปฏิบัติการประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของโบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย และบทบาทพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด เพื่อที่จะหาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย โดยมีการนิมนต์พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานภายในวัดเข้าร่วมประชุมจำนวน ๓๐ รูป การประชุมเชิงปฏิบัติการนี้ได้จัดขึ้นในวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๓๐ น. ณ ห้องประชุมพระราชวีราภรณ์ อาคารสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

ตารางที่ ๔.๓

แสดงรายชื่อพระสงฆ์ที่เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการ
เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

ที่	รายชื่อ	ตำแหน่ง/วัด	อำเภอ
๑	พระสิริรัตนเมธี	รอง จจ. เลย เจ้าอาวาสวัดโพนชัย	ด่านซ้าย
๒	พระครูประภักตร์จันทโชติ	จต.นาอ้อ เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์	เมืองเลย
๓	พระครูสิทธิธรรมมาภรณ์	จต.กกตู เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดโพนทัน	เมืองเลย
๔	พระปลัดธีรชัย สุจิตโต	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์งาม	เมืองเลย
๕	พระครูโพธิธรรมสโมธาน	เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชุม	เมืองเลย
๖	พระครูสันตินาคินวิฐ	จต.ชัยพลกษ เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคน	เมืองเลย
๗	พระครูบุญโชติคุณ	เจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่น	เมืองเลย
๘	พระมหาประพันธ์ สิริบุญโญ	เจ้าอาวาสวัดศรีมั่งคั่งราม	เมืองเลย
๙	พระมหาตะวัน ชาคโร	จต.ศรีสองรัก เจ้าอาวาสวัดป่ามุงจลินท์	เมืองเลย
๑๐	พระครูปิยสีลาภิรักษ์	เจ้าอาวาสวัดศรีสะเกษ	เมืองเลย
๑๑	พระครูมงคลโพธิ์วัตร	เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยมงคล	เมืองเลย
๑๒	พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์	เมืองเลย
๑๓	พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ	จอ.เชียงคาน เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง	เชียงคาน
๑๔	พระครูปิยสมาจาร	จต.เชียงคาน เจ้าอาวาสวัดโพนชัย	เชียงคาน
๑๕	พระครูธรรมภาณโสภิต	เจ้าอาวาสวัดลุมพินีนาราม	เชียงคาน
๑๖	พระครูโสภาสเจติยานุรักษ์	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุ	เชียงคาน
๑๗	พระอธิการปรีดา ติกขปัญโญ	เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี	ด่านซ้าย
๑๘	พระอธิการสมคิด ขยาสุโก	เจ้าอาวาสวัดจอมมณี	ด่านซ้าย
๑๙	พระอธิการสุขชัย สุขขโย	เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง	ด่านซ้าย
๒๐	พระปลัดยุรนนท์ สุ่มงคโล	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพนชัย	ด่านซ้าย
๒๑	พระครูศรีธีราภรณ์	จอ.ภูเรือ เจ้าอาวาสวัดวารีสาร	ภูเรือ
๒๒	พระครูพิพิธธรรมจักร	รอง จอ.ท่าลี่ เจ้าอาวาสวัดศรีสงคราม	ท่าลี่
๒๓	พระสวัสดิ์ อดตกรโข	รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุอุโมงค์	ท่าลี่
๒๔	พระอธิการณัฐพล ญาณสาโร	เจ้าอาวาสวัดศรีสะอาด	ภูกระดึง
๒๕	พระครูนิมิตธรรมโชติ	จต.ศรีฐาน เจ้าอาวาสวัดโพธิ์นิมิตร	ภูกระดึง

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

ที่	รายชื่อ	ตำแหน่ง/วัด	อำเภอ
๒๖	พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์	จอ.นาแห้ว เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย	นาแห้ว

๒๗	พระครูโพธิสันติชัย	เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย	นาแก้ว
๒๘	พระครูปริยัติกิจรวฒน์	รักษาการ จอ.วังสะพุง วัดศรีบุญเรือง	วังสะพุง
๒๙	พระครูธีรธรรมพิทักษ์	จต.ทรายขาว เขต ๑ เจ้าอาวาสวัดกู่คำ	วังสะพุง
๓๐	พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท	เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว	วังสะพุง

๑. การดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

การประชุมเริ่มต้นจากนายธีระวัฒน์ แสนคำ นักวิจัยและอาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย ในฐานะพิธีกรการประชุมได้กล่าววามันสการต้อนรับพระสังฆาธิการที่เข้าร่วมประชุม ก่อนที่จะมีการกล่าวเปิดการประชุมโดยพระสิริรัตนเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดเลย ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย และเป็นหัวหน้าโครงการวิจัย

จากนั้น พระสิริรัตนเมธีซึ่งเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยได้นำเสนอรายงานการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของโบราณสถานภายในวัดต่างๆ ในจังหวัดเลย ตลอดจนสภาพปัญหาการรุกราน ทำลายและละเลยการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ซึ่งได้จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นำมาสู่การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นระบบ

เมื่อผู้เข้าร่วมการประชุมได้เข้าใจในวัตถุประสงค์แล้ว พระสังฆาธิการที่เข้าร่วมประชุมก็ได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย สามารถสรุปความคิดเห็นจากพระสังฆาธิการที่สำคัญและมีประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทาง ดังนี้

พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ได้เสนอแนวทางว่า “พระสังฆาธิการและคณะสงฆ์ในจังหวัดเลยควรที่จะมีการรวมกลุ่มกันในลักษณะเครือข่าย เพื่อเป็นการให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน รูปใดที่สามารถพัฒนาวัดให้ดีขึ้นได้แล้ว ก็จะมาช่วยแนะนำวัดอื่น อีกอย่างการที่เราจะอนุรักษ์โบราณสถานได้ ก็ต้องอาศัยทุกภาคส่วนในชุมชนมาช่วยกัน จะเอาแค่คณะสงฆ์อย่างเดียวก็เกินไปได้ยาก ทั้งเทศบาล อบต. โรงเรียน ผู้เฒ่าผู้แก่ ทายก ทายิกา ก็ต้องมาช่วยกันหมด จะมาโยนภาระให้พระสงฆ์องค์เดียวก็ลำบาก”

พระครูสิทธิธรรมมาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโพทันทน์ ได้เสนอแนวทางว่า “การที่อนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดได้นั้น เจ้าอาวาส พระเถระภายในวัดต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาก่อน แล้วจึงจะสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ได้ ถ้าพระเถระในวัดยังไม่เห็นความสำคัญ ไม่เห็นคุณค่า ไม่รู้ประวัติความเป็นมา มันก็ไม่ยั่งยืน ไม่สามารถแนะนำชาวบ้าน ลูกหลานเยาวชนได้เลย หากจะทำให้เห็นผลจริงๆ ต้องมีการให้ความรู้พระเถระเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ ความสำคัญและวิธีในการอนุรักษ์โบราณสถานด้วย”

พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว ได้เสนอแนวทางที่สอดคล้องกับพระครูสิทธิธรรมมาภรณ์ว่า “ที่ผ่านมามีเหมือนโยมหรือคนทั่วไปจะให้ความหวัง หรือโยนหน้าที่ให้พระเถระ

ภายในวัดเป็นคนดูแล แต่พระเถระในวัดเองก็ไม่ว่าจะดูแลอย่างไร เพราะก็ไม่ว่าประวัติความเป็นมาของ โบราณสถาน วิหาร เจดีย์ รู้แต่เก่าเท่านั้น ไม่ต้องพูดไปถึงวิธีการอนุรักษ์ที่ถูกต้องเลย ถ้าจะให้เห็น ผลเป็นรูปธรรมก็ต้องให้ความรู้กับพระเถระก่อน ให้เขาเห็นความสำคัญ เห็นคุณค่า จึงจะพัฒนา โบราณสถานได้”

พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย เจ้าคณะอำเภอนาแห้ว ได้ให้คำแนะนำ เพิ่มว่า “วัดศรีโพธิ์ชัยปัจจุบันก็มีกรมศิลปากรเข้ามาดูแล และให้คำแนะนำพระเถระในการดูแล โบราณสถาน ในขณะเดียวกันก็กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมตลอดทุก วัน หน่วยงานต่างๆ ก็ขอใช้สถานที่จัดงาน เพราะว่าเอาโบราณสถานมาเป็นตัวดึงดูดคนร่วมกิจกรรม คราวนี้จะให้เฉพาะพระเถระดูแลอนุรักษ์อย่างเดียวคงไม่ได้ หน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือ ภาคเอกชนก็ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ด้วย ไม่ใช่จะให้เขาเข้ามาใช้สถานที่เราเพียงอย่าง เดียว เทศบาล อบต. ก็ต้องส่งคนมาดูแล พระเถระดูแลอย่างเดียวคงไม่ไหว โดยเฉพาะสถานการณ์ ปัจจุบันที่พระเถระก็แทบจะหาอยู่ประจำวัดแทบไม่มี มีหลวงตาเฝ้าวัด องค์ สององค์เท่านั้น แนว ทางการอนุรักษ์โบราณสถานที่จะเกิดขึ้นต่อไปนี้ ต้องดึงเอาชุมชนและหน่วยงานต่างๆ เข้ามาร่วมด้วย ไม่เช่นนั้นการอนุรักษ์ก็จะเป็นผลสำเร็จ ในส่วนการให้ความรู้แก่พระเถระก็สามารถเชิญเจ้าหน้าที่ กรมศิลป์ หรือผู้รู้ ครูบาอาจารย์ในมหาเถรสมาคมบรรยายให้ฟังก็ได้ ไม่ใช่เรื่องยาก”

พระครูโพธิธรรมสโมธาน เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชุม ได้แสดงความคิดเห็นว่า “ทางเรา ฝ่ายสงฆ์ เนี่ย ควรที่จะร่วมด้วยช่วยกันก่อน ก่อนที่จะพึ่งพาอาศัยชาวบ้าน ก่อนที่จะให้ความรู้ชาวบ้าน เรา ก็ต้องเป็นผู้มีความรู้ก่อน ก่อนที่จะให้ชาวบ้านมาร่วมอนุรักษ์ เราก็ต้องทำเป็นตัวอย่างเขาก่อน ไม่งั้น ชาวบ้านเขาจะมองพระสงฆ์องค์เถระเราไม่ดี ว่าสั่งแต่คนอื่นทำ อยากให้คนอื่นมาช่วย แต่ตนเองอยู่ใน วัดแท้ๆ ยังไม่ทำเลย มันจะเสียหายเปล่าๆ”

พระอธิการสุขชัย สุขขโย เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง แสดงความคิดเห็นว่า “ในประเด็นการ สร้างเครือข่ายก็น่าสนใจ ในกลุ่มคณะสงฆ์เราเองก็ควรมีเครือข่าย หรือมีในรูปกรรมการที่มีพระสังฆาธิ การคอยช่วยเหลือวัดที่มีโบราณสถานในการอนุรักษ์ อย่างที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อดิศัยจันทร์ได้ เสนอ เพราะบางวัดก็มีบุคลากรที่น้อย ไม่มีความพร้อมที่จะดูแลรักษา หรือเป็นเจ้าอาวาสใหม่ อย่าง กระผมที่เพิ่งจะเห็นเจ้าอาวาส ก็ไม่ค่อยรู้เรื่องอะไรมานัก และก็ไม่ได้ทราบด้วยว่าภายในวัดของเจ้า คณะพระสังฆาธิการรูปใดบางที่มีโบราณสถาน วัดใดที่สามารถอนุรักษ์ได้เป็นระบบ ก็จะได้เมตตาว่าวัดที่ ยังไม่พร้อม”

พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง เจ้าคณะอำเภอเชียงคาน ได้สนับสนุน แนวคิดของพระครูประภัศร์จันทโชติและพระอธิการสุขชัย สุขขโย ว่าควรมีการสร้างเครือข่ายพระ สังฆาธิการขึ้นมา “ที่ผ่านมาคณะสงฆ์จังหวัดเลย เรามีโครงการทอดผ้าป่าคณะสงฆ์และโครงการ ผ้าป่าวัดช่วยวัด อันนี้ก็น่าจะมีกลุ่มวัดที่มีของเก่า มีโบราณสถาน หรือที่ไม่มีก็แล้วแต่ ถ้าอยากรวม ตั้ง เป็นกลุ่มขึ้นมา คอยช่วยเหลือกัน อย่างวัดศรีคุณเมืองอย่างนี้ มีความพร้อมอยู่แล้ว หากวัดอื่นจะมา ขอคำแนะนำ ก็ยินดีแนะนำ มีอะไรให้ช่วยก็บอก พระศาสนาจะคงอยู่ได้ก็ต้องมีการวัดถุกอยู่ด้วย เพื่อกันว่ามีวัดเก่า เจดีย์วิหารเก่า มันก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาได้รุ่งเรืองมาในจังหวัด เลยช้านานแล้ว คณะสงฆ์เราจะต้องช่วยกันเป็นอันดับแรก ส่วนจะให้หน่วยงานอื่นๆ เข้ามาช่วยรานั้น ให้เป็นประเด็นรอง”

หลังจากการเสนอความเห็นเพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลยจากพระสังฆาธิการอย่างกว้างขวางแล้ว นายธีระวัฒน์ แสนคำ ในฐานะนักวิจัย จึงได้ทำการสรุปความคิดเห็น แล้วนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลยต่อที่ประชุมทราบ ที่ประชุมได้ทำการพิจารณา และเสนอแนะเพิ่มเติม จนทำให้เกิดเป็นแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลยที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จากนั้น เวลา ๑๖.๒๐ น. พระสิริรัตนเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดเลย ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย และหัวหน้าโครงการวิจัย ได้กล่าวอนุโมทนาขอบคุณพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่เข้าร่วมประชุมเพื่อแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลยนี้ และกล่าวปิดการประชุมเชิงปฏิบัติการ

๒. แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

ผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ในวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐ สามารถสรุปแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลยได้ ๒ แนวทาง คือ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดโดยพระภิกษุสามเณรภายในวัด และแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ

แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดโดยพระภิกษุสามเณรภายในวัด

แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดโดยพระภิกษุสามเณรภายในวัด ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถาน พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ร่วมกัน ดังนี้

๑) พระภิกษุสามเณรต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน ตลอดจนได้รับความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของพระภิกษุสามเณรภายในวัด พระภิกษุสามเณรถือเป็นบุคลากรภายในวัดที่มีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานโดยตรงการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องนั้น ถือเป็นการพัฒนาบุคลากรของวัด จะทำให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดเห็นความสำคัญและมีจิตสำนึกต่อการเป็นเจ้าของพื้นที่และการเป็นผู้ดูแลโบราณสถานอันเป็นมรดกของแผ่นดิน นอกจากนี้ หากพระภิกษุสามเณรภายในวัดมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถานแล้ว ก็จะสามารถให้ข้อมูลแก่ประชาชนที่เข้ามาศึกษาภายในวัด ให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถานด้วย

๒) พระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน โดยพระสังฆาธิการอาจมอบหมายให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดมีการผลัดเปลี่ยนกันดูแลบริเวณโบราณสถาน ทั้งทำความสะอาด ดูแลภูมิทัศน์โดยรอบ ตรวจตราดูสภาพโบราณสถาน หากพบจุดชำรุดหรือจุดที่เสี่ยงต่อการทรุดโทรมมากขึ้นก็ให้รีบแจ้งเจ้าอาวาสทราบ นอกจากนี้ ควรมีการติดไฟส่องสว่างโบราณสถานในยามค่ำคืน เพื่อป้องกันมิจฉาชีพเข้ามาลักลอบขุดหรือขโมยโบราณวัตถุภายในโบราณสถานด้วย หากพบว่าโบราณสถานอยู่ในสภาพทรุดโทรมต้องแจ้งกรมศิลปากรหรือ

หน่วยงานราชการเพื่อเข้ามาดูแลตรวจสอบโบราณสถานเมื่อทรุดโทรมมาก และรีบทำการดูแลซ่อมแซมแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าตามหลักวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อป้องกันความรุนแรงของปัญหาที่จะเกิดขึ้น

๓) พระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องร่วมกันวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรง มีการวางแผนการดูแลอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การดูแลสภาพเบื้องต้น การพัฒนาให้อยู่สภาพมั่นคง การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม การประชาสัมพันธ์ และการวางระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ภายในวัด เพื่อรองรับพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยว การจัดการปัญหาและประเมินผลการทำงาน ซึ่งจะทำให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดเข้าใจขั้นตอนการทำงาน มากกว่าที่มีหน้าที่ทำความสะอาดหรือดูแลแบบวันต่อวันเท่านั้น

๔) พระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องร่วมมือกับชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม โดยต้องไม่ปิดกั้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการเข้ามาดูแลอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน ให้ค่านึงเสมอว่าโบราณสถานที่อยู่ภายในวัดมิได้เป็นแค่สมบัติของวัดเท่านั้น แต่ยังเป็นสมบัติของชาติ ที่ทุกคนในชาติสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและพัฒนาเพื่อให้เกิดผลดีแก่วัดและชุมชนท้องถิ่นได้

๕) พระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องพยายามสร้างเครือข่ายในการดูแลรักษาโบราณสถานกับกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายในวัดมีโบราณสถาน ไม่ว่าจะในเขตจังหวัดเลยหรือจังหวัดอื่นๆ ก็ตาม เพื่อให้ได้เครือข่ายในการช่วยเหลือดูแล ให้คำแนะนำและแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานระหว่างคณะสงฆ์ด้วยตนเอง

แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ

แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ พระสังฆาธิการต้องเป็นผู้มีใจกว้างและไม่ปิดกั้นการเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลโบราณสถานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพราะโบราณสถานนับว่ามีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นในหลายด้าน ตลอดจนเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี เสริมสร้างภูมิทัศน์ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้ โบราณสถานยังเป็นแหล่งรวมของศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาจากชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ และมีคุณค่าอย่างยิ่ง จึงจำเป็นที่ชุมชน หน่วยงานราชการ และหน่วยงานภาคเอกชนจะต้องเข้ามามีบทบาทและรับผิดชอบร่วมกับทางวัด ไม่ว่าจะโดยการเริ่มต้นจากฝ่ายวัด หรือชุมชนและฝ่ายหน่วยงานก่อนก็ตาม พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ไว้ ดังนี้

๑) ชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ควรมีการส่งเสริมให้บุคลากรในหน่วยงานเข้ามาเรียนรู้ความสำคัญของโบราณสถานในท้องถิ่น จากสภาพที่คนภายในชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญของแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนอันส่งผลให้เกิดการบุกรุก รุกล้ำและทำลายโบราณสถานบ่อยครั้ง จึงควรจะมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่

คนในชุมชน เพื่อส่งผลที่จะช่วยในการเสริมสร้างถึงจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษาโบราณสถานให้มากขึ้นและอยู่คู่วัดและชุมชนนั้นๆ ต่อไป

ในขณะเดียวกันสถานศึกษาก็ควรให้นักเรียนนักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพื่อที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเด็กหรือเยาวชนเหล่านี้มาทำการพัฒนาต่อไปในอนาคต เช่น มีการจัดอบรมมัคคุเทศก์น้อย ทั้งนี้เพื่อคนในชุมชนไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและให้การสนับสนุนเพื่อให้โบราณสถานในชุมชนนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่ารายได้มาสู่ชุมชนนี้ต่อไป

๒) ชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ควรที่จะมีส่วนร่วมกับทางวัดในการจัดสภาพภูมิทัศน์ให้กับโบราณสถาน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและเป็นแรงจูงใจต่อการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ มีการติดป้ายประกาศห้ามทิ้งขยะหรือระบุดูทิ้งให้ชัดเจน เพื่อป้องกันการทิ้งขยะทำลายสภาพแวดล้อมรอบโบราณสถานและบริเวณวัด ควรมีการจัดทำหนังสือหรือสื่อภาพเคลื่อนไหว โดยให้เด็กนักเรียนหรือเยาวชนที่ได้รับการเรียนการสอนจากโรงเรียนเข้ามาร่วมสร้าง เว็บไซต์หรือเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวและโบราณสถานที่อยู่ในวัดในชุมชนนั้นๆ

๓) ภายในชุมชนควรที่จะต้องมีผู้ดำเนินการตั้งผู้นำหรือการตั้งตัวแทนขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ที่คอยกำกับดูแลให้ชาวชุมชนร่วมกันสอดส่องดูแลความเรียบร้อยของโบราณสถาน ทั้งนี้เพื่อให้สูญเสียบประมาณไปกับการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์โบราณสถานมากเกินไป อีกทั้งผู้นำต้องชี้แจง ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแก่หน่วยงานภาครัฐและคนในชุมชนอย่างเป็นกลางและเท่าเทียม โดยที่ตัวของผู้นำเปรียบเสมือนหัวหน้าชุมชนหรือผู้ที่คอยวางกฎระเบียบทุกอย่างแก่ชุมชนตัวเอง

ฝ่ายปกครองท้องถิ่นและฝ่ายปกครองท้องที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากที่ผ่านมาแนวทางและความร่วมมือกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับฝ่ายปกครองท้องที่คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลยังขาดความร่วมมือและประสานงานกันอย่างจริงจังและเข้มแข็งในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานในท้องถิ่นของตน การที่จะดูแลให้ครอบคลุมและเป็นไปในแนวทางเดียวกันได้นั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา

๔) ในชุมชนควรมีการใช้ระบบเสียงตามสายของชุมชนต่างๆ ที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดเพื่อใช้เป็นสื่อในการประกาศให้มีการรณรงค์ขึ้นภายในชุมชนตัวเองเป็นประจำทุกๆ ครั้ง และควรมีการจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีอย่างจริงจังในการอนุรักษ์โบราณสถานที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ควรได้รับความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย อาทิ พระภิกษุสามเณร นักเรียน ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในการให้ความร่วมมือกันภายในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

นอกจากนี้ สิ่งที่ผู้นำชุมชน พระสงฆ์และชาวบ้านภายในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ ต้องร่วมกันทำขึ้น ควรมีการร่วมกันจัดกิจกรรมหรือเพณีในลักษณะเชิงท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้บุคคลทั้งในและนอกเข้ามา

๕) หน่วยงานภาครัฐในชุมชน ทั้งเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนสภาวัฒนธรรมตำบลและสภาวัฒนธรรมอำเภอ ควรขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเพิ่มมากขึ้น และนำเครือข่ายเหล่านั้นมาร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดต่อไป

โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรนำโบราณสถานภายในวัดมาเป็นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แล้วนำมาปรับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่

ในขณะเดียวกันควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มของชุมชนในการเข้ามาทำกิจกรรมภายในวัด เช่น กลุ่มทอผ้าหรือกลุ่มจักสานของผู้สูงอายุในชุมชน ก็จะทำให้วัดกลายเป็นแหล่งเรียนรู้หลายๆ ด้าน ประกอบกับเป็นวัดที่มีโบราณสถานด้วย ก็จะเป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมมากขึ้น ซึ่งก็หมายถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในชุมชนด้วย

๖) ชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ควรร่วมกันวางแผนการพัฒนาโบราณสถาน และจัดหางบประมาณมาใช้ในการอนุรักษ์ บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน ตลอดจนปรับปรุงพัฒนาสภาพภูมิทัศน์รอบๆ โบราณสถานให้เหมาะสมต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวด้วย ไม่ควรที่จะโยนภาระความรับผิดชอบด้านการจัดหางบประมาณให้แก่ทางวัดเพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากทางวัดก็ต้องใช้งบประมาณในการก่อสร้างหรือซ่อมแซมเสนาสนะ รวมทั้งดูแลด้านสาธารณูปโภคต่างๆ ภายในวัดด้วย ในขณะเดียวกันวัดก็มีข้อจำกัดหลายๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับการหางบประมาณด้วย

แผนผังที่ ๔.๑ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

๔.๓ การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

การศึกษาการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการและพระสงฆ์ รวมทั้งการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย มารวบรวมและนำเสนอออกเป็น ๒ ประเด็นหลัก ได้แก่ การดำเนินการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย และทิศทางการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๔.๓.๑ กระบวนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ในการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เป็นการดำเนินการโดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” โดยอาศัยความร่วมมือจากพระสังฆาธิการและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชนขึ้น

กระบวนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย มีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทำหนังสือแนบมัสการ/เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย ซึ่งประกอบไปด้วยพระสังฆาธิการจากวัดที่มีโบราณสถานจำนวน ๓๐ รูป ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นบุคคลที่ได้รับการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ และเป็นส่วนหนึ่งที่เคยให้สัมภาษณ์ข้อมูลในระหว่างการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม และระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัด เพื่อให้มาร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมพระราชมหาราชวิธาน อาคารสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในการประชุมเริ่มต้นจากนายธีระวัฒน์ แสนคำ ทีมวิจัย ได้กล่าวแนบมัสการพระสังฆาธิการที่เข้าร่วมประชุมทุกท่าน ก่อนที่จะมีการกล่าวเปิดการประชุมโดยพระสิริรัตนเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดเลย ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัย

จากนั้น นายธีระวัฒน์ แสนคำ ซึ่งเป็นผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของโบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย ตลอดจนสภาพปัญหาการรुकล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์ และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัด ซึ่งได้จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งนำมาสู่การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นระบบและมีเครือข่ายในระดับชุมชน

เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ได้นำเสนอตัวอย่างข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาวัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน

เมื่อผู้เข้าร่วมการประชุมได้เข้าใจในแนวทางการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ประธานที่ประชุมก็ได้ดำเนินการสรรหาและคัดเลือกตัวแทนพระสังฆาธิการและบุคคลเกี่ยวข้องเพื่อเป็นคณะกรรมการบริหารงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ที่ประชุมได้มีมติเลือกพระสิริรัตนเมธี เจ้าอาวาสวัดโพนชัย รองเจ้าคณะจังหวัดเลย เป็นประธานเครือข่าย พระครูประกาศ์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เป็นรองประธานเครือข่าย และมีการเลือกพระปลัดยุรนนท์ สุ่มงคโล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพนชัย เป็นเลขานุการและผู้ประสานงานเครือข่าย พร้อมทั้งเลือกกรรมการบริหารงานเครือข่ายที่มีทั้งพระสังฆาธิการอีก ๗ รูป

จากนั้นก็เป็นการประชุมปรึกษาหารือแนวทางหรือทิศทางการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยมีพระสิริรัตนเมธีเป็นประธานในการประชุมหารือ เมื่อได้แนวทางการทำงานแล้ว ก็เป็นการสรุปการประชุม และปิดการประชุมเชิงปฏิบัติการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๔.๓.๒ การจัดการและการบริหารงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยอย่างสมบูรณ์เป็นรูปธรรม จึงมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อคัดเลือกและกำหนดบทบาทหน้าที่คณะทำงานสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมพระราชวโรภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย จากการเสนอชื่อของผู้เข้าร่วมประชุม ทำให้ได้คณะทำงานสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลตามตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๔

แสดงรายชื่อคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ที่	รายชื่อ	ตำแหน่ง/วัด	ตำแหน่ง การทำงานเครือข่าย
๑	พระสิริรัตนเมธี	เจ้าอาวาสวัดโพ้นชัย	ประธานเครือข่าย
๒	พระครูประภักตร์จันทโชติ	เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์	รองประธานเครือข่าย
๓	พระครูสิทธิธรรมาภรณ์	เจ้าอาวาสวัดโพ้นท้น	กรรมการ
๔	พระปลัดธีรชัย สุจิตโต	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์งาม	กรรมการ
๕	พระครูโพธิธรรมสโมธาน	เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชุม	กรรมการ
๖	พระครูสันตินาคนิวิฐ	เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคน	กรรมการ
๗	พระครูบุญญโชติคุณ	เจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่น	กรรมการ
๘	พระครูมงคลโพธิ์วัตร	เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยมงคล	กรรมการ
๙	พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์	กรรมการ
๑๐	พระครูโอภาสเจติยานุรักษ์	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุ	กรรมการ
๑๑	พระอธิการปรีดา ติคุขปัญโญ	เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี	กรรมการ
๑๒	พระอธิการสมคิด ขยาสุโก	เจ้าอาวาสวัดจอมมณี	กรรมการ

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

๑๓	พระอธิการสุขชัย สุขชัย	เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง	กรรมการ
๑๔	พระปลัดยุรนนท์ สุ่มงคโล	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพ้นชัย	กรรมการ
๑๕	พระอธิการณัฐพล ญาณสาโร	เจ้าอาวาสวัดศรีสะอาด	กรรมการ

๑๖	พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์	เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย	กรรมการ
๑๗	พระครูโพธิสันติชัย	เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย	กรรมการ
๑๘	พระครูธีรธรรมพิทักษ์	เจ้าอาวาสวัดกู่คำ	กรรมการ
๑๙	พระสวัสดิ์ อุตตรรกโข	รก.เจ้าอาวาสวัดพระธาตุโหมงค์	กรรมการ
๒๐	พระปลัดยุรนนท์ สุ่มงค์	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย	เลขานุการเครือข่าย

เมื่อสามารถสรรหาหรือคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะทำงานก็ได้ร่วมปรึกษาหารือกับที่ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานและเครือข่ายวัดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถือว่าผู้เข้าร่วมประชุมในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมพระราชวิราภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย นั้น เป็นเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยทุกรูป

การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ที่ประชุมเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ดังนี้

๑) ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างวัดที่มีโบราณสถานกับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กรรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกัน

๒) ทำหน้าที่แจ้งข่าวสารการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ให้เครือข่ายตามวัดหรือชุมชนต่างๆ ได้รับทราบร่วมกัน

๓) ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อหางบประมาณมาดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซมและพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้อยู่ในสภาพคงทน และอยู่ในภูมิทัศน์ที่เหมาะสม

๔) ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดในเขตจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรมและวัฒนธรรมในระดับจังหวัดเลย

๕) ทำหน้าที่จัดการประชุมเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกัน

๖) คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แต่ละชุดมีวาระในการดำเนินงาน ๓ ปี เมื่อหมดวาระให้มีการดำเนินการประชุมเพื่อคัดเลือกคณะทำงานชุดใหม่ตามความเหมาะสม

บทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยข้างต้นนี้ ถือเป็นแนวทางการจัดการและการบริหารงานเครือข่ายเครือข่ายการ

อนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่จะมีการดำเนินการต่อไปอย่างน้อยก็เป็นวาระละ ๓ ปี ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของการทำงานโดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน ซึ่งจะเป็งานที่ทำควบคู่กับเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ซึ่งเป็นกลุ่มเครือข่ายพระสงฆ์ ตัวแทนหน่วยงานราชการและผู้นำชุมชนที่เกิดขึ้นเพื่อดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จากโครงการวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย” ซึ่งมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สิงอุดม รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย เป็นหัวหน้าโครงการและได้รับการสนับสนุนงบวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอีกด้วย

๔.๓.๓ แนวทางการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

หลังจากที่มีการตั้งคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยขึ้นมา พร้อมทั้งมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เพื่อให้การทำงานของคณะทำงานเครือข่ายพระสังฆาธิการได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้กำหนดทิศทางการทำงานโดยนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการ

การกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่าย

ในการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยนั้น ได้มีความพยายามในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์หรือบูรณาการใช้ในการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น เป็นได้โดยธรรม ไม่เกิดความกดดัน หรือเบียดเบียนเวลาการทำงานหลักของคณะทำงาน

พระไตรปิฎกถือเป็นศูนย์กลางคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตั้งแต่ในการดำเนินชีวิตประจำวันไปจนถึงการปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน และเมื่อมีการประยุกต์ศาสตร์หรือการบูรณาการศาสตร์ทั้งหลายเข้ากับหลักพุทธธรรมแล้ว ย่อมส่งผลถึงการพัฒนาที่มีมิติสามารถต่อยอดหรือขยายผลออกไปได้กว้างขวางและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่าระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีการพัฒนาคนเป็นหลัก ประกอบกับการพัฒนาสังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี^{๖๖}

แนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ผู้วิจัยและคณะทำงานได้นำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวนโยบายการ

^{๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอล คิมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒๕-๒๕๖.

ทำงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดเชิงบูรณาการ อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

อปินิยานิธรรม แปลว่า ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ ประการ^{๖๗} ดังนี้

๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ

๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ลบล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕) ไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น

๖) ยินดีในเสนาสนะป่า

๗) ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า สพรหมจารี (เพื่อนพรหมจารี)ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มาขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่ผาสุก

อปินิยานิธรรมทั้ง ๗ ประการ ถือว่าเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม และยังเป็นหลักปฏิบัติที่นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สามารถนำหลักพุทธธรรมอปินิยานิธรรมมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางในการบูรณาการการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้ ดังนี้

๑. ผลักดันให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัด ทั้งหน่วยงานราชการระดับนโยบายในพื้นที่หรือในจังหวัด ชุมชนและพระภิกษุสามเณรภายในวัด ต้องหมั่นประชุมกันเป็นประจำ เพราะการประชุมกันบ่อยๆ เป็นการระดมสมอง รวมความสามารถที่ทุกคนมี นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง และหาแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ต้องหมั่นประชุมปรึกษาหารือในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดร่วมกันอยู่เนืองๆ เพราะโบราณสถานถือเป็นทรัพยากรของชุมชน ที่คนในชุมชนต้องมีสิทธิและส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง^{๖๘} จะอาศัยเฉพาะกลไกของภาครัฐและการสนับสนุนจากภายนอกอย่างเดียวไม่ได้

๒. ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานต่างๆ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันปฏิบัติการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด มีความ

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๓), หน้า ๒๑๒-๒๑๓.

^{๖๘} อานันท์ กาญจนพันธุ์, มิติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐๕-๒๕๒.

รับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียง และเมื่อถึงตอนทำงานก็ต้องทำงานของส่วนรวมให้ดี เพื่อความมั่นคงถาวรของโบราณสถานและพระพุทธศาสนา

๓. สร้างความรู้ความเข้าใจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานภายในวัดต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือข้อบังคับ โดยทุกคนต้องถือระเบียบข้อบังคับเพื่อปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐก็ไม่ยกเอาอำนาจหน้าที่มาข่มขู่ชาวบ้าน จนเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยก และต้องปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานอย่างสุดความสามารถ

๔. สร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดนั้น ควรให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ เช่น พระภิกษุธรรมสุธี เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุต) เจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาวาส พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ พระสิริรัตนเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดเลย ประธานคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย วัฒนธรรมจังหวัดเลย ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย เป็นต้น เพราะความเป็นผู้ใหญ่กับความเป็นผู้น้อยเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก อย่างน้อยผู้ใหญ่หรือผู้นำก็จะมีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า

๕. สร้างความรู้ความเข้าใจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานภายในวัดต้องไม่ละเลยอำนาจความอยาก ความเห็นแก่ตัว เช่น ทุจริตงบประมาณที่ได้รับอนุมัติให้มาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน ต้องใช้งบประมาณให้ถูกต้องและเป็นประโยชน์มากที่สุด ไม่โลภเอาโบราณวัตถุหรือของมีค่าที่เกี่ยวกับโบราณสถานไปเป็นของส่วนตัว เป็นต้น

๖. จัดกิจกรรมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานภายในวัดต้องรักสันติภาพ ชัดเกลาจิตใจอยู่เสมอ แสดงถึงความเป็นผู้มีนิสัยดี พร้อมทั้งจะปฏิบัติงานโดยไม่ประมาท การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณสถานเป็นคนดี ย่อมเป็นเกียรติ เป็นศักดิ์ศรี เป็นเครื่องยืนยันความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติภารกิจได้ดี

๗. ส่งเสริมและสนับสนุนคนดี ปกป้องคนดี ส่งเสริมคนดี และเลือกคนดีมีความสามารถเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัด เพื่อที่จะนำพาให้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัดนั้นๆ ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พระพุทธศาสนาและศิลปกรรม สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจสืบไป

การกำหนดพันธกิจการทำงานของเครือข่าย

หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมพระราชวชิราภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ได้กำหนดพันธกิจของคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ดังนี้

“ดำเนินการจัดกิจกรรมสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้แก่พระภิกษุสามเณรและคนชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้คงอยู่คู่ชุมชนสืบไป”

พันธกิจข้างต้นถือเป็นแนวทางแนวทางสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดของคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ซึ่งจะมีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และแนวนโยบายการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัด โดยบูรณาการตามหลักพุทธธรรม

การกำหนดกิจกรรมของเครือข่าย

เนื่องจากการทำงานของคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงเวลาการวิจัย หากแต่จะเกิดขึ้นหลังจากปิดโครงการวิจัยไปแล้ว คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย จึงได้หารือกันเพื่อกำหนดกิจกรรมที่จะทำร่วมกันของคณะทำงานในรอบปีเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ดังนี้

๑. คณะทำงานเครือข่ายเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย จะมีการประชุมปรึกษาหารือในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง เพื่อให้เกิดการติดตามผลการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม

๒. เมื่อคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้รับทราบปัญหาเกี่ยวกับโบราณสถานภายในวัด จะต้องรีบดำเนินการประสานงานกับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นให้ทันที่และเป็นระบบตามระเบียบราชการ

๓. คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย จะร่วมกันขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรมและวัฒนธรรมในระดับจังหวัด

๔. คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย จะดำเนินการจัดการประชุมให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้แก่ประชาชนทั่วไปอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน

๕. คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจะดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกับชุมชนอย่างน้อยปีละ ๒ แห่ง เพื่อให้เกิดการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชน

การประสานงานของเครือข่าย

ในการประสานงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยนั้น ในเบื้องต้นทางคณะทำงานได้ใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางในการติดต่อประสานงานระหว่างกัน โดยตั้งกลุ่มแอฟริเคชั่น Line ว่า “กลุ่มเครือข่ายพระสังฆาธิการนักรักษ์ฯ” โดยมีพระปลัดยุรนนท์ สุ่มงคโล ซึ่งเป็นกรรมการและเลขานุการคณะทำงานเป็นแอดมิน และใช้ช่องทางแอฟริเคชั่น Facebook และโทรศัพท์เป็นอีกช่องทางในการติดต่อประสานงาน

ส่วนในการประสานอย่างเป็นทางการ กรณีมีการเรียกประชุมปรึกษาหารือหรือมีเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องแจ้งคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยอย่างเป็นทางการ พระปลัดยุรนนท์ สุ่มงคโล จะเป็นผู้รับคำสั่งจากพระสิริรัตนเมธี ประธานเครือข่าย เป็นผู้ส่งหนังสือออกไปยังคณะทำงานเพื่อให้ทราบข้อมูลอย่างเป็นทางการ

สถานที่ที่ใช้ในการประสานงานของเครือข่าย สามารถติดต่อได้ ๒ แห่ง คือ สามารถติดต่อได้ที่สำนักงานรองเจ้าคณะจังหวัดเลย วัดโพธิ์ชัย อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย หรือประสานงานได้ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๔.๓.๔ วิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ในการวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ผู้วิจัยให้หลักการเดียวกับเทคนิคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพหรือการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม หรือ “SWOT Analysis” ซึ่งเป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์สำหรับองค์กรหรือโครงการ สามารถช่วยให้เรากำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายในโอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการดำเนินงานขององค์กรหรือการดำเนินงานต่างๆ ได้

เทคนิคนี้ อัลเบิร์ต ฮัมฟรีย์ (Albert Humphrey) ได้ชื่อว่าเป็นผู้เริ่มแนวคิดนี้โดยนำเทคนิคนี้มาแสดงในงานสัมมนาที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ก่อนที่จะมีการใช้กันอย่างแพร่หลายในมหาวิทยาลัย ฮาร์วาร์ด ประเทศอังกฤษ มาตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๙๖๐ โดยจะใช้ในการประเมินสถานการณ์และวางแผนกลยุทธ์ รวมทั้งตรวจสอบสภาพองค์กรทั้งภายในและภายนอก โดยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูล ๔ อย่างด้วยกันคือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อแก้ไขปัญหาภายในและภายนอกขององค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

องค์ประกอบของ SWOT มีทั้งหมด ๔ อย่างด้วยกัน ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ SWOT นั่นเอง ซึ่งเป็นการนำตัวอักษรหน้าในภาษาอังกฤษของหลักการทั้งหมด ๔ อย่างมารวมกัน เพื่อความสะดวกสบายและง่ายในการจดจำนั่นเอง ซึ่งประกอบไปด้วย

จุดแข็ง (Strength) คือ ความสามารถและสถานการณ์ที่ดีภายในองค์กร ซึ่งในงานวิจัยนี้คือ จุดแข็งหรือจุดเด่นของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

จุดอ่อน (Weakness) คือ ความสามารถและสถานการณ์ที่เป็นข้อด้อยขององค์กร ซึ่งต้องได้รับการแก้ไข ในงานวิจัยนี้คือ จุดอ่อนของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

โอกาส (Opportunity) คือ หนทางที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ ในงานวิจัยนี้คือ โอกาสของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ที่สามารถทำกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

อุปสรรค (Threat) คือ ปัจจัยที่ขัดขวางการทำงานขององค์กร ในงานวิจัยนี้คือ อุปสรรคของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ขัดขวางหรือเป็นปัญหาต่อทำกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

จากการวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อหาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ หรือการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม หรือ “SWOT Analysis” ได้ผลการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕

แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด
ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

สภาพ SWOT	ข้อมูลทั่วไปและศักยภาพของเครือข่ายฯ
จุดแข็ง	คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเต็มไปด้วยพระสังฆาธิการที่มีความรู้ความสามารถในงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายปกครอง ฝ่ายศาสนสงเคราะห์ และพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาวัด คณะทำงานมีข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน คณะทำงานส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านอยู่แล้ว พุทธศาสนิกชนในชุมชนส่วนใหญ่ก็เป็นผู้ใฝ่ในบุญกุศล พร้อมทั้งจะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

จุดอ่อน	คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยยังมีบุคลากรกระจายตัวไม่ครบตามโบราณสถาน
โอกาส	คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยมีวิธีการติดต่อประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานค่อนข้างรวดเร็ว โบราณสถานภายในวัดหลายแห่งกำลังได้รับการพัฒนาจากชุมชนและส่วนราชการเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยว เช่น วัดศรีจันทร์ วัดโพนชัย เป็นต้น ซึ่งจะทำให้การทำงานของเครือข่ายสามารถเห็นผลงานการพัฒนาได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น นำมาสู่ความเข้าใจของชุมชน
อุปสรรค	คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยต่างก็มีภาระความรับผิดชอบในงานประจำของตนเอง และพักอยู่ห่างไกลกัน ทำให้อาจมีเวลาจำกัดที่จะดำเนินการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัด รวมทั้งการประสานงานและการทำงานขับเคลื่อนที่ยังขาดงบประมาณรองรับในการทำกิจกรรมต่างๆ

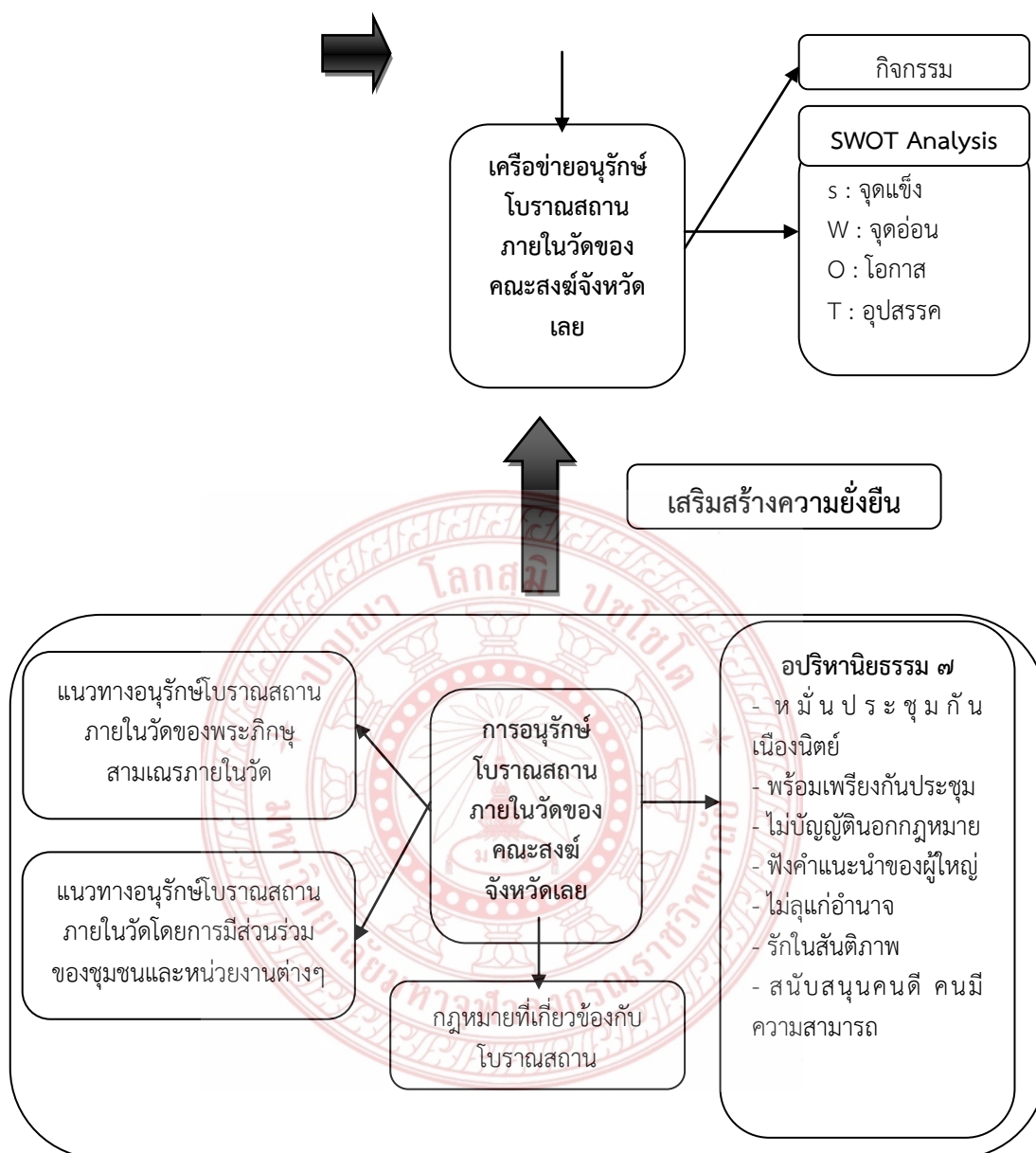
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย, เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

จากการศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย รวมทั้งการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย สามารถสรุปผลการศึกษาค้นคว้าเรื่อง “การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย” เป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนผังที่ ๔.๒ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนผังที่ ๔.๒ พบว่า กรอบความคิดบทสรุป (Conceptualize) ของการวิจัยมีปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ ของระบบการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดเลย คือ

๑. การทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดเลย ซึ่งประกอบด้วย พันธกิจ กิจกรรมที่ต้องปฏิบัติ และการวิเคราะห์ศักยภาพ (SWOT Analysis) ของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดเลย ซึ่งประกอบด้วย จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) อุปสรรค (Threat)

๒. ปัจจัยที่จะทำให้เกิดการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์ในจังหวัดเลยอย่างยั่งยืน จะต้องรับฟังแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระภิกษุสามเณรภายในวัด

นั้นๆ รับฟังแนวทางอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญคือ ต้องคำนึงถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานด้วย

นอกจากนี้ การอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจะยั่งยืนได้ ต้องมีการประยุกต์หลักธรรม “อปริหานิยธรรม ๗” สำหรับการดำเนินงาน คือ หมั่นประชุมกัน เนิองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม ไม่บัญญัตินอกกฎหมาย ฟังคำแนะนำของผู้ใหญ่ ไม่ลุแก่อำนาจ รักในสันติภาพ และสนับสนุนคนดี คนมีความสามารถให้ปฏิบัติงาน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

เนื้อหาในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัยเพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย รวมทั้งนำเสนอข้อเสนอแนะต่างๆ ในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องและข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย, (๒) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และ (๓) เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ ประชุมระดมความคิดเห็น และการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ บทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

การศึกษาดูงานการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยการแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย เพื่อหาค่าสถิติเชิงปริมาณ แล้วนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๑. บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการตอบแบบสอบถาม

การศึกษาดูงานการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลยจำนวน ๑๒๙ ชุด ผลการวิเคราะห์บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยโดยภาพรวม จากแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ

ตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด โดยได้กำหนดระดับบทบาทของพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลยในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดว่าท่านปฏิบัติในระดับที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงโดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลสรุปบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังตารางที่ ๕.๑

ตารางที่ ๕.๑

แสดงค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ข้อที่	บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
๑	มีความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน	๓.๖๕	ปานกลาง
๒	มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน	๓.๒๑	ปานกลาง
๓	ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน	๔.๑๔	มาก
๔	วางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรง	๓.๐๒	ปานกลาง
๕	มอบหมายให้พระภิกษุ-สามเณรภายในวัดดูแลบริเวณโบราณสถาน	๔.๓๗	มาก
๖	แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเมื่อโบราณสถานอยู่ในสภาพทรุดโทรม	๓.๗๖	ปานกลาง
๗	แจ้งกรมศิลปากรหรือหน่วยงานราชการเพื่อเข้ามาดูแลตรวจสอบโบราณสถานเมื่อทรุดโทรมมาก	๓.๐๖	ปานกลาง

ตารางที่ ๕.๑ (ต่อ)

๘	ติดไฟส่องสว่างโบราณสถานในยามค่ำคืน	๒.๗๖	น้อย
๙	จัดหางบประมาณในการดูแลรักษาโบราณสถาน	๒.๙๖	น้อย
๑๐	ให้ความรู้และปลูกฝังการอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชนที่เข้ามาศึกษาภายในวัด	๓.๔๕	ปานกลาง

เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการแปลผลแบบสอบถาม จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยมี

บทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ที่ทำการตอบแบบสอบถาม ไม่ได้ปกครองวัดที่มีโบราณสถาน แต่การแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลนั้น เพราะต้องการให้ทราบข้อมูลบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในภาพรวม เพื่อนำมาใช้กำหนดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเป็นลำดับต่อไป

๒. กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

การศึกษากระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด ผลการวิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยโดยภาพรวม จากแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด ผลการวิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ผ่านมา มีรายละเอียดดังตารางที่ ๕.๒

ตารางที่ ๕.๒

แสดงค่าเฉลี่ยและระดับกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ข้อที่	กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	ค่าเฉลี่ย	การแปล ผล
๑	ศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและการอนุรักษ์ โบราณสถานภายในวัด	๒.๕๖	น้อย
๒	มีการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างเป็นระบบ	๒.๙๗	น้อย
๓	ปรึกษาเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหรือผู้เกี่ยวข้องภาครัฐในการดูแล โบราณสถาน	๒.๘๖	น้อย
๔	มีแนวทางป้องกันมิจอชีพเข้ามาซุกทำลายโบราณสถานอย่าง ชัดเจน	๓.๑๒	ปานกลาง
๕	ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณโบราณสถาน	๓.๖๔	ปานกลาง
๖	ร่วมมือกับสถานศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เป็น แหล่งเรียนรู้ของนักเรียน	๓.๓๒	ปานกลาง
๗	ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็น แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว	๓.๐๑	ปานกลาง
๘	ส่งเสริมให้มีการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็น ระบบ	๓.๑๓	ปานกลาง
๙	มีการพัฒนาบุคลากรภายในวัดและชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้และมี บทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถาน	๒.๙๓	น้อย
๑๐	มีการสร้างเครือข่ายในกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายในวัดมี โบราณสถาน	๒.๐๔	น้อย

เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและระดับการแปลผลกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการแปลผลแบบสอบถาม จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยมีกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอยู่ในระดับน้อย-ปานกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ที่ทำการตอบแบบสอบถาม ไม่ได้ปกครองวัดที่มีโบราณสถาน และไม่ได้ดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดจนทำให้เกิดกระบวนการ แต่การแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลนั้น เพราะต้องการให้ทราบข้อมูลกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในภาพรวม เพื่อนำมาใช้กำหนดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเป็นลำดับต่อไป

๕.๑.๒ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

ในงานวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้เลือกวัดในจังหวัดเลยที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดมาเป็นตัวอย่างกรณีศึกษาจำนวน ๑๐ วัด ซึ่งเป็นวัดที่มีโบราณสถานสำคัญและเป็นที่รับรู้ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ได้แก่

๑) วัดศรีจันทร์ ตั้งอยู่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย วัดศรีจันทร์มีพระเจ้า ๕ พระองค์ ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์ และเจดีย์ประธานเป็นหลักฐานโบราณสถานที่สำคัญ

๒) วัดศรีชมชื่น ตั้งอยู่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีพระประธานในโบสถ์ เจดีย์ประธาน และหอรบขัง เป็นหลักฐานโบราณสถานที่สำคัญ

๓) วัดศรีสัตตนาคน ตั้งอยู่บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย วัดศรีสัตตนาคนมีโบสถ์ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันและเจดีย์ญาณุชา เป็นโบราณสถานที่สำคัญ

๔) วัดโพธิ์ชัยมงคล ตั้งอยู่บ้านนาโป่ง ตำบลนาโป่ง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีวิหารพระเจ้าใหญ่และพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นโบราณสถานสำคัญ

๕) วัดพัทธสีมาราม ตั้งอยู่ด้านหลังโรงพยาบาลวังสะพุง บ้านบุงผักก้าม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ภายในบริเวณวัดพัทธสีมารามมีกลุ่มใบเสมาหินวัฒนธรรมทวารวดีจำนวนกว่า ๓๐ หลัก

๖) วัดศรีคุณเมือง ตั้งอยู่บ้านเชียงคาน ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ภายในวัดศรีคุณเมืองมีโบสถ์และพระพุทธรูปประธานปางนาคปรกเป็นโบราณสถานสำคัญ

๗) วัดโพธิ์ชัย ตั้งอยู่ที่บ้านเดิ่น ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ภายในวัดโพธิ์ชัยมีโบราณสถานที่น่าสนใจ ได้แก่ วิหารหลวง พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่และพระเจดีย์ประธานวัดโพธิ์ชัย

๘) วัดศรีบุญเรือง ตั้งอยู่ที่บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ภายในวัดศรีบุญเรืองมีวิหารหลวง พระประธานในวิหารหลวง โบสถ์และพระพุทธรูปประธานปางนาคปรกในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ

๙) วัดโพธิ์ศรี ตั้งอยู่ที่บ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ภายในวัดโพธิ์ศรีมีวิหารหลวง พระประธานในวิหารหลวง โบสถ์และพระพุทธรูปประธานในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ

๑๐) วัดศรีโพธิ์ชัย ตั้งอยู่ที่บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ภายในวัดศรีโพธิ์ชัยมีโบสถ์และพระประธานในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ

การศึกษาสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้จัดสภาพปัญหาออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ สภาพปัญหาการรुक้าและทำลายโบราณสถานภายในวัด และสภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด

๑) สภาพปัญหาการรुक้าและทำลายโบราณสถานภายในวัด พบว่ามีการทำลายโบราณสถานภายในวัดพัทธสีมาราม ส่วนวัดศรีสัตตนาคนมีการสร้างอาคารวิหารขนาดเล็กขึ้นในพื้นที่ช่องว่างระหว่างโบสถ์กับพระเจดีย์ญาณุชา ทำให้ส่วนหลังคาของวิหารและโบสถ์ชิดเบียดกันอย่างชัดเจน และเป็นการทำลายทัศนียภาพหรือภูมิทัศน์โดยรอบของโบราณสถานด้วย พบการขโมยชิ้นส่วนหรือโบราณวัตถุในเขตโบราณสถานหรือบริเวณวัด และการฝ่าฝืนข้อห้ามของวัด เช่น การป็น

ป้ายโบราณสถาน การใช้งานพื้นที่รอบโบราณสถานที่มีผิดประเภท หรือการฝ่าฝืนข้อห้ามของวัดที่ทำการดูแลโบราณสถาน

๒) สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด พบว่า ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจของชุมชน การเข้าถึงวัดและโบราณสถานวัดหลายแห่งเข้าถึงได้ยาก การเกี่ยงความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบุกรุก ละเลยและขาดการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการและคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ ทำให้ปัญหาที่พบอาจเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน จึงเป็นการอันสมควรที่คณะสงฆ์จังหวัดเลยซึ่งถือเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ควรตระหนักถึงความสำคัญและร่วมหาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้มีความเหมาะสม สามารถปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม

คณะผู้วิจัยจึงได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของโบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย และบทบาทพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด เพื่อที่จะหาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย โดยมีการนิมนต์พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานภายในวัดเข้าร่วมประชุมจำนวน ๓๐ รูป สามารถสรุปแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดโดยพระภิกษุสามเณรภายในวัด ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถาน พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ร่วมกัน ดังนี้

๑) พระภิกษุสามเณรต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน ตลอดจนได้รับความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของพระภิกษุสามเณรภายในวัด

๒) พระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน

๓) พระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องร่วมกันวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรง มีการวางแผนการดูแลอย่างเป็นระบบ

๔) พระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องร่วมมือกับชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม

๕) พระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องพยายามสร้างเครือข่ายในการดูแลรักษาโบราณสถานกับกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายในวัดมีโบราณสถาน

๕.๑.๓ การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

กระบวนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” นั้น มีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยได้ทำหนังสือแนบการพระสังฆาธิการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลโบราณสถานภายในวัด ซึ่งประกอบไปด้วยพระสังฆาธิการจากวัดที่มีโบราณสถานจำนวน ๓๐ รูป มาร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๒) ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของโบราณสถานภายในวัด ตลอดจนสภาพปัญหาการรुकล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน ซึ่งได้จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งนำมาสู่การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นระบบและมีเครือข่ายในระดับคณะสงฆ์จังหวัดเลย

๓) ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ที่ประชุมได้มีมติเลือกพระสิริรัตนเมธี เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย รองเจ้าคณะจังหวัดเลย เป็นประธานเครือข่าย พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เป็นรองประธานเครือข่าย และมีการเลือกพระปลัดยุรนนท์ สุ่มงคโล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย เป็นเลขานุการและผู้ประสานงานเครือข่าย พร้อมทั้งเลือกกรรมการบริหารงานเครือข่ายที่มีทั้งพระสังฆาธิการอีก ๑๗ รูป

ที่ประชุมเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยดังนี้

๑) ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างวัดที่มีโบราณสถานกับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกัน

๒) ทำหน้าที่แจ้งข่าวสารการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ให้เครือข่ายตามวัดหรือชุมชนต่างๆ ได้รับทราบร่วมกัน

๓) ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อหางบประมาณมาดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซมและพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้อยู่ในสภาพคงทน และอยู่ในภูมิทัศน์ที่เหมาะสม

๔) ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดในเขตจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรมและวัฒนธรรมในระดับจังหวัดเลย

๕) ทำหน้าที่จัดการประชุมเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกัน

๖) คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แต่ละชุดมีวาระในการดำเนินงาน ๓ ปี เมื่อหมดวาระให้มีการดำเนินการประชุมเพื่อคัดเลือกคณะทำงานชุดใหม่ตามความเหมาะสม

บทบาทหน้าที่ของคณะทำงานกระบวนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยข้างต้นนี้ ถือเป็นแนวทางการจัดการและการบริหารงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่จะมีการดำเนินการต่อไปอย่างน้อยก็เป็นวาระละ ๓ ปี ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของการทำงานโดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน

ในการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยนั้น ได้มีความพยายามในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์หรือบูรณาการใช้ในการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัด เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น

แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้นำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดเชิงบูรณาการ อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วย (๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์, (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม, (๓) ไม่บัญญัติสิ่งทีพระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ, (๔) ภิคุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิคุเหล่านั้น, (๕) ไม่ลู่อ่านาจิตตหาคือความอยากที่เกิดขึ้น, (๖) ยินดีในเสนาสนะป่า และ (๗) ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่าเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม

อปริหานิยธรรมทั้ง ๗ ประการ ถือว่าเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม และยังเป็นหลักปฏิบัติที่นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สามารถนำหลักพุทธธรรมอปริหานิยธรรมมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางในการบูรณาการการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้ เพื่อที่จะนำพาให้โบราณสถานภายในวัดได้รับการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พระพุทธศาสนาและศิลปกรรม สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจสืบไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการนำผลจากการวิจัยไปปฏิบัติและต่อยอด ซึ่งแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ส่วน คือ นำเสนอข้อเสนอแนะต่างๆ ในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนและเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานภายในวัด มีการประสานงานกับหน่วยงานหลายฝ่ายและทุกครั้งที่จัดอบรม เปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นเพื่อให้รัฐมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกให้กับประชาชน มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและ

สาธารณูปโภคต่างๆ ให้ทั่วถึง เช่น ถนนหนทาง แสงสว่าง ป้ายข้อมูล ป้ายบอกทาง การซ่อมบำรุง หรือบูรณะ เป็นต้น

ควรมีการจัดทุนหมุนเวียนที่เกิดจากภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือ ในการถวาย พระสงฆ์สามเณรหรือจำพรรษาเข้ามาดูแลความสะอาด รักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว ตามโบราณสถาน และสนับสนุนงบในการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ หรือสนับสนุนเงินทุนในการวิจัยเพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืนแก่ชุมชน ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถานให้กับประชาชน เด็กหรือเยาวชน มีส่วนร่วมในการการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจทางด้าน ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ วัฒนธรรมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถาน มีการจัด ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างจริงจัง จัดสภาพภูมิทัศน์รอบๆ โบราณสถานให้เหมาะสม และจัด กิจกรรมในลักษณะการท่องเที่ยวและพัฒนาโบราณสถานโดยชุมชนร่วมมือกัน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำองค์ความรู้และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเชิงบูรณาการที่ได้ในเชิงปฏิบัติการ มากยิ่งขึ้น โดยให้เข้าถึงชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกำลังสำคัญของสังคมท้องถิ่นต่อไป นั่นก็คือ เยาวชน และควรต่อยอดการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของโบราณสถานมา เชื่อมกับการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนรอบวัด ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนอยาก เรียนรู้และเข้าใจความเป็นมาของท้องถิ่นตนเองได้มากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ หากมีการศึกษาวิจัยต่อไปควรเป็นการศึกษาวิจัยที่เห็นความสำคัญและความ จำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและปลูกฝังจิตสำนึกในการตระหนักรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และการอนุรักษ์โบราณสถาน ก่อนที่โบราณสถานเหล่านี้จะถูกทำลายโดย การกระทำของประชาชนที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยดำเนินการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ เกี่ยวกับชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดี เพื่อประยุกต์ใช้เสริมหลักสูตรการเรียนการสอนใน สถานศึกษา สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้ เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์ โบราณสถาน แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจน มรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาด้าน ต่างๆ สืบต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานนิติการ สำนักงานเลขาธิการกรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุรักษ์สถานและแหล่งโบราณคดี. เอกสารโบราณคดี หมายเลข ๑/๒๔๓๒, ๒๕๓๓.

กรมศิลปากร. ศิลปะถ้ำในอีสาน. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา: อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.

กรุงเทพฯ: กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓.

เกรียงไกร เกิดศิริ. ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อูซาคเนย์, ๒๕๕๑.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย. กรุงเทพฯ: cursaladprau, ๒๕๔๔.

ชลิต อธิปัตย์กุล. สิมญวนในอีสาน: ความโยงใยพัฒนาการจากที่มา ที่ไป และสิ้นสุด ในห้วงมิติ

เวลาบนภาคอีสานของประเทศไทย. อุดรธานี: เต้า-โล้, ๒๕๕๖.

ชูศักดิ์ วิทยาก็ค. การท่องเที่ยวกับการพัฒนา: พินิจหลวงพระบางผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.

เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

ดนุพล ไชยสินธุ์. มรดกไทยเลย, เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. ร่องรอยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย.

เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๘.

- ประวิทย์ มาศรังสรรค์ (บรรณาธิการ). การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๓๗.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๕๒.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๗.
- พระมหากวีพัฒน์ สุขเมธี. การบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ: วัดไตรมิตรวิทยาราม, ๒๕๕๗.
- รณยุทธ์ จิตรดอน. ท่องเที่ยวจาริกบุญ. กรุงเทพฯ: กรีนคอร์ปอเรชั่น, ๒๕๕๒.
- วสันต์ เทพสุริยานนท์. หนองราชวัตร: ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพฯ: สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.
- วิเชียร ชาบุตรบุญทวี (บรรณาธิการ). สมบัติเมืองเลย. เลย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑.
- วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส, ๒๕๓๖.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๘.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. เจดีย์ พระพุทธรูป อุบัตัม สิม ศิลปะลาวและอีสาน. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕.
- _____. พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔.
- สมโชติ อ๋องสกุล. แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สองข้างทางถนนสุเทพ. เชียงใหม่: มูลนิธิโรงพยาบาลสวนดอก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.
- สายนต์ ไพรัชญจักร. กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.
- _____. การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์: แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗.
- สายนต์ ไพรัชญจักร และคณะ. โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.
- สุจินต์ เพชรดี. ๓๐๐ ปีแห่งการตั้งถิ่นฐานบ้านนาอ้อ. เลย: ม.ป.ท., ๒๕๔๓.
- สุรพล ดำริห์กุล. แผ่นดินอีสาน. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๙.
- สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. ลำดับกษัตริย์ลาว. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพฯ: สำนัก
โบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

๑.๒.๒ บทความ

- ธีระวัฒน์ แสนคำ. เจดีย์ฝีมือช่างพื้นบ้านล้านนาในบ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย, พื้นบ้าน
ล้านนา, ปีที่ ๔ (ฉบับประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๘): หน้า ๕๕-๖๐.
- _____. เรืองฤทธิ์ที่วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ: มรดกพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าแห่งจังหวัดเลย.
ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๗ (พฤษภาคม ๒๕๕๗): หน้า ๑๑๗-๑๓๐.
- ยงธินันท์ พิมลเสถียร. ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศ
ไทย, หน้าจั่ว: ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย, (ฉบับที่ ๙
กันยายน ๒๕๕๕-สิงหาคม ๒๕๕๖): หน้า ๑๐๑-๑๑๙.
- วรลักษณ์ บุญยสุรัตน์. การอนุรักษ์โบราณสถาน กรณีวิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก ลำปาง.
ล้านนาคดีศึกษา. หน้า ๒๔๒-๒๕๐. เชียงใหม่ : โครงการล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, ๒๕๕๗.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. วิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมล้านนา. ล้านนาคดีศึกษา. หน้า ๒๓๔-๒๔๑.
เชียงใหม่ : โครงการล้านนาคดีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.
- สมชาติ จิงสิริอารักษ์. แนวคิดและการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน. เมือง
โบราณ, ปีที่ ๓๘ (ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๕): หน้า ๘๔-๑๐๓.
- _____. สองศตวรรษการอนุรักษ์โบราณสถาน : จากอารมณ์และศรัทธาสู่ความเป็น
มรดกร่วมของมนุษยชาติ. เมืองโบราณ, ปีที่ ๓๑ (ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๘):
หน้า ๘๔-๑๐๓.
- สมชาติ มณีโชติ. ใบเสมาหิน จังหวัดเลย. มรดกไทยเลย. หน้า ๙๑-๙๒. รวบรวมโดย ดนุพล
ไชยสินธุ์. เลย: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย

- กิตติพงษ์ ล้ออุทัย, “แนวคิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนตลาดล่าง
ในเขตเมืองเก่าลพบุรี”. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
สถาปัตยกรรม ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ธงชัย สิงอุดม และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทาง
พระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙

เมธัส จันมา. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานประวัติ-
ศาสตร์พระนครศรีอยุธยา”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
โรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔.

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
The Building of Conservation Ancient Place in Temple Network within
Monasteries of Buddhist Sangkha in Loei Province

พระสิริรัตนเมธี และธีระวัฒน์ แสนคำ

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย, เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย และเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

จากการศึกษาพบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยยังมีบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ซึ่งแปลผลจากค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับปานกลาง

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ได้เลือกวัดที่มีโบราณสถานจำนวน ๑๐ วัดเป็นพื้นที่ศึกษา พบว่าโบราณสถานหลายแห่งยังขาดการเอาใจใส่ในการดูแล ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลโบราณสถานของชุมชน พระภิกษุสามเณรจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน ร่วมกันดูแลรักษาความสะอาด วางแผนการอนุรักษ์ ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนา และสร้างเครือข่ายในการดูแลรักษาโบราณสถานกับกลุ่มพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ภายในวัดมีโบราณสถาน

ส่วนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เกิดกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่าย ขั้นตอนกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายพระสังฆาธิการ ซึ่งมีการนำหลักพุทธธรรม “อปปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานเชิงบูรณาการ เพื่อที่จะนำพาให้โบราณสถานภายในวัดได้รับการอนุรักษ์อย่างจริงจังและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : พระสังฆาธิการ, โบราณสถาน, การอนุรักษ์, จังหวัดเลย

ABSTRACT

The research of “The Building of Conservation Ancient Place in Temple Network within Monasteries of Buddhist Sangkha in Loei Province” is a mix research, aimed to study the role and process of preserving ancient place in temple network within community networks to conservation ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province, study conservation approaches ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province and study community networks to conservation ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province.

From the study, had found monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province have role and process of preserving ancient place in temple results from the mean and the level of roles and processes in preservation of ancient place in temple from the questionnaire were at a moderate level.

A study the proper way to preserve ancient place in temple within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province has 10 temples as study area. Could found problems such as encroachment, destruction and lack of conservation, from many cause, such as the encroachment from depreciate, irresponsible of implicated institutions, ignorance-unknowing about ancient place in temple conservation, and lack of cooperation to conserved and observed local communities' ancient place in temple and community networks to conservation ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province

Finally, the establish of community networks to conservation ancient place in temple network within monasteries of Buddhist Sangkha in Loei province, affected to the process of the network establish working. Starting from bring together with related persons, meeting with related persons, selected to working group of network monasteries of Buddhist Sangkha, set the role and duty for working group of network by used the “APARIHANIYADHAMMA”, a teaching of Buddha. to applied for conservation, by integration, for ancient place in temple will be conserved earnestly and sustainable development.

Keywords: Monasteries of Buddhist Sangkha, Ancient Place, Conservation, Loei Province

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดเลยเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของภูมิภาค มีอาณาเขตติดต่อกับภาคเหนือตอนล่างซึ่งมีแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์เป็นเขตกัน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหืองเป็นพรมแดนธรรมชาติ มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๑๑,๔๒๔ ตารางกิโลเมตร (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, ๒๕๔๔ : ๑) จังหวัดเลยประกอบไปด้วย ๑๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย นาด้าง เชียงคาน ปากชม ด่านซ้าย นาแห้ว ภูเรือ ท่าลี่ วังสะพุง ภูกระดึง ภูหลวง ผาขาว เอร่าวณ และหนองหิน

พื้นที่จังหวัดเลยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขา มีภูเขาสำคัญในจังหวัดได้แก่ ภูกระดึง ภูหลวง ภูเรือและภูหอ มีแม่น้ำเลยเป็นแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัด ไหลผ่านพื้นที่อำเภอภูหลวง วังสะพุง อำเภอเมืองเลยและไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงคาน ที่ราบลุ่มแม่น้ำเลยจึงเป็นที่ราบลุ่มสำคัญของจังหวัดเลย นอกจากนี้ ยังมีที่ราบลุ่มแม่น้ำหมันที่ครอบคลุมพื้นที่อำเภอด่านซ้ายและอำเภอนาแห้ว และที่ราบลุ่มแม่น้ำเหืองที่ครอบคลุมพื้นที่อำเภอนาแห้ว ท่าลี่และอำเภอเชียงคาน ในขณะเดียวกันจังหวัดเลยยังติดกับบริเวณแม่น้ำโขงในเขตอำเภอเชียงคานและอำเภอปากชม

ในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยได้มีการบร่ร่อยชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดีสำคัญหลายแห่ง ดังนั้นในพื้นที่จังหวัดเลยมีร่องรอยการเข้ามาอาศัยอยู่ของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (กรมศิลปากร, ๒๕๓๑ : ๘๑-๘๔ ; สุรพล ดำริห์กุล, ๒๕๔๙ : ๒๓-๓๒) เรื่อยมาจนถึงสมัยทวารวดี ก่อนเข้าสู่การได้รับอิทธิพลและกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง และเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณสำคัญหลายแห่งของอาณาจักรล้านช้าง เช่น เมืองทรายขาว ในเขตอำเภอวังสะพุง เมืองเลย ในเขตอำเภอเมืองเลย และเมืองเชียงคานในเขตอำเภอเชียงคาน

การที่บริเวณจังหวัดเลยเป็นพื้นที่เก่าแก่และเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้มีการบร่ร่อยแหล่งโบราณคดีหรือโบราณสถานต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา เช่น สิม (โบสถ์) วิหาร พระพุทธรูปและพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณมาก่อน แต่หลักฐานทางศิลปะสถาปัตยกรรมที่ยังสมบูรณ์อยู่ค่อนข้างมากที่สุด คือ พระพุทธรูปและพระเจดีย์ ซึ่งยังมีความสำคัญต่อจิตใจในด้านความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะถือเป็นปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่กราบไหว้สักการะของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย

เนื่องจากโบราณสถานส่วนใหญ่ในจังหวัดเลยตั้งอยู่ในวัด เช่น วัดกู่คำ วัดมหาธาตุ วัดศรีคุณเมือง วัดท่าคก วัดท่าแขก วัดศรีจันทร์ วัดศรีชมชื่น วัดศรีภูมิ วัดศรีมงคล วัดโพธิ์ชัย วัดโพธิ์ชัยมงคล เป็นต้น บางแห่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานจากกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม แต่ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเพียงแคได้รับการสำรวจเบื้องต้นเท่านั้น จึงทำให้การดูแลโบราณสถานค่อนข้างมีปัญหา ภาระในการดูแลโบราณสถานจึงตกอยู่ที่พระสังฆาธิการซึ่งเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองวัด ที่ต้องดูแลศาสนสถานต่างๆ ภายในวัด ให้มีความมั่นคงสมบูรณ์สนองศรัทธาจารจรโล่งใจพุทธศาสนิกชน

โดยปกติแล้ว พระสังฆาธิการมีหน้าที่หลัก ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ การปกครองและดูแลภายในวัดถือเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญที่สุดของพระสังฆาธิการ การปกครองดูแลวัดนั้น ไม่ใช่เฉพาะการปกครองพระสงฆ์สามเณรภายในวัดเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมไปถึงการ

ดูแลรักษาและสร้างศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาภายในวัดด้วย (พระมหากวีพัฒน์ สุขเมธี, ๒๕๕๗ : ๒๗๖-๒๗๗) ดังนั้น พระสังฆาธิการจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดูแลรักษาโบราณสถานที่อยู่ภายในวัดให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ หรือให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยให้เป็นไปตามกฎหมายบ้านเมืองและพระธรรมวินัย เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาอย่างเช่นที่เป็นข่าวโด่งดังในช่วงปี พ.ศ.๒๕๕๘ กรณีการฟ้องร้องดำเนินคดีกับวัดกัลยาณมิตร กรุงเทพมหานคร ของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม (ไทยรัฐออนไลน์, สืบค้น ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๘)

แม้ว่าประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติโบราณวัตถุโบราณสถาน ฯลฯ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ มีอนุสัญญาระหว่างประเทศ และทำสัญญากับบางประเทศเพื่อป้องกันการนำเข้า-ส่งออกโบราณวัตถุที่ผิดกฎหมาย (กรมศิลปากร, ๒๕๔๑) เช่น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่เป็นหลักฐานความเป็นมาของประเทศชาติ จะซื้อขายได้ก็เฉพาะสิ่งของที่เป็นสมบัติส่วนตัวที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษผู้สร้างขึ้นมาเท่านั้น แต่กระนั้นก็ยังมีการซื้อขายโบราณวัตถุอันเป็นสมบัติของชาติกันอย่างกว้างขวาง มิได้เกรงกลัวอาญาของกฎหมายเลยวิธีเดียวที่อาจช่วยแก้ปัญหานี้ได้คือ กระตุ้นจิตสำนึกของคนให้มีความรู้สึกรักหวงแหนที่จะร่วมแรงร่วมใจอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของประเทศ ให้เป็นสมบัติวัฒนธรรมของบ้านเมืองมิใช่เป็นสมบัติส่วนตัว ทั้งนี้จะต้องรีบกระตือรือร้นตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เพราะพรุ่งนี้ก็อาจสายไปเสียแล้ว

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย ก่อนที่แหล่งโบราณสถานเหล่านี้จะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนพระสงฆ์สามเณรที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยดำเนินการสำรวจศึกษาแหล่งโบราณสถาน เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับพระสงฆ์ สามเณร นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

ทั้งนี้ หากมีการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ก็จะเป็นการสอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่น ภูเรือ ภูกระดึงและชุมชนวัฒนธรรมเชียงคาน เป็นต้น ถือเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวและกระจายรายได้ไปยังชุมชนต่างๆ ตลอดจนทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา อันจะเป็นการสอดคล้องการท่องเที่ยวในภูมิภาคที่จะเกิดขึ้นหลังการก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปลายปี พ.ศ.๒๕๕๘ ที่จะถึงนี้ ซึ่งจังหวัดเลยจะมีความได้เปรียบเนื่องจากอยู่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเส้นทางคมนาคมติดต่อถึงการโดยสะดวก และมีความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๒. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

๓. เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๓. ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาประวัติความเป็นมาทางหนังสือ งานวรรณกรรม งานวิจัย คำบอกเล่า หรือจากเอกสาร หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเป็นมาในมิติต่างๆ ของแหล่งโบราณสถานในบริเวณจังหวัดเลย โดยความร่วมมือของพระสงฆ์ ประชาชน นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง

๒. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(๑) พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๒๙ รูป

(๒) พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานสำคัญในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ รูป

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่ วัดในจังหวัดเลย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประกอบไปด้วย ๑๔ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองเลย นาด้วง เชียงคาน ปากชม ด่านซ้าย นาแห้ว ภูเรือ ท่าลี่ วังสะพุง ภูกระดึง ภูหลวง ผาขาว เอราวัณ และหนองหิน

๔. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย และบทบาทด้านต่างๆ ของพระสังฆาธิการจากหนังสือ งานวรรณกรรม งานวิจัย

๒. ศึกษาจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

(๑) พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๒๙ รูป

(๒) พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานสำคัญในจังหวัดเลย จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ รูป

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(๑) การสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์

(๒) การสร้างแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

(๓) การสร้างแบบสอบถามแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

๔. เก็บรวบรวมข้อมูล

(๑) แจกแบบสอบถาม เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

(๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของโบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย และบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

(๓) ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อตรวจสอบข้อมูลบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย และแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

(๔) จัดทำการประชุมเชิงปฏิบัติการประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของโบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย และบทบาทพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ตลอดจนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการเรียบเรียง การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๖. การนำเสนอข้อมูล ใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เพื่อให้เห็นการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย และเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลกับเนื้อหาที่นำเสนอ พร้อมเสนอความเห็นเพิ่มเติมของคณะผู้วิจัยในการเรียบเรียง

๕. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ ประชุมระดมความคิดเห็น และการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ บทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

การศึกษบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยการแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย เพื่อหาค่าสถิติเชิงปริมาณ แล้วนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๑. บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการตอบแบบสอบถาม

การศึกษบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลยจำนวน ๑๒๙ ชุด ผลการวิเคราะห์บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยโดยภาพรวม จากแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด โดยได้กำหนดระดับบทบาทของพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ

ตำบลในจังหวัดเลยในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดว่าท่านปฏิบัติในระดับที่ตรงกับสภาพความเป็นจริงโดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลสรุปบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังตารางที่ ๕.๑

ตารางที่ ๕.๑

แสดงค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ข้อที่	บทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
๑	มีความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน	๓.๖๕	ปานกลาง
๒	มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน	๓.๒๑	ปานกลาง
๓	ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน	๔.๑๔	มาก
๔	วางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรง	๓.๐๒	ปานกลาง
๕	มอบหมายให้พระภิกษุ-สามเณรภายในวัดดูแลบริเวณโบราณสถาน	๔.๓๗	มาก
๖	แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเมื่อโบราณสถานอยู่ในสภาพทรุดโทรม	๓.๗๖	ปานกลาง
๗	แจ้งกรมศิลปากรหรือหน่วยงานราชการเพื่อเข้ามาดูแลตรวจสอบโบราณสถานเมื่อทรุดโทรมมาก	๓.๐๖	ปานกลาง
๘	ติดไฟส่องสว่างโบราณสถานในยามค่ำคืน	๒.๗๖	น้อย
๙	จัดทำงบประมาณในการดูแลรักษาโบราณสถาน	๒.๙๖	น้อย
๑๐	ให้ความรู้และปลูกฝังการอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชนที่เข้ามาศึกษาภายในวัด	๓.๔๕	ปานกลาง

เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการแปลผลแบบสอบถาม จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ที่ทำการตอบแบบสอบถาม ไม่ได้ปกครองวัดที่มีโบราณสถาน แต่การแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลนั้น เพราะต้องการให้ทราบข้อมูลบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในภาพรวม เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเป็นลำดับต่อไป

๒. กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

การศึกษากระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด ผลการวิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยโดยภาพรวม จากแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลในจังหวัดเลย จำนวน ๑๒๙ ชุด ผลการวิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ผ่านมา มีรายละเอียดดังตารางที่ ๕.๒

ตารางที่ ๕.๒

แสดงค่าเฉลี่ยและระดับกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ข้อที่	กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	ค่าเฉลี่ย	การแปล ผล
๑	ศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและการอนุรักษ์ โบราณสถานภายในวัด	๒.๕๖	น้อย
๒	มีการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างเป็นระบบ	๒.๙๗	น้อย
๓	ปรึกษาเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหรือผู้เกี่ยวข้องภาครัฐในการดูแล โบราณสถาน	๒.๘๖	น้อย
๔	มีแนวทางป้องกันมิจฉายิพเข้ามาซุกทำลายโบราณสถานอย่าง ชัดเจน	๓.๑๒	ปานกลาง
๕	ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณโบราณสถาน	๓.๖๔	ปานกลาง
๖	ร่วมมือกับสถานศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เป็น แหล่งเรียนรู้ของนักเรียน	๓.๓๒	ปานกลาง
๗	ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็น แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว	๓.๐๑	ปานกลาง

ตารางที่ ๕.๒ (ต่อ)

ข้อที่	กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	ค่าเฉลี่ย	การแปล ผล
๘	ส่งเสริมให้มีการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอย่าง เป็นระบบ	๓.๑๓	ปานกลาง
๙	มีการพัฒนาบุคลากรภายในวัดและชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้และมี บทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถาน	๒.๙๓	น้อย
๑๐	มีการสร้างเครือข่ายในกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายในวัดมี โบราณสถาน	๒.๐๔	น้อย

เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยและระดับการแปลผลกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยจากการแปลผลแบบสอบถาม จะเห็นได้ว่าพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยมีกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดอยู่ในระดับน้อย-ปานกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ที่ทำการตอบแบบสอบถาม ไม่ได้ปกครองวัดที่มีโบราณสถาน และไม่ได้ดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดจนทำให้เกิดกระบวนการ แต่การแจกแบบสอบถามพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลนั้น เพราะต้องการให้ทราบข้อมูลกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยในภาพรวม เพื่อนำมาใช้กำหนดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเป็นลำดับต่อไป

๕.๒ แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

ในงานวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้เลือกวัดในจังหวัดเลยที่มีโบราณสถานอยู่ภายในวัดมาเป็นตัวอย่างกรณีศึกษาจำนวน ๑๐ วัด ซึ่งเป็นวัดที่มีโบราณสถานสำคัญและเป็นที่รับรู้ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ได้แก่

(๑) วัดศรีจันทร์ ตั้งอยู่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย วัดศรีจันทร์มีพระเจ้า ๕ พระองค์ ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์ และเจดีย์ประธานเป็นหลักฐานโบราณสถานที่สำคัญ

(๒) วัดศรีชมชื่น ตั้งอยู่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีพระประธานในโบสถ์ เจดีย์ประธาน และหอรบขัง เป็นหลักฐานโบราณสถานที่สำคัญ

(๓) วัดศรีสัตตนาคน ตั้งอยู่บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย วัดศรีสัตตนาคนมีโบสถ์ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันและเจดีย์ญาคูชา เป็นโบราณสถานที่สำคัญ

(๔) วัดโพธิ์ชัยมงคล ตั้งอยู่บ้านนาโป่ง ตำบลนาโป่ง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย มีวิหารพระเจ้าใหญ่และพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นโบราณสถานที่สำคัญ

(๕) วัดพัทธสีมาราม ตั้งอยู่ด้านหลังโรงพยาบาลวังสะพุง บ้านบึงผักก้าม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ภายในบริเวณวัดพัทธสีมารามมีกลุ่มใบเสมาหินวัฒนธรรมทวารวดีจำนวนกว่า ๓๐ หลัก

(๖) วัดศรีคุณเมือง ตั้งอยู่บ้านเชียงคาน ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ภายในวัดศรีคุณเมืองมีโบสถ์และพระพุทธรูปประธานปางนาคปรกเป็นโบราณสถานที่สำคัญ

(๗) วัดโพนชัย ตั้งอยู่ที่บ้านเดิ่น ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ภายในวัดโพนชัยมีโบราณสถานที่น่าสนใจ ได้แก่ วิหารหลวง พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่และพระเจดีย์ประธานวัดโพนชัย

(๘) วัดศรีบุญเรือง ตั้งอยู่ที่บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ภายในวัดศรีบุญเรืองมีวิหารหลวง พระประธานในวิหารหลวง โบสถ์และพระพุทธรูปประธานปางนาคปรกในโบสถ์เป็นโบราณสถานที่สำคัญ

(๙) วัดโพธิ์ศรี ตั้งอยู่ที่บ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ภายในวัดโพธิ์ศรีมีวิหารหลวง พระประธานในวิหารหลวง โบสถ์และพระพุทธรูปประธานในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ

(๑๐) วัดศรีโพธิ์ชัย ตั้งอยู่ที่บ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย ภายในวัดศรีโพธิ์ชัยมีโบสถ์และพระประธานในโบสถ์เป็นโบราณสถานสำคัญ

การศึกษาสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย ผู้วิจัยได้จัดสภาพปัญหาออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ สภาพปัญหาการรुक้าและทำลายโบราณสถานภายในวัด และสภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด

(๑) สภาพปัญหาการรुक้าและทำลายโบราณสถานภายในวัด พบว่ามีการทำลายโบราณสถานภายในวัดพัทธสีมาธรรม ส่วนวัดศรีสัตตนาคนิศาการสร้างอาคารวิหารขนาดเล็กขึ้นในพื้นที่ช่องว่างระหว่างโบสถ์กับพระเจดีย์ญาคูหา ทำให้ส่วนหลังคาของวิหารและโบสถ์ชิดเบียดกันอย่างชัดเจน และเป็นการทำลายทัศนียภาพหรือภูมิทัศน์โดยรอบของโบราณสถานด้วย พบการขโมยชิ้นส่วนหรือโบราณวัตถุในเขตโบราณสถานหรือบริเวณวัด และการฝ่าฝืนข้อห้ามของวัด เช่น การป็นปายโบราณสถาน การใช้งานพื้นที่รอบโบราณสถานที่ไม่สะอาด หรือการฝ่าฝืนข้อห้ามของวัดที่ทำให้การดูแลโบราณสถาน

(๒) สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด พบว่าประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจของชุมชน การเข้าถึงวัดและโบราณสถานวัดหลายแห่งเข้าถึงได้ยาก การเียงความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบุกรุก ละเลยและขาดการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการและคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ ทำให้ปัญหาที่พบอาจเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน จึงเป็นการอันสมควรที่คณะสงฆ์จังหวัดเลยซึ่งถือเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง ควรตระหนักถึงความสำคัญและร่วมหาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้มีความเหมาะสม สามารถปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม

คณะผู้วิจัยจึงได้จัดทำการประชุมเชิงปฏิบัติการประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของโบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย และบทบาทพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด เพื่อที่จะหาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย โดยมีการนิมนต์พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดที่มีโบราณสถานภายในวัดเข้าร่วมประชุมจำนวน ๓๐ รูป สามารถสรุปแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดโดยพระภิกษุสามเณรภายในวัด ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถาน พระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ร่วมกัน ดังนี้

(๑) พระภิกษุสามเณรต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน ตลอดจนได้รับความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของพระภิกษุสามเณรภายในวัด

(๒) พระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องร่วมกันดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน

(๓) พระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องร่วมกันวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรง มีการวางแผนการดูแลอย่างเป็นระบบ

(๔) พระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องร่วมมือกับชุมชน สถานศึกษา หน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม

(๕) พระสังฆาธิการและพระภิกษุสามเณรภายในวัดต้องพยายามสร้างเครือข่ายในการดูแลรักษาโบราณสถานกับกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายในวัดมีโบราณสถาน

๕.๓ การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

กระบวนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” นั้น มีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยได้ทำหนังสือแนบมัสการพระสังฆาธิการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลโบราณสถานภายในวัด ซึ่งประกอบไปด้วยพระสังฆาธิการจากวัดที่มีโบราณสถานจำนวน ๒๐ รูป มาร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

(๒) ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของโบราณสถานภายในวัด ตลอดจนสภาพปัญหาการรुकล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถาน ซึ่งได้จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งนำมาสู่การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นระบบและมีเครือข่ายในระดับคณะสงฆ์จังหวัดเลย

(๓) ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ที่ประชุมได้มีมติเลือก พระสิริรัตนเมธี เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย รองเจ้าคณะจังหวัดเลย เป็นประธานเครือข่าย พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เป็นรองประธานเครือข่าย และมีการเลือกพระปลัดยุรนนท์ สมมงคล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย เป็นเลขานุการและผู้ประสานงานเครือข่าย พร้อมทั้งเลือกกรรมการบริหารงานเครือข่ายที่มีทั้งพระสังฆาธิการอีก ๗ รูป

ที่ประชุมเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยดังนี้

(๑) ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างวัดที่มีโบราณสถานกับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกัน

(๒) ทำหน้าที่แจ้งข่าวสารการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ให้เครือข่ายตามวัดหรือชุมชนต่างๆ ได้รับทราบร่วมกัน

(๓) ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อหางบประมาณมาดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซมและพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้อยู่ในสภาพคงทน และอยู่ในภูมิทัศน์ที่เหมาะสม

(๔) ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดในเขตจังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรมและวัฒนธรรมในระดับจังหวัดเลย

(๕) ทำหน้าที่จัดการประชุมเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยเป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดร่วมกัน

(๖) คณะทำงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย แต่ละชุดมีวาระในการดำเนินงาน ๓ ปี เมื่อหมดวาระให้มีการดำเนินการประชุมเพื่อคัดเลือกคณะทำงานชุดใหม่ตามความเหมาะสม

บทบาทหน้าที่ของคณะทำงานกระบวนการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยข้างต้นนี้ ถือเป็นแนวทางการจัดการและการบริหารงานเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่จะมีการดำเนินการต่อไปอย่างน้อยก็เป็นวาระละ ๓ ปี ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของการทำงานโดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน

ในการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยนั้น ได้มีความพยายามในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์หรือบูรณาการใช้ในการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัด เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น

แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้นำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานภายในวัดเชิงบูรณาการ อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วย (๑) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์, (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม, (๓) ไม่บัญญัติสิ่งทีพระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ, (๔) ภิคุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิคุเหล่านั้น, (๕) ไม่ลุอำนาจตัณหาคือความอยากที่เกิดขึ้น, (๖) ยินดีในเสนาสนะป่า และ (๗) ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่าเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม

อปริหานิยธรรมทั้ง ๗ ประการ ถือว่าเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม และยังเป็นหลักปฏิบัติที่นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สามารถนำหลักพุทธธรรมอปริหานิยธรรมมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางในการบูรณาการการทำงานของเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยได้ เพื่อที่จะนำพาให้โบราณสถานภายในวัดได้รับการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พระพุทธศาสนาและศิลปกรรม สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจสืบไป

๖. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการนำผลจากการวิจัยไปปฏิบัติและต่อยอด ซึ่งแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ส่วน คือ นำเสนอข้อเสนอแนะต่างๆ ในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนและเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานภายในวัด

มีการประสานงานกับหน่วยงานหลายฝ่ายและทุกครั้งที่ได้จัดอบรม เปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นเพื่อให้รัฐมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกให้กับประชาชน มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคต่างๆ ให้ทั่วถึง เช่น ถนนหนทาง แสงสว่าง ป้ายข้อมูล ป้ายบอกทาง การซ่อมบำรุงหรือบูรณะ เป็นต้น

ควรมีการจัดทุนหมุนเวียนที่เกิดจากภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือ ในการถวายพระสงฆ์สามเณรหรือจ้างชาวบ้านเข้ามาดูแลความสะอาด รักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวตามโบราณสถาน และสนับสนุนงบในการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ หรือสนับสนุนเงินทุนในการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแก่ชุมชน ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถานให้กับประชาชนเด็กหรือเยาวชน มีส่วนร่วมในการการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ วัฒนธรรมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณสถาน มีการจัดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างจริงจัง จัดสภาพภูมิทัศน์รอบๆ โบราณสถานให้เหมาะสม และจัดกิจกรรมในลักษณะการท่องเที่ยวและพัฒนาโบราณสถานโดยชุมชนร่วมมือกัน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำองค์ความรู้และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเชิงบูรณาการที่ได้ในเชิงปฏิบัติการมากยิ่งขึ้น โดยให้เข้าถึงชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกำลังสำคัญของสังคมท้องถิ่นต่อไป นั่นก็คือ เยาวชน และควรต่อยอดการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของโบราณสถานมาเชื่อมกับการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนรอบวัด ซึ่งจะทำให้เยาวชนอยากเรียนรู้และเข้าใจความเป็นมาของท้องถิ่นตนเองได้มากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ หากมีการศึกษาวิจัยต่อไปควรเป็นการศึกษาวิจัยที่เห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและปลูกฝังจิตสำนึกในการตระหนักรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และการอนุรักษ์โบราณสถาน ก่อนที่โบราณสถานเหล่านี้จะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยดำเนินการศึกษารวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดี เพื่อประยุกต์ใช้เสริมหลักสูตรการเรียนการสอนในสถานศึกษา สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์โบราณสถาน แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านต่างๆ สืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

การศาสนา, ๒๕๓๔.

กรมศิลปากร. **พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ**

พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานนิติการ สำนักงานเลขาธิการกรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

กรมศิลปากร. ศิลปะถ้ำในอีสาน. กรุงเทพฯ: กองโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๓๑.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

ชวลิต อธิปัตย์กุล. สิมถวนในอีสาน: ความโยงใยพัฒนาการจากที่มา ที่ไป และสิ้นสุด ในห้วงมิติ

เวลาบนภาคอีสานของประเทศไทย. อุดรธานี: เต้า-โล้, ๒๕๕๖.

ธงชัย สิงอุตม และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทาง

พระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙

ธีระวัฒน์ แสนคำ. ร่องรอยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย.

เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๕๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๗.

พระมหาทวีวัฒน์ สุขเมธี. การบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ: วัดไตรมิตรวิทยาราม, ๒๕๕๗.

สุรพล ดำริห์กุล. แผ่นดินอีสาน. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๙.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หลังจากที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการงานวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” จนได้ผลการศึกษาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้ทำหนังสือเชิญพระสิริรัตนเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัย เป็นวิทยากรให้ความรู้กับพระสังฆาธิการและไวยาวัจกรของวัดที่มีโบราณสถานสำคัญในจังหวัดเลย ในโครงการประชุมสัมมนา “การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและโบราณสถานจังหวัดเลย” งบประมาณจังหวัดเลย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๒ ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๒ ณ วัดโพธิ์ชัย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ในการประชุมสัมมนาครั้งนี้ พระสิริรัตนเมธี ได้นำเสนอแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลยว่า โบราณสถานหลายแห่งยังขาดการเอาใจใส่ในการดูแล ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลโบราณสถานของชุมชน พระภิกษุสามเณรจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน ร่วมกันดูแลรักษาความสะอาด วางแผนการอนุรักษ์ ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนา และสร้างเครือข่ายในการดูแลรักษาโบราณสถานกับกลุ่มพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่ภายในวัดมีโบราณสถานให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา และผลที่ได้รับของโครงการ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับของโครงการ
๑. เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	๑. ศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	๑. ศึกษาบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยการแจกแบบสอบถาม ๒. ศึกษากระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย โดยการแจกแบบสอบถาม	๑. ทำให้ได้ข้อมูลศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย
๒. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย	๑. ศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ผ่านการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากพระสังฆาธิการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	๑. มีการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากพระสังฆาธิการในวัดที่มีโบราณสถาน ๒. มีการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับพระสังฆาธิการที่มีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานและวัฒนธรรมในจังหวัดเลย	๑. ทำให้ทราบแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ และผลที่ได้รับของโครงการ (ต่อ)**

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ	ผลที่ได้รับของโครงการ
๓. เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	๑. สัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ๒. ประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	๑. มีการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ๒. มีการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	๑. เกิดการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ภาคผนวก ง

ตัวอย่างแบบสอบถาม

เรื่อง : บทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด
ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

~~~~~

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ □ ลงในช่องระดับบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยว่าปฏิบัติในระดับใด ที่ตรงกับความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากที่สุด
 ๔ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก
 ๓ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลาง
 ๒ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อย
 ๑ หมายถึง บทบาทของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	บทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	ระดับการปฏิบัติการ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	มีความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน					
๒	มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน					
๓	ดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถาน					
๔	วางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรง					
๕	มอบหมายให้พระภิกษุ-สามเณรภายในวัดดูแลบริเวณโบราณสถาน					
๖	แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเมื่อโบราณสถานอยู่ในสภาพทรุดโทรม					
๗	แจ้งกรมศิลปากรหรือหน่วยงานราชการเพื่อเข้ามาดูแลตรวจสอบโบราณสถานเมื่อทรุดโทรมมาก					
๘	ติดไฟส่องสว่างโบราณสถานในยามค่ำคืน					
๙	จัดหางบประมาณในการดูแลรักษาโบราณสถาน					

๑๐	ให้ความรู้และปลูกฝังการอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชนที่เข้ามาศึกษาภายในวัด					

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ☒ ลงในช่องระดับการปฏิบัติการกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลยว่าเป็นปฏิบัติในระดับใด ที่ตรงกับความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง กระบวนการของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมากที่สุด
- ๔ หมายถึง กระบวนการของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก
- ๓ หมายถึง กระบวนการของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับปานกลาง
- ๒ หมายถึง กระบวนการของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อย
- ๑ หมายถึง กระบวนการของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	กระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย	ระดับการปฏิบัติการ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	ศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด					
๒	มีการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างเป็นระบบ					
๓	ปรึกษาเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหรือผู้เกี่ยวข้องภาครัฐในการดูแลโบราณสถาน					
๔	มีแนวทางป้องกันมิฉฉาชีพเข้ามาซุกทำลายโบราณสถานอย่างชัดเจน					
๕	ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณโบราณสถาน					
๖	ร่วมมือกับสถานศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียน					
๗	ร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว					
๘	ส่งเสริมให้มีการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ					
๙	มีการพัฒนาบุคลากรภายในวัดและชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้และมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถาน					

๑๐	มีการสร้างเครือข่ายในกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายใน วัดมีโบราณสถาน					

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่นๆ ในบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์
โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณพระสังฆาธิการทุกรูปที่ให้ความร่วมมือในการทำแบบสอบถาม

พระสิริรัตนเมธี

รองเจ้าคณะจังหวัดเลย ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

ผู้วิจัย

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... อายุ.....ปี พรรษา.....
 วัด..... เลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด..... หมายเลขโทรศัพท์ .....

ส่วนที่ ๒ คำถาม

๒.๑ บทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๑. ท่านมีความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถานมากน้อยเพียงใด

๒. ท่านมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการอนุรักษ์โบราณสถานหรือไม่ อย่างไร
๓. ปกติแล้วท่านมีวิธีการดูแลรักษาความสะอาดบริเวณโบราณสถานอย่างไร
๔. ท่านมีการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีสภาพมั่นคงแข็งแรงอย่างไร
๕. ท่านได้มอบหมายให้พระภิกษุ-สามเณรภายในวัดดูแลบริเวณโบราณสถานหรือไม่
๖. เมื่อโบราณสถานอยู่ในสภาพทรุดโทรม ท่านมีวิธีแก้ไขปัญหานั้นอย่างไรบ้าง
๗. เมื่อโบราณสถานทรุดโทรมมาก ท่านได้แจ้งกรมศิลปากรหรือหน่วยงานราชการเพื่อเข้ามาดูแลตรวจสอบหรือไม่ อย่างไร
๘. ภายในวัดท่านได้ติดไฟส่องสว่างโบราณสถานในยามค่ำคืนหรือไม่ อย่างไร
๙. ท่านได้มีการจัดหางบประมาณในการดูแลรักษาโบราณสถานหรือไม่ อย่างไร
๑๐. ท่านได้ให้ความรู้และปลูกฝังการอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชนที่เข้ามาศึกษาภายในวัดหรือไม่ อย่างไร

๒.๒ กระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๑. การศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการที่ผ่านมาเป็นอย่างไร
๒. พระสังฆาธิการมีการวางแผนการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างเป็นระบบหรือไม่ อย่างไร
๓. พระสังฆาธิการปรึกษาเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหรือผู้เกี่ยวข้องภาครัฐในการดูแลโบราณสถานหรือไม่ อย่างไร
๔. พระสังฆาธิการมีแนวทางป้องกันมิจฉาชีพเข้ามาซุกทำลายโบราณสถานอย่างชัดเจนหรือไม่ อย่างไร
๕. พระสังฆาธิการร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณโบราณสถานหรือไม่ อย่างไร
๖. พระสังฆาธิการร่วมมือกับสถานศึกษาในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนหรือไม่ อย่างไร

๗. พระสังฆาธิการร่วมมือกับหน่วยงานรัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโบราณสถานเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร

๘. พระสังฆาธิการส่งเสริมให้มีการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบหรือไม่ อย่างไร

๙. พระสังฆาธิการได้พัฒนาบุคลากรภายในวัดและชุมชนให้เป็นผู้มีความรู้และมีบทบาทในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดหรือไม่ อย่างไร

๑๐. พระสังฆาธิการมีการสร้างเครือข่ายในกลุ่มพระสังฆาธิการที่ภายในวัดมีโบราณสถานหรือไม่ อย่างไร

๒.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอื่นๆ ในบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๑. ท่านคิดว่าอะไรเป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๒. ท่านคิดว่าอะไรเป็นอุปสรรคสำคัญที่เกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

๓. ท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอย่างไรเกี่ยวกับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย

ขอบคุณพระสังฆาธิการที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี

พระสิริรัตน์เมธี

รองเจ้าคณะจังหวัดเลย ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

ผู้วิจัย

ภาคผนวก จ

รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

ภาคผนวก จ

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	ว.๑๓๐/๒๕๖๐
ชื่อโครงการ	การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
หัวหน้าโครงการ	พระสิริรัตนเมธี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย โทรศัพท์ ๐๔๒-๘๐๑๒๐๓ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๙-๘๔๓๖๐๓๖ E-mail: srirattana2513@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย เกิดจากโบราณสถานส่วนใหญ่ในจังหวัดเลยตั้งอยู่ในวัด เช่น วัดกู่คำ วัดมหาธาตุ วัดศรีคุณเมือง วัดท่าคก วัดท่าแขก วัดศรีจันทร์ วัดศรีชมชื่น วัดศรีภูมิ วัดศรีมงคล วัดโพธิ์ชัย วัดโพธิ์ชัยมงคล เป็นต้น บางแห่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานจากกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม แต่ส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเพียงแคได้รับการสำรวจเบื้องต้นเท่านั้น จึงทำให้การดูแลโบราณสถานค่อนข้างมีปัญหา ภาระในการดูแลโบราณสถานจึงตกอยู่ที่พระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นเจ้าคณะผู้ปกครองวัด ที่ต้องดูแลศาสนสถานต่างๆ ภายในวัด ให้มีความมั่นคงสมบูรณ์สนองศรัทธาจารย์โล่งใจพุทธศาสนิกชน

โดยปกติแล้ว พระสังฆาธิการมีหน้าที่หลัก ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ การปกครองและดูแลภายในวัดถือเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญที่สุดของพระสังฆาธิการ การปกครองดูแลวัดนั้น ไม่ใช่เฉพาะการปกครองพระสงฆ์สามเณรภายในวัดเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมไปถึงการดูแลรักษาและสร้างศาสนสถานที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาภายในวัดด้วย ดังนั้น พระสังฆาธิการจึงมีความจำเป็นที่จะต้องดูแลรักษาโบราณสถานที่อยู่ภายในวัดให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ หรือให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยให้เป็นไปตามกฎหมายบ้านเมืองและพระธรรมวินัย เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาอย่างเช่นที่เป็นข่าวโด่งดังในช่วงปี พ.ศ.๒๕๕๘ กรณีการฟ้องร้องดำเนินคดีกับวัดกัลยาณมิตร กรุงเทพมหานคร ของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดในจังหวัดเลย ก่อนที่แหล่งโบราณสถานเหล่านี้จะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนพระสงฆ์สามเณรที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยดำเนินการสำรวจศึกษาแหล่งโบราณสถาน เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับพระสงฆ์ สามเณร นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์โบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์สามเณรในจังหวัดเลย
๒. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
๓. เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์สามเณรในจังหวัดเลย

ผลการวิจัย

๑. จากการแจกแบบสอบถามเพื่อศึกษาบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์สามเณรในจังหวัดเลย พบว่าพระสงฆ์สามเณรในจังหวัดเลยมีบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ซึ่งแปลผลจากค่าเฉลี่ยและระดับบทบาทและกระบวนการในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์สามเณรในจังหวัดเลยจากการตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับปานกลาง

๒. การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดที่เหมาะสมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ได้เลือกวัดที่มีโบราณสถานจำนวน ๑๐ วัดเป็นพื้นที่ศึกษา พบว่าโบราณสถานหลายแห่งยังขาดการเอาใจใส่ในการดูแล ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลโบราณสถานของชุมชน พระภิกษุสามเณรจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถาน ร่วมกันดูแลรักษาความสะอาด วางแผนการอนุรักษ์ ร่วมมือกับชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนา และสร้างเครือข่ายในการดูแลรักษาโบราณสถานกับกลุ่มพระสงฆ์สามเณรในจังหวัดเลยที่ภายในวัดมีโบราณสถาน

๓. การสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสงฆ์สามเณรในจังหวัดเลย เกิดกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่าย ขั้นตอนกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายพระสงฆ์สามเณร ซึ่งมีการนำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานเชิงบูรณาการ เพื่อที่จะนำพาให้โบราณสถานภายในวัดได้รับการอนุรักษ์อย่างจริงจังและยั่งยืนต่อไป

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำชุดความรู้เกี่ยวกับการศึกษาการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ไปใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาพุทธศิลป์ได้ ตลอดจนสามารถนำมาใช้พัฒนานิสิตให้มีความรู้และทักษะในการศึกษาวิจัย และการพัฒนาวัดหรือศาสนสถานภายในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้

๒. วัดที่มีโบราณสถานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ปรับปรุงป้ายแนะนำสถานที่ภายในวัดที่เหมาะสม โดยความร่วมมือของภาครัฐและภาคเอกชน และมีการปรับปรุงสถานที่ทางกายภาพและมีการกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่จะเกิดกับโบราณสถานได้

๓. สถานศึกษาที่อยู่ในเขตจังหวัดเลย สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้เกี่ยวกับอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของคณะสงฆ์จังหวัดเลยไปใช้ในการเสริมหลักสูตรการเรียนรู้ของเยาวชนในสถานศึกษาได้

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเลย สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย หน่วยงานราชการอื่นๆ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่ประชาชนสัมพันธ์องค์ความรู้ตามวัดที่มีโบราณสถานในระยะยาวได้

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดเลย ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

ภาคผนวก ข

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. พระครูประภัสร์จันทโชติ. เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒ เมษายน ๒๕๖๐.
๒. พระครูบุญชูโชติคุณ. เจ้าอาวาสวัดศรีหมื่น อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.
๓. พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์. เจ้าคณะอำเภอนาแห้ว เจ้าอาวาสวัดศรีโพธิ์ชัย อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, สัมภาษณ์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
๔. พระครูมงคลโพธิ์วัตร. เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยมงคล อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๖ มิถุนายน ๒๕๖๐.
๕. พระครูสันตินาคินวิธ. เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๐.
๖. พระครูสิริปัญญาวิสุทธิ. เจ้าคณะอำเภอยางชุมน้อย เจ้าอาวาสวัดศรีคุณเมือง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒ เมษายน ๒๕๖๐.
๗. พระปลัดยุรพันธ์ สุ่มงคโล. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.
๘. พระราชปรีชาเมธี. เจ้าคณะจังหวัดเลย เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๗ เมษายน ๒๕๖๐.
๙. พระราชวิราภรณ์. ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเลย เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๐.
๑๐. พระอธิการปรีดา ติคุนบุญ. เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๓ มีนาคม ๒๕๖๐.
๑๑. พระอธิการสุขชัย สุขชัย. เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
๑๒. นางล้อม จ้องท่า. ปราชญ์ท้องถิ่นบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๘ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๑๓. นายธรรมบุญ ภาครูป. รักษาการผู้จัดการ อพท.สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย อำเภอมืองเลย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๒๙ เมษายน ๒๕๖๐.

๑๔. นายธานิน สาสังข์. ผู้ใหญ่บ้านบ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย (หัวหน้าโครงการ)

ชื่อ พระสิริรัตนเมธี (บุญเพ็ง ต้นตุลา)
วัน เดือน ปีเกิด ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๓
ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙
หมู่ที่ ๕ บ้านท่าบุง ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๔๒ ร.บ. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พ.ศ.๒๕๕๗ ร.ม. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ นายธีระวัฒน์ แสนคำ
 วัน เดือน ปีเกิด ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๓๐
 ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ที่ ๕ บ้านท่าบุง ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๕๒ ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร
 พ.ศ.๒๕๕๓ บธ.บ. (การท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยนเรศวร
 พ.ศ.๒๕๕๕ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

พ.ศ.๒๕๕๔งานวิจัยเรื่อง เมืองบางซ่ง : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์พุทธศตวรรษ
 ที่ ๑๘ – พ.ศ.๒๓๑๘
 พ.ศ.๒๕๕๕วิทยานิพนธ์เรื่อง เมืองพิษณุโลก: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่
 ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต
 พ.ศ.๒๕๕๕ งานวิจัยเรื่อง พระแท่นศิลาอาสน์ ปูนียสถานศักดิ์สิทธิ์แห่งหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์
 พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอ
 เมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
 พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการและสถาปัตยกรรมองค์พระ
 บรมธาตุนครชุม วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
 พ.ศ.๒๕๕๗ งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม
 อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
 พ.ศ.๒๕๕๘งานวิจัยเรื่อง พระบรมธาตุทุ่งยั้ง: การศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการและ
 สถาปัตยกรรมองค์พระบรมธาตุทุ่งยั้ง วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์